

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DEKİ SİYASAL İSLAMCILIK
HAREKETİNİN DIŞ POLİTİKA SÖYLEMLERİNİN HİDAYET ROMANLARI
ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

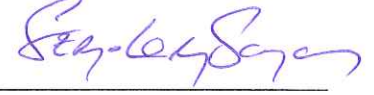
HASAN HİLMİ AKIN

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMMUZ 2019

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Serdar SAYAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

Bu çalışmayı okuduğumu ve çalışmanın kapsam ve içerik olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda bir Yüksek Lisans tezi olabilecek yeterlilikte olduğuna kanaat getirdiğimi onaylıyorum.

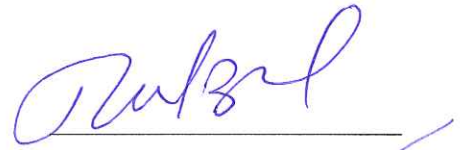
Tez Danışmanı

Doç. Dr. Burak Bilgehan ÖZPEK
(TOBB ETÜ, Uluslararası İlişkiler)

Tez Jürisi Üyeleri

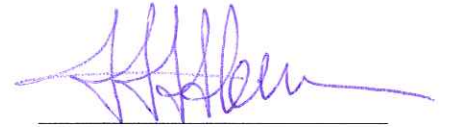
Prof. Dr. İhsan SEZAL
(TOBB ETÜ, Uluslararası İlişkiler)

Doç. Dr. Doğan GÜRPINAR
(İTÜ, İnsan ve Toplum Bilimleri)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Hasan Hilmi AKIN

ÖZ

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DEKİ SİYASAL İSLAMCILIK HAREKETİNİN DIŞ POLİTİKA SÖYLEMLERİNİN HİDAYET ROMANLARI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

AKIN, Hasan Hilmi
Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Burak Bilgehan ÖZPEK

Türkiye Soğuk Savaş Döneminde, resmi bir politika olarak Batı Bloku ittifakı içinde yer almıştır. Diğer taraftan ülke içindeki siyasi hareketler kendi ilke ve menfaatleri çerçevesinde iki kutuplu uluslararası sisteme dair bir dış politika söylemi geliştirmişlerdir. Önce 1946 sonrası gelişen demokratik siyasi ortam ve ardından 1960 sonrasında genişleyen sivil özgürlükler sebebiyle bu söylemler daha görünür hale gelmişlerdir. İslamcılık, Türkiye’nin en eski ve etkili siyasi hareketlerinden biridir. Batıya karşı tepkisel gelişen ama batı değerlerini eklektik olarak alan İslamcı düşünce Cumhuriyetin ilanı sonrasındaki seküler inkılap süreci ile akademik ve resmi alandan çekilmiştir. Roman edebiyat türleri içinde en siyasal olan türlerden biridir. Bir kurgu bağlamında okura siyasal mesaj vermek hem etkili hem de adli açıdan güvenli bir metottur. 1960 sonrasında yazılan hidayet romanları dönemin İslamcılık düşüncesi için birer propaganda ve doktriner eğitim aracıdır. Kitle medyası işlevi gören bu romanlar okuyucuyu İslamcı ideoloji etrafında toplumsallaştırmıştır. Her siyasi propaganda metni gibi hidayet romanlarında da savunduğu ideolojinin dış politika söylemi bulunmaktadır. Bu tezde, “Soğuk Savaş Dönemi Türkiye İslamcılığının dış politika söylemi nasıldır” sorusu, hidayet romanları üzerinden yapılan söylem ve metin incelemesi metodu ile incelenmiştir. Tezin sonunda iki çok satan hidayet romanı; *Minyeli Abdullah* ve *Oğlum Osman* romanları geliştirilen tez çerçevesinde incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslamcılık, Dış Politika, Hidayet Romanları

ABSTRACT

ANALYZING THE FOREIGN POLICY DISCOURSE OF THE POLITICAL ISLAMIST MOVEMENT IN TURKEY IN THE COLD WAR ERA OVER THE ISLAMIC GUIDANCE NOVELS

AKIN, Hasan Hilmi
Master of Arts, International Relations
Supervisor: Assoc. Prof. Burak Bilgehan ÖZPEK

Turkey, as an official policy, took part in the Western Alliance in the Cold War era. On the other hand, the domestic political movements developed foreign policy discourses about the bipolar international system according to their principles and interests. The discourses had been more visible because firstly the developing democratic environment after 1946 and then enlarging civic liberties after 1960. Islamism is one of the oldest and effective political movement. Reactionary developed against the west but taking its values eclectically, Islamist thought withdrew from the public and academic area after the secular revolution process after the proclamation of the republic. Novel, is one of the most political genres of the literature. Transferring political messages to the reader in a fictional context is both an effective and judicially secure method. Guidance novels, which had been written after 1960, were tools of propaganda and doctrinal education for the Islamist thought of the era. Functioned as mass media, these novels socialized the reader around the Islamist ideology. As every text of political propaganda, the foreign policy discourse of the defended ideology exists in the guidance novels. In this thesis, the question of “how was the foreign policy discourse of the Islamism of Cold War Era Turkey” is analyzed through discourse and context analysis method over the guidance novels. At the end of the thesis, two bestseller guidance novels, *Minyeli Abdullah* and *Oğlum Osman*, are analyzed with the developed thesis

Keywords: İslamism, Foreign Policy, Guidance Novels

Hep yanımda olan geniş aileme ve Burak Hocaya...

TEŞEKKÜR SAYFASI

Akademik olarak bana kazandırdıkları için TOBB ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
İTHAF SAYFASI.....	vi
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
BÖLÜM I: GİRİŞ.....	1
BÖLÜM II: TÜRKİYE’DE İSLAMCILIK.....	11
2. 1. Türkiye’de İslamcılığın Tarihsel Kökenleri.....	13
2. 2. Cumhuriyetten 1960lara Kadar (Hidayet Romanlarının Ortaya Çıkışına Kadar) İslamcılık.....	28
2. 3. 1960’lardan Soğuk Savaş Sonuna Kadar İslamcılık.....	37
BÖLÜM III: HİDAYET ROMANLARI VE İSLAMCILIK.....	53
3. 1. Romanın Siyasallığı.....	53
3. 2. Hidayet Romanlarının Ortaya Çıkışı ve Genel Anlatı Çerçevesi.....	58
3. 3. Hidayet Romanı İslamcılığı.....	70
BÖLÜM IV: HİDAYET ROMANLARININ DIŞ POLİTİKA SÖYLEMİ: SOĞUK SAVAŞ VE KÜRESEL SİSTEMLE ETKİLEŞİM.....	81
BÖLÜM V: İKİ ÖRNEK ROMAN: MİNYELİ ABDULLAH VE OĞLUM OSMAN.....	107
BÖLÜM VI: SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA.....	141

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Bağdat Paktı)
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

BÖLÜM I

GİRİŞ

İslamcılık, yüz seneden daha uzun bir süredir dünya siyasetinin gündeminde yer almaktadır. Arası pek de uzun olmayan aralıklarla, dünya sisteminde meydana gelen tektonik olaylar vesilesiyle farklı yorumlarıyla tartışma konusu olmaktadır. Dünyadaki en önemli yer altı madenlerinin, stratejik coğrafi konumların, büyük dinlerin kutsal saydığı mekânların olduğu yerlerin çoğunda Müslümanlar nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bundan dolayı Müslümanları din paydasında kitlesel bir siyasi harekete meylettirecek siyasal düşünce akımlarının ortaya çıkıp güç kazanması tüm dünyanın da konuyu yakından takip etmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan Soğuk Savaş dönemi ya da sıcak çatışmaların olduğu zamanlar gibi, ülkeleri dış politika pozisyonları almaya zorlayan konjonktürler de Müslüman ülkelerin dış politika üretimi ve uygulaması süreçlerinde rol alacak siyasi hareketleri çok önemli hale getirmektedir. İslamcılık, yüzyıldan uzun süredir pek çok kritik küresel konjonktürde anahtar etkiye sahip bir hareket olmuştur ve yakın gelecekte de önemini koruyacak gibi görünmektedir.

Aslında bir başka araştırmanın konusu olabilecek bir kronolojik değerlendirme ve dönemlere ayırma ameliyesi yapılırsa İslamcılık en az yedi olay ve dönemle dünyanın uluslararası ilişkiler gündeminde birincil önemi haiz olmuştur. Bunlar; II. Abdülhamid dönemi ve Birinci Dünya Savaşı; İkinci Dünya Savaşı ve akabinde sömürgelerin bağımsızlık ilanları dönemi; Soğuk Savaş, ABD'nin SSCB'ye karşı çevreleme politikası ve SSCB'nin de yayılmacı dönemi; İran Devrimi; SSCB'nin dağılma dönemi; 11 Eylül 2001 sonrası dönem, Afganistan ve Irak İşgalleri dönemi ve Arap

Baharı dönemi olarak sıralanabilir. Bu dönemlerin hepsinde, değişen yoğunluklarda İslamcı siyasal düşünce gerek teori gerek uygulama tarafıyla revaç bulmuş ve gündeme gelmiştir. Son hilafet merkezi ve nüfusunun ekseriyeti Müslüman olan, demokratik cumhuriyetle yönetilen Türkiye İslamcılık literatüründe, ve söz konusu gündemde hem nesne hem de ve ağırlıkla özne olarak önemli bir paya sahiptir. Türkiye’de şimdiye değin İslamcılık adına, siyasal, düşünsel ve sanatsal anlamda çok şey yazılmış ve yapılmıştır. Dünyanın Soğuk Savaşı yaşadığı, Türkiye’nin bundan ciddi olarak etkilendiği, iç siyasette tek partili seküler bir devrim sürecinden çok partili hayata geçildiği ve köyden şehre göç hareketinin ivmelendiği bir dönemde, 1960’larda, bu literatüre batı kökenli bir nesir türü olan roman türünde, daha önce örneği bulunmayan bir katkı başlamıştır; Hidayet Romanları.

İslamcılık düşüncesinin bir politik kurmaca nesire aktarımı ilk olarak hidayet romanları ile başlamıştır. Daha önce bireyin ruhi yolculuğunu ya da dini mesajları olan olayları anlatan, kıssa ve tezkire tarzında eserler vardır. Benzer şekilde bazı kurmaca edebi ürünlerde İslamcı söylemlerine rastlanan karakterler olabilir. Ama bunlar İslami (dinî) edebiyat içinde değerlendirilirler. Dönemin Siyasal İslam literatürü içine girebilecek olan hidayet romanları da, edebi niteliklerinin düşüklüğüne rağmen, İslamcı Edebiyat içine dâhil edilebilir ancak önceki örneklerden ayrılırlar. Hidayet romanı; 1960ların ikinci yarısında Türkiye’de ortaya çıkan, genelde formel dini eğitim almamış yazarlarca okuyucuyu gündemdeki dini konularda eğitime, ona siyasal mesajlar verme, onu savunduğu ideoloji etrafında toplumsallaştırma amaçları ile yazılan, edebi kaygısı bulunmayan, kahramanlarının ideal olarak kurgulandığı ve

sonunda kötü, mütedeyyin olmayan, İslam'a aykırı yaşayan karakterlerin, yazarların yorumladığı bir İslamî hayatı benimsediği, yani hidayete¹ erdiği bir roman türüdür.

Hidayet romanlarının geneline bakıldığında önemli benzerlikleri olduğu ve bir edebi ekol olmasa da anlatı çerçevesi ortak bir eser sınıfını meydana getirdiği görülür. Siyasi olarak yoğun mesajları olan bu yazının İslamcı siyasal düşünce küresinde hangi noktada olduğunu, hangi iç ve dış siyasi mesajları taşıdığını ve niçin bunları tercih ettiğini anlamak için elbette döneminin siyasal atmosferine bakmak gerekecektir. Diğer bir deyişle, hidayet romanları, veri bir konjonktür içinde, dönem İslamcılığı çerçevesinde, içeride ve dışarıda belli siyasi pozisyonları hatta ittifakları vaz ederler, bunların propagandasını yaparlar. Bunlar anlaşıldığında, hidayet romanı İslamcılığının da iç ve dış politikada nereye, hangi tercihlere tekabül ettiği anlaşılabilir. Dahası, dönem İslamcılığının resmi politik söylem ve uluslararası sistemle ilişkisi ortaya konabilir.

İslamcılık Türkiye siyasetinde hep var olmuş bir damardır. Küresel konjonktür değişimlerinde dünyada siyasal İslam'ın gündeme gelmesi Türkiye'deki İslamcılığı da etkiler, içine alır. Bunlardan en belirginini Soğuk Savaş dönemidir. Soğuk savaş dönemi Türkiye İslamcılığı, esasen Mısır ve Pakistan gibi yerlerde üretilen İslamcılık fikir ve söylemlerinin tercüme vasıtasıyla Türkiye'ye aktarılmasından ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Bu sebeple Soğuk Savaş dönemi Türkiye İslamcılığı, en başta yerli ve organik bir düşünsel üretim olmayıp çevirilere dayanması, dolayısıyla da çevirilerin geldiği ülkelerin düşün dünyasının, siyasi fikriyatının ve toplumsal yapılarının temel

---

¹ "Hidayet" kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. Köken olarak (çölde) kayıpken yolu bulmak, doğru yolu izlemek demektir. Zıddı "dalale'tir ve doğru yoldan ayrılmak, yolunu kaybetmek anlamına gelir. İslam ile birlikte doğru yol İslam olarak yerleşmiş ve hidayet, Müslüman olmak, Müslümanca yaşamak anlamına evrilmiştir. Türkçe'de kullanımı çok eskilere gider. 1330'da yazılan Aşık Paşa'nın Garib-Name'sinde rastlanır (Nişanyan 2018, 335).

meselerini ve algılarını Türkiye'ye aktarması sebebiyle tarihsel olarak kendinden önceki İslamcılık hareketlerinden ciddi olarak ayırır. İlâveten çıktığı dönem itibarıyla devletin resmi iç ve dış politika söylemi ile önemli ölçüde uzlaşması da dikkat çekicidir.

Soğuk Savaş dönemi gibi, ülkelerin önemli tercihler yaptığı bir dış politik konjunktürde, Türkiye'nin dış politikadaki tercihlerinin içerideki siyasi hareketlere yansımalarının olması tabiidir. Türkiye'deki siyasi hareketler, bu konjunktürde dış politika tercihlerini örtülü ya da açıktan beyan etmişlerdir. Özellikle bazı sivil özgürlükleri genişleten 1961 Anayasası ve çok partili hayatın yerleşmesi ile bu beyanlar çok daha açık hale gelmiştir. İslamcılık özelinde iç ve dış politik tercihlerin izleri bu dönemde icat olunan hidayet romanları üzerinden takip edilebilir. Çünkü hidayet romanları, Soğuk Savaşın dönemindeki İslamcılık hareketi içinde ortaya çıkmış ve kendi çizgisindeki İslamcı düşünce için kitle medyası işlevi de görmüş propagandist bir yazın türüdür.

Hidayet Romanları, yalın bir ifadeyle İslamcı bir kurgu yazın alanını oluşturmaktadır. Aslında edebi veya düşünsel müktesebat içinde bir değeri, yazarlarının da bu yönde kaygıları yoktur. Bu romanlar, 1960 sonrası İslamcılık hareketleri için önemli bir propaganda aracı olarak işlev görmüştür. 1960'ların sonunda yayınlanmaya başlayan bu tür, İslamcılığın propaganda ihtiyacının, bir kitle iletişim aracı olarak romanla giderilmesi ile ortaya çıkmıştır. Milyonlarca satan örnekleri², sinema uyarlamaları ile hidayet romanları dönemin önemli propaganda araçlarından biri olarak temayüz eder. Dolayısıyla bir metin incelemesi ile

---

² Timaş yayınları Genel Yayın Yönetmeni Emine Eroğlu'nun beyanına göre sadece *Huzur Sokağı* 2012'ye kadar bir milyonun üzerinde satmıştır (Bayraktar 2012)

propagandasını yaptıkları hareketin düşünsel duruşları; örneğin devlet teşkilatı, ekonomi, toplum düzeni, dış politika gibi alanlardaki görüşlerine dair bilgi edinilebilir. Aynı şekilde Soğuk Savaşın hükümferma olduğu bir dönemde, hidayet romanlarının hangi dış politik tercihleri olduğu, iki kutuplu bir uluslararası sistemde hangi konumu benimsediği, propagandasını yaptığı bu konunun Türkiye'nin izlediği dış politika ile münasebeti dönemin İslamcılığı hakkında da bilgi verici olabilir.

2000'li yılların başında, önce 11 Eylül olayları, Irak'ın ve Afganistan'ın işgali, bunların sonrasındaki on yılda ise Arap Baharı gibi olaylar dünyada siyasal İslam konusuna ilgiyi bir kez daha körüklemiştir. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. Ayrıca, Türkiye 1980'lerin sonu ile birlikte Milli Görüş siyasi çizgisindeki belediyelerle ve 2000'lerin başında da ağırlıklı buralardan yetişmiş siyasi kadroların kontrolündeki AK Parti iktidarıyla tanışmıştır. Bu siyasal elitin gençlik ve olgunluk dönemine rastlayan hidayet romanları akımının bu kesim üzerinde gerek toplum ve dünya görüşü gerekse siyasal fikir ve eylem anlayışı bağlamında etkisi olmadığı söylenemez. Toplamda milyonları bulan baskı sayısı, bazılarının sinemaya aktarılması ve bunların elde ettiği gişe başarıları, İslamcı konferans ve toplantılar yapılırken açılan stantlarda satışlarının yapılması gibi olgular bu romanların İslamcı kökenden gelen siyasetçiler üzerinde etkisi olabileceğini gösterir. Kaldı ki, bu romanlardan bazılarının yazarlarının ve romanları sinemaya aktaran yönetmenlerin resmi ödüller alması³; Huzur Sokağı gibi en önde gelen hidayet romanlarından birinin 1970'te sinemaya aktarılmasının ardından 2012'de dizi olarak yeniden çekilmesi⁴ gibi örnek olaylar da

---

³ Huzur Sokağı romanından uyarlanan Birleşen Yollar ve aynı adlı romanlardan uyarlanan Oğlum Osman ve Minyeli Abdullah filmlerinin yönetmeni ve Türkiye'de Milli Sinema akımının en önemli temsilcilerinden yönetmen Yücel Çakmaklı'ya 10 Temmuz 2008'de TBMM tarafından Devlet Üstün Hizmet Madalyası verilmiştir. Ayrıca aynı yıl, sinemada 50 yıllık hizmeti dolayısıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çakmaklı'ya Emek Ödülü vermiştir." (Uştuk 2017)

⁴ Şarkıcı Kutsi ve oyuncu Selin Demiratar'ın başrollerini aldığı, Şenol Sönmez'in yönettiği 67 bölümlük dizi 7 Eylül 2012'de ATV kanalında başlamış ve iki sezon gösterilmiştir (ATV 2012).

bunu destekler. Dolayısıyla hidayet romanlarının siyasal mesajlarını incelemek hem dönemini hem de bugünü anlamaya yardımcı olacaktır. Bu açıdan bakıldığında siyasi olarak akademik ve pratik faydası olan bir analizdir.

Bu tezde, Uluslararası Sistemin yapısının ve bunlara bağlı olarak Türkiye'nin dış politika tercihlerinin Türkiye'deki İslamcılık üzerindeki yansımaları hidayet romanları üzerinden okunmaya çalışılacaktır. Örneklem olarak Soğuk Savaş dönemi alınmış, bu dönemin içinde hidayet romanlarının yer aldığı 1960lardan 1980lere kadar olan dönem incelenmiştir. Metin analizi yöntemiyle yapılacak incelemede, 1960 sonrası İslamcılık hareketinin propaganda aracı olarak hidayet romanlarının dış politika söyleminin, Türkiye'nin verili dünya sistemi içindeki dış politika tercihleri ve içinde bulunduğu dış politika konjonktürü ile ilişkisi araştırılacaktır.

1923'te ilan edilen Cumhuriyet ve akabindeki Ellen Kay Trimberger'in ifadesiyle "tepeden inmece" (2003) bir şekilde gerçekleştirilen hızlı ve seküler inkılap süreci ile yönünü tamamen Batıya dönen Türkiye, 1952'de NATO'ya üye olarak Soğuk Savaş'taki tarafını netleştirmiştir. Bu tarihten itibaren Johnson Mektubu ya da Kıbrıs Barış Harekâtı olaylarındaki gibi Batıyla araya mesafenin girdiği konjonktürel dalgalanmalar olsa da Türkiye kesin olarak Soğuk Savaşın Batı tarafında konumlanmıştır.

Hidayet romanlarındaki dış politika söylemleri incelendiğinde, Soğuk Savaş dönemi İslamcılık hareketi içinde ortaya çıkan bu eserlerin Soğuk Savaş'ta Batı kampına müzahir bir konumlanma benimsedikleri açıkça görülür. Romanlarda, Komünizm / Sosyalizm karşıtı, daha genel ifadeyle, sol ve Sovyet karşıtı, ancak liberalizm, demokrasi, serbest piyasa ve ABD yanlısı bir tutum sergilenmektedir. Bu,

dalgalanmalar olsa da, Türkiye Cumhuriyetinin dönem hem resmi dış politikası ile hem de buna matuf iç politika tercihleri ile uyumludur.

Hidayet Romanı, edebi türde bir siyasi araçtır. İçerideki ve dışarıdaki siyasi gelişmelere karşı siyasi ve sosyolojik bir tepkinin ürünüdür. İçeride çok partili hayata geçiş ve şehirlere göç sonrası ortaya çıkan yeni sosyolojinin topluluk aklıyla ve faydacı kaygılarla ortaya çıkardığı, İslamcı iç ve dış politik ajandaları olan ve revaçta olduğu dönemde başta kendi kitlesini uysallaştırma, devlet politikalarıyla uyumlulaştırma, dünya sistemi anlayışında açıktan/gizli olarak Soğuk Savaşta Batı kampının değerlerine (Liberal, Kapitalist, Demokratik) yaklaştırma, okuyucularına doktriner eğitim vererek onları toplumsallaştırma olmak üzere farklı işlevler gören bir kitle medyası ve propaganda aracıdır. Hidayet romanları İslamcılığı Soğuk Savaşta Komünizm ve Doğu Bloku karşıtı, ABD ve Batı Bloku yanlısı; Türk-İslam sentezine dayalı bir milliyetçiliği ve Müslüman milletlerin birliğine dayalı bir ittifak-ı İslamı savunan bir dış politik söylemi benimsemiş ve romanlar da bunun propaganda aracı olmuştur.

Türkiye’de İslamcılığın dış politik tercihlerinin hidayet romanları üzerinden araştırıldığı bu tezin Soğuk Savaş dönemini kapsamasının en önemli sebebi ilk hidayet romanı türünde eserin, muhtemelen dönemin özellikle köyden şehre göçle şekillenen sosyoekonomik atmosferinin de bir devamı olarak 1960 sonrasının iç ve dış politik konjonktürü bağlamında ortaya çıkmış olmasıdır. İlk hidayet romanı tefrikası, muvazzaf bir Astsubay olan Ömer Okçu’nun Hekimoğlu İsmail” müstear adıyla 1965 yılında parça parça gazetede yayınlanan ve 1967 yılında kitaplaşan *Minyeli Abdullah* romanıdır. Bu tarihsel bölümlendirmeyi bu ilk hidayet romanının yazarı da kabul eder ve şöyle ifade eder; “1950li senelerde ibadet edenlerin sayısı o kadar azdı ki, yok da

diyebilirsiniz. 1960larda sol şiddetli hareketlere girişince, millet uyandı. Ondan sonra dindar kesim teşekkül etmeye, dini kitap basan yayınevleri açılmaya, dini gazete ve dergiler çıkmaya başladı.” (İsmail 2016, 12). Dolayısıyla bir Soğuk Savaş dönemi ürünü olan hidayet romanlarının söz konusu dönemselliği bu tezde de kullanılmıştır.

Tez, giriş ve sonuç dâhil altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan giriş bölümünde tezin konusu, hipotezi, niçin önemli ve faydalı olduğu, dönemsel ve coğrafi kısıtları ve içeriği hakkında özet malumat bulunmaktadır. “Türkiye’de İslamcılık” başlıklı ikinci bölümde tezin coğrafi kısıtı olan Türkiye’deki İslamcılığın Soğuk Savaş bitimine kadar kısa bir tarihsel panoraması çıkarılmıştır. Cumhuriyet döneminde kadarki tarihsel kökenlerin zikredilmesinin ardından, cumhuriyetin ilanı ve sonrasındaki seküler devrim sürecinin ardından ilk hidayet romanının basıldığı 1960lara kadarki döneme değinilmiş ve ardından hidayet romanlarının da içinde bulunduğu 1960lardan soğuk savaş bitimine kadarki dönem incelenmiştir.

Tezin “Hidayet Romanları ve İslamcılık” başlıklı üçüncü bölümünde sırasıyla bir edebi tür olarak romanın siyasallığı, hidayet romanının ortaya çıkışı ve genel anlatı çerçevesi incelenmiş ve hidayet romanı İslamcılığının ayırt edici özellikleri işlenmiştir. Tezin ana omurgasını oluşturan “Hidayet Romanlarının Dış Politika Söylemi: Soğuk Savaş ve Küresel Sistemle Etkileşim” başlıklı dördüncü bölümde ortaya atılan hipotez; söylem ve metin analizi ile ortaya konmaktadır. Bu bölümde hidayet romanlarındaki dış politika söylemi incelenmektedir. Soğuk Savaş döneminde ABD yanlısı ve SSCB karşıtı tutum benimseyen hidayet romanları, dönemin İslamcılık akımının, en azından hidayet romanlarının temsil ettiği kısmının, dış politika tercihini de ortaya koymaktadır. Bu tercihi anlamak için, dönemin resmi politikası ile eşzamanlılığa, içerideki iç politik mücadelelere de dikkat çekilmektedir. Açıkça

görülmektedir ki; hidayet romanları İslamcılığı her ne kadar seküler/laik yönetime ve toplumsal hayata eleştiriler yöneltse de, mevcut laik rejimle kavgalı görünse de küresel konjonktür bağlamında sarahaten ABD yanlısı tutum izleyerek resmî politikayı destekler hatta takipçileri nazarında bunun meşruiyet propagandasını da yapar. Tezin beşinci bölümde iki çok satan hidayet romanı, *Minyeli Abdullah* ve *Oğlum Osman* romanları örnek eserler olarak incelemeye tabi tutulmaktadır. *Minyeli Abdullah* ilk hidayet romanıdır ve türünün ilk örneği olarak bu alanda bir çığır açmıştır. Türk edebiyatının en çok satan romanlarından olan bu roman şimdiye kadar 96 baskı yapmıştır. *Oğlum Osman* da çok satan bir diğer hidayet romanıdır. Karakteristik özellikleri ve çok satmaları sebebiyle bu iki roman da Milli Sinema akımının en önemli yönetmeni Yücel Çakmaklı tarafından sinemaya aktarılmıştır.

Araçsallaştırılmış edebiyat ürünleri ve propaganda metinleri olan hidayet romanları soğuk savaş dönemindeki Türkiye İslamcılığına dair önemli veriler içerir ve bir panorama sunar. Ulusal ve yerel düzeyde yüzlerce örneği olan bu türün incelenmesi, döneminde olduğu kadar bugüne dair de aydınlatıcı olacaktır. Türkiye’de ve dünyada halen İslamcılığın teorik ve uygulama tartışmalarının yoğun biçimde devam ettiği günümüzde, Türkiye’de bugünkü siyasal İslam elitinin önemli bir kısmının bir dönem okuduğu, okuttuğu hidayet romanlarının dış politika söyleminin anlaşılması Türkiye’nin dış politikasının bugünü ve geleceğine dair içgörü ve öngörüler üretmeye vesile olacaktır. Ancak her siyasi fenomende olduğu gibi Soğuk Savaş dönemi İslamcılığın anlaşılabilmesi için tarihsel ve düşünsel kökenini incelemek gereklidir.

BÖLÜM II

TÜRKİYE'DE İSLAMCILIK

Bu bölümde Türkiye'deki İslamcılık hareketinin tarihsel arka planına bakılacaktır. Öncelikle şunu vurgulamak gerekiyor: İslam'ın ana inanç esasları sabittir ve kendini Müslüman olarak ifade eden insanların kahir ekseriyeti bunlarda müttefiktir; Allah'ın varlığı ve birliği, Hz. Muhammed'in tüm insanlığa Allah'ın mesajını ileten son peygamber olması, ahiretin, cennet ve cehennem varlığı gibi temel iman esaslarında Müslümanların çoğunluğu ittifak halindedirler. Bu temel esasların bileşenlerine dair ihtilaflar, özellikle Türkiye'de oldukça azdır. Ancak İslam'ın dünyevî hayattaki uygulamaları konusunda farklılaşma daha belirgindir; ibadetlerin yapılış şekilleri, bireysel ve toplumsal hayata ilişkin hukuk kuralları (muamelat) gibi. Bunlara dair farklı fıkıh ekollerinin farklı hükümleri olabilmektedir. Müslümanların üzerinde en fazla ayrıştığı alan ise İslam'ın siyasi, ekonomik, kültürel hayata ilişkin ahkâmı konusunda gözlemlenir. Zira Yahudilik gibi ve Hristiyanlığın aksine İslam dünyevî hayatın her alanının kuşatan ve bunlar hakkında düzenleyici hükümleri olan bir dindir. “İslam'ın öngördüğü bir yönetim şekli var mı? Varsa yöneticiler nasıl seçilecek ve nasıl denetlenecek? Yasama, yürütme, yargı gibi erklerin durumu ve işleyişi nasıl olacak? İslam bir ekonomik model vaz ediyor mu, ediyorsa nasıl bir ekonomik model öngörüyor?” gibi soruların cevapları Müslüman düşünürlerce çok geniş bir yelpazede cevaplanmaktadır. Hatta aynı inanç ve fıkıh ekolüne mensup olanlar içinde dahi ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bundan dolayı tarih boyu siyasal İslam, özelde de yaklaşık son 150 yıldır gelişen İslamcılık yekpare bir ideoloji değildir. Öngörülen tek bir İslamî siyaset tatbiki de yoktur.

Kısa bir tanım olarak ifade etmek gerekirse, referansını İslam dininden alan her türlü siyasal düşünce “İslamcı” olarak kabul edilebilir. Bugünden bakılarak İslamcılık literatürü içinde değerlendirilen fikir ve hareketlerin pek azı tarihte kendisini İslamcı olarak niteler ve bu ideolojik adı benimser. Aynı şekilde, İslamcılığı inceleyen pek çok akademisyen ve yazar da müşterek ve sarih bir İslamcılık tanımına sahip değildir. Bu durumda İslamcılık düşüncesi ile ilgili herhangi bir konuyu incelemeyen önce işlevsel bir tanımlama yaparak işe başlamak gerekmektedir. Basit bir tanım olarak; bugün itibarıyla siyasal söyleminde meşruiyet referansını İslam’dan alan her siyasal düşünce İslamcılık içinde sayılmalıdır⁵. Yani düşünsel anlamda fikri mülkiyetini İslam’dan tevarüs eden her türlü siyasal düşünce İslamcılık içinde değerlendirilmelidir. Komsuoğlu ve Kurtoğlu Eskişar (2009, 9), siyasal İslam hakkında kapsamlı bir tanım yapar:

İslam’ı sembol, ideoloji ve söylem olarak açık bir biçimde kullanan ve/veya – yasalarca izin verilmediği durumlarda- İslam’ın siyasette, devlet yönetiminde ve günlük yaşamda daha fazla kullanılmasını ve/veya İslami kaynaklara daha fazla yönelmesini destekleyen ve bu uğurda siyasal yolları kullanarak bu amaçlara ulaşmaya çalışan her türlü hareket, grup, parti ve oluşumu siyasal İslam kapsamında değerlendiriyoruz.

Bu tanım siyasal İslam kavramını kullanmaktadır. Ancak Siyasal İslam, bugün için müteradif olsa da İslamcılığı da içine alan daha geniş bir kavramdır. İslamcılığın da

---

⁵ Genellikle İslamcılık ile şeriat talebi arasında algısal bir geçişkenlik gözlenir. Yani İslamcı olan her siyasal söylemin nihayetinde şeriatın hâkim olduğu bir devleti kurma amacıyla olduğu gibi bir yanılısına bulunmaktadır. Ne var ki, şeriat talebi, bu tanım içindeki düşünce akımlarının ancak bir kısmında yer alabilir. Bunun birkaç sebebi bulunmaktadır. Birincisi ve en önemlisi, özellikle günümüzde şeriat kavramına atfedilen olumsuz çağrışımları bu düşünce akımları yüklenmek istememektedir. Türkiye’de yapılan anketlerde şeriata karşı toplumun ekseriyetinin olumsuz bir tavır takındığı gözlenmektedir. Ancak aynı toplumun, İslam’ın siyasal yansımalarına karşı aynı tavır takındığı varsayılmaz (Aktay 2018, 13–18). Diğer taraftan şeriat talebi anayasal bir suçtur. Bundan dolayı, Türkiye’de siyasal İslam hareketlerinin çoğu açıktan şeriat talep etmekten ziyade, kökeni ve meşruiyeti İslam’a dayandırılmış siyasal söylemi benimserler.

ait olduğu daha büyük bir düşünce külliyyatıdır de denebilir. Elbette İslamcılığı anlamak için Siyasal İslam'ı da anlamak gerekiyor.

İslamcılık modern bir siyaset kavramıdır. Türkiye'de İslamcılık denince akla gelen ilk akademisyenlerden olan İsmail Kara, artık klasikleşmiş olan “Türkiye’de İslâmıcılık Düşüncesi” başlıklı eserinde (Kara 2017c, 17) şöyle bir tanım yapar;

İslamcılık, XIX.-XX. yüzyılda, İslam'ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, hukuk, eğitim...) ‘yeniden’ hayata hâkim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslam Dünyasını batı sömürsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden... kurtarmak; medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikrî ve ilmî çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir hareket olarak tarif edilebilir.

Bu tanım, İslamcılığın Osmanlı ve dünya siyaset gündemine girdiği 19. Yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve bugüne kadar uzanımı olan düşüncenin, İslamcılığın, iyi bir tanımıdır. Bu temel tarifleri yaptıktan sonra siyasi tarihi incelendiğinde, Türkiye’de İslamcılığın teorik kökenlerinin epeyce geriye gittiği görülür.

2.1. Türkiye’de İslamcılığın Tarihsel Kökenleri

İslamcılık, bir siyasal düşünce küresidir denebilir⁶. Bir siyasal düşünce olgusu olarak, Müslümanların devlet ve medeniyetlerinin Batı karşısında geri düşmüş, askerî

---

⁶ Burada “küre” ifadesi kasten kullanılmıştır. Çünkü günümüzde İslamcılık içerisinde değerlendirilen, bazıları birbiri ile ciddi konularda ayrışan, çatışan pek çok düşünce akımı bulunmaktadır. Tarih boyunca İslam'ın siyaset ve devlet anlayışı bir yana; itikat, ibadet, ahlak ve siyer gibi konularında dahi doktrinerliği bakımından yekpare bir anlayışın olduğu söylenemez. Pek çoğu günümüze ulaşan, farklı alanlarda ayrılmış yüzlerce mezhep, meşrep, tarikat ve düşünce okulunun bulunması da bunu gösterir. Dolayısıyla İslamcılık konusunda da tek tip bir ideoloji ya da tüm yaklaşımların istinat ettiği bir düşünsel sistematik yoktur. Ancak İslamcılık düşüncesi denen külliyyat, yoğun perspektif ortaklıkları

ve ekonomik olarak Batıya mağlup olmuş ve bazı coğrafyalarda Batı tarafından sömürgeleştirildiği bir konjonktürde ortaya çıkmıştır. Müslüman siyaset ve tefekkür elitinin ürettiği, geri kalmışlıktan ve esaretten kurtularak ilerleme ve yeniden dünyaya nizam verme arayışının reçetesidir. Her ne kadar kavramsal olarak 19. yüzyılda ortaya çıksa da İslamcılık düşüncesinin temelleri, Siyasal İslam Düşüncesi içinde Peygamber dönemine kadar götürülebilir.

İslamcılık düşüncesinin izleri, Mekke’de baskı gören Müslümanların 622 yılında Medine’ye hicret edip orada Peygamber tarafından yönetilen bir şehir devletinin kurularak İslam Hukuku’nun, yani şeriatın, devlet düzeyinde uygulanmasına kadar sürülebilir. Bireyin dünya hayatını, toplumsal yaşamı ve modern toplumda siyasal örgüt olarak devletin üstlenebileceği işlere taalluk eden düzenlemelere dair; Kur’an ayetlerinin⁷, Peygamberin bizzat devlet başkanı olarak uyguladığı pozitif hukukun ve devlet idaresinin tarihsel varlığı (Yıldırım 1997; El-Kettânî 2003), İslamcılık düşüncesine tanımlayıcı bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Bundan dolayı, akademisyenlerce ve müntesiplerince Siyasal İslam Düşüncesi, Asr-ı Saadet dönemine kadar götürülür (Black 2010, 31–40). Siyasal İslam Düşüncesinin bir parçası olan İslamcılık da bundan azade değildir. Araştırmacıların bunu böyle görmesinin sebebi ise açıktır. İslamcı hareketlerin tamamı ideolojik temellendirmelerini, meşruiyet referanslarını Peygamber döneminden; Kur’an ve Sünnetten; yani İslam’dan alırlar, aldıklarını iddia ederler. Bunun, yani tüm Müslümanlarca meşru kabul edilen ortak bir tarihsel dönemi ve uygulamayı istinat noktası almalarının şüphesiz en önemli sebepleri

---

ve yakınsamaları olan bir örüntüdür. Bu Külliyyatın tamamını kucaklayan, daha doğrusu düşünceyi ayakta tutan belli normlar ya da aksiyomlar seti vardır. Örneğin; İslam’ın en son ve en mükemmel din olması, İslam’ın hayatın maddi ve manevi her alanını kuşatması, Kur’an’ın ilahi kelim olması, hatasız olması, Peygamberin günahsız olması, Peygamberin adaletinin mutlak olması gibi paradigmatik kabuller çokça bulunur. Bu kabuller doğrudan ya da dolaylı şekilde siyaset düşüncesine etki ederler.

⁷ Kuran’da örneğin; ceza hukukuna, ceza muhakemesi usul hukukuna, miras hukukuna, ticaret hukukuna, medeni hukuka veya savaş hukukuna taalluk eden hükümler bulunur.

söyleme normatif ve kategorik bir meşruiyet kazandırmak, söylemdeki vaatlerine ütöpik bir cazibe katmaktır. Bahse konu ütopya ise, Batı karşısındaki bozğundan kurtulmak, kalkınmak, medenileşmek, yeniden, vaktiyle Osmanlıların olduğu gibi, süper güç olmak, dünyaya İslam'ı, yani adaleti ve barışı hâkim kılmaktır.

...yabancı işğali ister istemez Müslüman kitleleri kendi devlet seçkinlerinin vesayetinden (aslında hâkimiyetinden) kurtarmış ve yeni, modern bir toplum anlayışının doğmasına yardımcı olmuştur. Bu bir kendi kendini savunma tepkisiydi ve istemeyerek de olsa, yeni düşünce biçimlerine yol açmış ve Müslümanları geçmişlerine bakmaya, akılcı bir gözle dertlerinin sebeplerini aramaya ve kendi ruhsal ve düşünsel kaynaklarında bulunabilecek olan çareler üretmeye sevk etmiştir. Yabancı işğali böylece farkında bile olmadan Müslüman toplumun geçmişteki altın çağ -devr-i (asr-ı) saadet- anısını canlandırmaya yardımcı olmuş bir taraftan da devletin siyasi ve askeri açıdan dini korumaya muktedir olmadığını ortaya çıkarmış ve toplum üzerinde tek kesin otorite olan meşruiyeti yıkmıştır. Sonuç olarak işğal altındaki Müslüman topraklarında İslami devletin çöküşü temel bir toplumsal örgütlenme biçimi olan cemaatin⁸ canlanmasına yol açmış ve eğitim görmüş modern ve geleneksel elit tabakasını toplumun İslami kimlik ve kültürünü yeniden güçlendirmek ve kalıcı kılmak için çareler bulmaya sürüklemiştir (Karpaz 2017a, 6–7).

Kemal Karpaz'ın tarihsel ve sosyolojik tespitinin gösterdiği en önemli olgu, İslamcılığa da yol veren, halkın yabancı işğali karşısında kendini savunma psikolojisiyle birlikte geliştirdiği korunma, dirilme, yenilenme, güçlenme ve asr-ı saadetin sosyolojik, ekonomik ve siyasi olarak mukayeseli şartlarına erişme

---

⁸ Karpaz kitabında “cemaat” kavramını Müslüman halkı bir topluluk haline getiren, bireyleri birbirine bağlayan ve belli düzlemlerde, örneğin ibadetlerde, eşitleyen sosyolojik yapı olarak kullanmaktadır.

güdüdür. Bu güdü, Tanzimat (1839), Islahat (1856), Toprak Yasası (1858) ve modern okulların açılmasıyla birlikte Osmanlı toplumunda sosyal tabakalar arası geçişkenliğin artması ile birlikte halkın veya yönetici elitlerin içinden gelen entelektüelleri bir kurtuluş reçetesine ulaşmak için bir araya getirmiş ve İslamcılık fikri bu şartlarda ortaya çıkmıştır.

İslamcılığın, çok sarih olmasa da efradını cami, ağyarını mani tanıma sahip bir siyaset bilimi olgusu, bir siyasal düşünce ve eylem disiplini markası olarak ortaya çıkışı 19. yüzyılda başlamıştır. 21. Yüzyılda İslamcılık dendiğinde anlaşılan fikir ve eylem hareketi külliyyatının büyük kısmı, bir şekilde ilk döneminde önce İttihad-ı İslam⁹ (Panislamizm) olarak ifade edilen bu 19. yüzyıl hareketinden neşvünema bulmaktadır. Batının yükselişi, Müslüman toplumların bilim ve teknolojiye geri kalması ve nihayetinde Batının Müslüman topraklarını işgal edişi ile alevlenen İslamcılık düşüncesi yıllar içinde gelişmiştir. Kemal Karpat bu süreci birçok İslam Devletinin Batılılar tarafından sömürgeleştirilmesi ve böylece Müslümanların devletlerini kaybetmeleriyle birlikte yeni arayışlara girmelerine bağlar (Karpat 2017a, xv):

‘İslami’ devletin yerini İngiliz, Fransız gibi gayrimüslim idare alınca devlet İslami karakterini ve meşruiyetini kaybetmiştir. Böylece toplum kimliğini ve kültürünü korumak için yeni yollar aramaya koyulmuştur. Başka bir deyimle Müslüman topluluklar yeni bir siyasi idare yani zamanına ve kendi ruhuna uygun yeni bir devlet tipi aramak yoluna gitmiştir. İhya ve Cedidcilik Hareketleri bu arayışın neticeleridir.

---

⁹ İttihad-ı İslam, yani İslam Birliği, terimi ilk defa Namık Kemal tarafından 1872’de, Rusya’nın Orta Asya’daki Müslüman hanlıkları işgali vesilesiyle yazdığı İslam’ı savunan makalesinde kullanılmıştır. Aynı yılda, ticaret mahkemesi katibi Esad Efendi de Müslümanları işgalcilere karşı birliğe çağırdığı risalesinin adını “ittihad-ı İslam” koymuştur. (Karpat 2017a, 23)

Bu çerçevede, İslamcılığın iç ve dış politik unsurların etkisiyle tepkisel olarak vücut bulduğu, edindiği ilk kimlik özelliklerinin de antiemperyalizm ve modernizm olduğu söylenebilir. Diğer önemli bir husus da, bu özelliklerin arkasındaki itici gücün toplumun kendi kimlik ve kültürünü koruma cehdi olmasıdır. Bu korumacı ve tepkisel duruş; işgal edilen ülkelerde şiddetli bağımsızlık düşüncesine, işgal edilmeyen tek İslam toprağı olan Osmanlı'da ise bağımsızlığı kaybetmemeye, ilerlemeye ve ekonomik ve askeri üstünlüğe yeniden erişmeye tekabül eder.

Tarihsel bir açıdan bakıldığında İslamcılık düşüncesi müktesebatında Türkiye'nin ilkleri ortaya koyan, kendine has ve merkezi bir yeri vardır. Antony Black de bunu vurgular; “Batı'nın bireysel özgürlük, meşruti yönetim ve temsili demokrasi ilkeleri ile İslami idealizmi birleştiren ilk büyük ölçekli ve kalıcı hareketi başlatan yine Osmanlı toplumu oldu.” (2010, 406). Gerçekten, Türkiye'nin İslamcılık literatürü içindeki yeri özeldir çünkü Türkiye, son İslam İmparatorluğunun ve Hilafet kurumunun son ev sahibi Osmanlı Devleti'nin varisidir. 20. yüzyıla gelindiğinde Batılı ülkelerin sömürgesi olmayan ya da himayesinde bulunmayan neredeyse tek İslam toprağı Türkiye'dir. 20. yüzyıl başında dünyadaki diğer İslam topraklarının ekseriyetinin sömürgeleştirilmiş olduğu ve dolayısıyla buralardaki Siyasal İslam düşüncesinin bundan derinden etkilendiğini not etmek gerekir. İlaveten, Türkiye, yaklaşık on üç asırlık Hilafet kurumunun son dört asrındaki merkezidir ve bin yıldan uzun süredir devam eden bir İslami yönetim tecrübesini de entelektüel birikiminde bulundurmaktadır. Türkiye, Batı ile en uzun süre ve en fazla yoğunlukta münasebet içinde olan Müslüman ülkedir. Devletlerarası münasebetleri; kültürel, siyasi ve ekonomik entegrasyonu itibarıyla bir Avrupa devletidir. Bu özel tecrübelerin varlığı Türkiye İslamcılığını da özel bir konuma taşır. Black buna vurgu yapar ve 1854 Kırım Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı arasındaki 60 yıllık dönemde Müslüman entelektüeller

ile Avrupa olgusu arasında “bir aşk filizlendi” der (2010, 388). Kemal Karpat (Karpat 2017a, xv) ise;

Osmanlı siyasi özgürlüğünü ve geleneksel devlet şeklini muhafaza ettiği için yeni bir yol aramakta serbest kalmıştır. Böylece Osmanlı Devleti hem iç hem de dış güçler zoru ile 18. Yüzyıldan sonra yeni bir toplum ve devlet olma sürecine girmiştir. Bu sürece Osmanlı kendi serbest kararı ile başlamıştır. Başka Müslüman topluluklar Fransız, İngiliz, Rus işgalinden kurtulmak için savaşırken siyasi özgürlüğünü korumuş olan Osmanlı devleti kendi serbest kararı ile çağına uyma yollarını kendi seçmiştir. Ve bu yolu seçen tek Müslüman devlet Osmanlı’dır.

diyerek Türkiye İslamcılığının da ortaya çıkmasını sağlayan söz konusu özel şartlara vurgu yapar. Çünkü, “İslam devletinin yıkılması ise toplumu siyasi seçkinlerin hâkimiyetinden kurtardı ve cemaati, kültürel ve dinsel kimliği ile ayakta kalabilmek için kendi entelektüel ve ruhani kaynaklarına dayanan yeni araçlar aramaya sevk etti” (Karpat 2017a, 1) Karpat’ın bu anlatımındaki bağlamda Türkiye İslamcılığı, Osmanlı’nın çağına uyma yollarından ve toplumun kendi kimliği ile ayakta kalabilmek için ürettiği araçlardan biridir. Bu araç, sürekli yeniden üretilerek önce millileşmeye sonra da ulus devlet inşasına kadar sürecek bir siyasi dönüşümde rol almıştır.

Türkiye’yi İslamcılık düşüncesi serencamında özel kılan şeylerden biri de, Türkiye’nin tarihin en hızlı ve en sert Batılılaşma ya da modernleşme ve uluslaşma odaklı devrim sürecini yaşamış ülkelerden biri olmasıdır. Bu süreçte kullanılan söyleme bakıldığında İslamcılık ile başta modernleşme, ilerleme, uygarlaşma, demokratikleşme gibi pek çok ortak payda bulunabilir. Diğer taraftan da Cumhuriyet elitinin dini kontrol konusundaki hassasiyeti aslında din-devlet ilişkilerinde özellikle Abdülhamid döneminde İslamcılık düşüncesi ile başlayan dinin devletin kontrolünde olması, idarede dinin araçsallaştırılması uygulamasını yansıtmaktadır. Tezin konusu

olan Soğuk savaş döneminde de İslamcılık Hareketinin politik konumlanması, özellikle dış politika söylemi ile resmi söylem arasında ciddi yakınlık bulunması bu açıdan tesadüf değildir. Abdülhamid'den bu yana din hiçbir zaman devletten bağımsız olmamıştır. Hatta ulus devlet inşasında kullanılan milliyetçiliğin içeriği dahi dini öğelerden bağımsız değildir.

İslamcılık ortaya çıktığı zaman ve mekân bağlamında oldukça “Türk” bir ideolojidir. İsmail Kara, Türkiye ve Osmanlı’yı merkezde tutmayan İslamcılık çalışmalarını “gerçeğe aykırı gerçek inşa etmek” olarak ifade eder ve bunun “hususî bir kasıt” dışında açıklanamayacağını öne sürer (2017b). Hatta daha ileri götürerek “Aslında bu merkez kaydırma teşebbüsü benim yorumuma göre Osmanlı'nın ve Türkiye'nin tasfiyesinin, peşi sıra İslam'dan ve İslâm dünyasından uzaklaştırılmasının kuvvetli ve programlı bir parçasıdır.” der (2017b). Türkiye'deki İslamcılık, İslam'ın siyasal merkezi Türkiye için bir kurtuluş reçetesi olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'yi merkeze almayan İslamcılık araştırması sağlıklı sonuçlar üretmez.

Osmanlı Devleti'nin son dönemi, içeride ve dışarıda Devletin yeniden güçlenmesini sağlamak ve eski günlerine ulaştırmak üzere sürekli çare aranan bir dönemdir. Bu arayışı tetikleyen ise Osmanlı'nın ekonomik ve askeri olarak hızla gelişen ve güçlenen Batı karşısında geride kaldığını kabul etmesidir. Meşhur dört düşünce ekolü, Garpcılık (Baticılık), İslamcılık, Osmanlıcılık ve Turancılık (Türkçülük) bu arayışın neticesi olarak Osmanlı'nın son yüzyılında ortaya çıkmıştır. En başta belirtilmelidir ki, bunlar iç içe geçmiş düşünce ekolleridir. Kökenleri daha önceye götürülebilse de Tanzimat-İslahat çizgisinde kimliği teşekkül eden “Baticılık”, 19. yüzyılın ikinci yarısında revaç bulan “İslamcılık”, İslamcılıkla yakın zamanlarda eşzamanlı olarak ortaya çıkan ve aslında İslamcılığın da atası sayılabilecek “Osmanlıcılık”, 1900'lere gelindiğinde özellikle Yunanistan'ın ve Balkanlar'ın kaybedilmesi ve Arap İsyanı ile birlikte ortaya

çıkan “Türkçülük” hareketlerinin nihai ortak gayesi Osmanlı’nın kurtuluşudur. Yani son kertede bunların hepsinin amacı Osmanlı’yı kurtarmaktır. Şurası da not edilmelidir ki devleti kurtarmaktan kasıt Batı karşısında mukayeseli olarak eski güçlü dönemlere dönüştür. Dolayısıyla bu hareketlerin tamamında, en azından başlarda, retrospektif bir bakış vardır.

Dört siyasi düşünce ekolü içinde İslamcılık tarihsel bağlamda farklı bir yerde durur. Çünkü Batıcılık söylem meşruiyetini Batının ekonomik ve askeri galibiyetinden alır. Batıcılar, Batıyı güçlendiren ve Osmanlı’yı mağlup eden şeylerin peşindedir. Osmanlıcılık ise Fransız İhtilali sonrası yükselen milliyetçilik akımlarına karşı İmparatorluk entelijansiyasında ortaya çıkan tepkisel bir görüştür. Özellikle gayrimüslim tebaanın, Osmanlı kimliği etrafında bir arada tutulmasını öncelemiştir. Gerilemenin en önemli sebebi unsurlar arasında güçlenen milliyetçi, ayrılıkçı düşüncelerdir ve ayrılık engellenirse gerileme de bitecektir. İttihad-ı Anasır, yani Osmanlı Milletini oluşturan unsurların birliği fikri Anglosakson tarzında, coğrafi, kültürel ve kader birliğine dayalı bir emperyal millet oluşturmak amacındadır. Bu bağlamda Osmanlıcılık bölgesel milliyetçilik kapsamında düşünülebilecek bir görüştür ama ömrü kısa olmuştur. En son ortaya çıkan Türkçülük fikri ise milliyetçilik akımlarının doğal bir sonucudur. Osmanlı unsurlarının çoğu milli devletler kurmak için yola çıkınca ve bunlara Müslüman Araplar da katılınca devletin kurucu unsuru olan Türklerin buna karşı geliştirdiği bir harekettir. Orta Asya’ya kadar uzanacak bir Turan Yurdu nihai hedefi vardır. Hristiyan Balkanların kaybedilmesinin ve Müslüman Arapların İsyanlarının şoku ile Türkçülük siyasi meşruiyetinin zirvesine çıkar. Zira bu görüşü savunanlara göre ne salt İslam ne de Osmanlı üst kimliği devleti bir arada tutabilmektedir. Yine de Türkçülerin çoğunun Türk tanımında İslam’ın bir şekilde merkezde olması ve bu tanımın halen geçerli olması, örneğin resmi tarih söyleminde

tarihte başka dini seçen Türk boyları için “Türklük özelliklerini yitirdiler” denmesi önemli bir ayrıntıdır. Tüm bunların içinde İslamcılık ise başka bir meşruiyet çerçevesi sunar. Bu çerçeve, meşruiyetini İslam’dan alan siyasal bir söylemdir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrası Hristiyan unsurların önemli bir kısmının Osmanlı’dan ayrılmasıyla sınırların içindeki başta Araplar olmak üzere Müslüman unsurların bir arada tutulması amacının kuvvetlendirdiği bu siyasal söylemin izleri çok gerilere götürülebilir.

Kadim Fars ve Hint devlet geleneğinde hükümdarlara nasihat eserleri vardır. Bunlar protokol kurallarından evliliğe, savaş stratejilerinden siyasi kaidelere kadar geniş bir yelpazede tavsiyeler içeren eserlerdir. Bilindiği kadarıyla, Fars asıllı Müslüman düşünür Abdullah İbnu’l Mukaffa (724-759) Abbasiler döneminde bürokratik görevlerde bulunmuş biridir. İbnu’l Mukaffa, Fars geleneğindeki Nasihatname tarzını Fars-Hint kültüründen İslam dünyasına taşımıştır. İslam Siyaset düşüncesini de şekillendiren bu eser türü zaman içinde gelişir ve içinde bulunduğu kültür ve coğrafyanın öğeleriyle de zenginleşir. Ömer Dinçer, ilk siyasi metinler sayılabilecek olan nasihatnamelerin geneline dair şunları söyler (Dinçer 2018, 42):

Devletin kuruluş dönemlerinde teorik bir yaklaşımla daha çok dini-ahlaki öğütler ile hükümdarın sahip olması gereken özellik ve davranışlar öne çıkarken (İbnu’l Mukaffa, Gazzali); iç karışıklık ve çöküş dönemlerinde zulmün önlenmesi, halka davranış tarzı ile savaş sanatı ve stratejileri ağırlık kazanmaktadır (Abdülhamid El-Katip, Koçi Bey, Katip Çelebi). Devletlerin olgunluk dönemlerinde cömertlik, ihsan, halkın refahı, vergi toplama ve hazinenin etkili kullanımı ve israfı önleme tavsiye edilirken (Tahir b. Hüseyin, İmam Maverdi); dinamik dönüşümlerin yaşandığı dönemlerde değişimlere

uygun tedbirleri ve rüşvetin önlenmesini işleyen ıslahatnameler önem kazanmaktadır (İbnu'l Mukaffa, Koçi Bey, Gelibolulu Mustafa Ali ve Katip Çelebi)

Osmanlı Devleti'nin en güçlü olduğu zamanlardan itibaren gerileme emarelerini gören devlet erkânı ve münevverlerce pek çok eser kaleme alınmıştır. Nasihatülmülük, yani devlet başkanına nasihat türündeki bu eserlerin hemen hepsinde reform programının meşruiyet referansı ağırlıklı olarak İslamî ölçülerdir. “Şeriatın hükmüne dönüş” bozulmayı önleyecek ve yükselişi tekrar başlatacaktır. Merkezinde adalet olan bu hükümlerde geleneğe vurgu ön plandadır. Lütfi Paşa'nın (1488-1563) kaleme aldığı *Âsafname*¹⁰ bu anlamda ilk reform kitaplarından biridir. *Âsafnâme*'nin önemi, gücün doruğunda olan bir devletteki bozulma emarelerini öngörmesidir. Özellikle; tam da o dönemde Avrupa'yı kalkındırmaya başlayan denizciliğe önem verilmesini tavsiye etmesi, hazine yönetiminde tasarrufa dikkat çekmesi, ve çiftçilik yapan reyanın hukuk ve refahının gözetilerek tarımsal üretimde istikrarın ve insan kaynağı varlığının korunmasına vurgu yapması dönemine göre vizyonerdir. Zira Selçuklu zamanında Sasanilerden (İran) ikta formunda alınarak daha sonra Doğu Roma (Bizans) tecrübesiyle yeniden yorumlanarak oluşturulan tımar düzeninin bozulması ilerleyen dönemdeki en büyük sorunlardan biri olarak zikredilecektir. Dönemine göre laik tavsiyeleri de olan Gelibolulu Mustafa Ali'nin (1541-1600) *Nüşatü's Selatin*'inde de, daha şeriatçı olan Bosnalı Hasan Kâfi el-Akhisarî'nin *Usûlü'l Hikem fi Nizâmi'l Âlem*'inde de referansı İslam olan adalet, liyakat ve dindarlık tavsiyeleri bulunur (Akkaya and Eroğlu 2017, 104–8; Black 2010, 361–66).

---

¹⁰ Âsaf, kadim gelenekte Hazreti Süleyman'ın başvezirinin adıdır. Hükümdarlığın zirvesi olarak görülen Hazreti Süleyman'ın başveziri Âsaf da vezirliğin, bürokrasinin zirvesi, eski deyişle piri kabul edilir.

Siyasal İslam düşüncesi tarihinde en karakteristik metinlerden biri olan *Koçi Bey Risalesi* ilk defa 1631 yılında Sultan 4. Murad'a sunulmuştur. Devletin içten içe çürüdüğünü ve bunun sebeplerini sıralarken çözüm önerisi olarak “asıla (öze) dönmeyi” ve Kanuni döneminin başlarına kadarki dönemi kapsayan geçmişteki iyi yönetimi yeniden tesis etmeyi ve şeriatı eksiksiz uygulamayı sunar (Bey 2008, 11–13). Esasen, bu retrospektif bakış, yani geçmişteki başarılı düzene geri dönmeyi kurtuluş olarak görme teması Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar tüm siyasi düşünce eserlerine hâkim olmuştur. Hemen hemen tüm siyasi eserler sorunun dışarıda değil içeride olduğunu beyan etmiş ve içerideki bozuklukların, şeriattan sapmaların düzeltilmesi yani ıslahat yapılması halinde Osmanlı Devleti'nin eski güç ve zenginliğine yeniden ulaşacağını öne sürmüşlerdir.

Referansını İslam'dan alan kapsamlı ıslahat söylemi ile uygulama anlamında Osmanlı'daki ilk İslamcılardan sayılabilecek Koçi Bey'in önemli vurgularından birisi de şeriata, yani İslam Hukukuna eksiksiz tabi olmak üzerindedir. Gerçek İslam âlimleri ve kadıların kurtuluş reçetesindeki yerini “...bazı Allah adamlarından naklolunur ki ‘Kâbe-i Mükerreme’nin duvarının yıkılıp mahvolmasının sebebi, şariat mansıplarının akçe ile satılmasının getirdiği uğursuzluktur. İlahiyyenin hükümleri yerine getiren, peygamber şariatının hâkimleri, İslam dininin direkleridir.” Şeklinde diplomatik bir anlatımla beyan eder (Bey 2008, 92–93). “Koçi Bey’e göre imparatorlukta ve dinde düzen sağlamak ve eski askeri güce yeniden kavuşmak Şeriatın uygulanmasına bağlıdır.” (Black 2010, 368).

Koçi Bey Risalesinin burada özellikle zikredilmesinin sebebi retrospektif, İslam referanslı, ıslahatçı ve kurtuluşa içeriği ve selefi (öncekilerin uygulamalarını) adres gösteren bir söylemi olmasıdır. Batı halen geri bir medeniyet olarak; örnek alınacak

bir şeyi olmayan, aşağı bir medeniyet olarak görülmektedir. Dolayısıyla çözüm önerilerinde Batı referanslı bir şey bulunmaz. Eski (ve İslamî) düzeni tesis etmek, şeriata dönmek yegane kurtuluş reçetesidir. Bu reçetede, Batı referanslı bir şey yoktur ancak yeni bir şey de yoktur.¹¹

19. yüzyıla gelindiğinde tüm İslamcılar öncekilere benzer bir omurgaya sahip bir söylemi yeniden üretmişlerdir. Hepsi İslamî öze ve şeriata dönüşü kurtuluş reçetesi olarak görmektedir. Ancak İslamcılık özel adıyla ortaya çıkan yeni paradigmada bu kez çok önemli ikinci bir nosyon kaynağı vardır; modern Batı düşüncesi. Batının bilim, kültür, sanat, siyaset vs. alanlarda üstünlüğü artık kabul edilmiştir. Ancak bu üstünlük dünyevi planda çalışılarak kesbedilmiş ve dolayısıyla çalışan her milletin elde edebileceği maddi bir üstünlüktür. Medeniyeti inşa eden düşünsel, kültürel ya da dini öğelere dair, yani medeniyetin özüne ilişkin bir üstünlük değildir. Teknik ilerleme, eğitim ve bilimsel buluşlar ile ilgilidir. Dolayısıyla seçici (eklektik) ve uyarlamacı (adaptif) bir taklit ile Batının maddi uygarlığı yakalanabilir, hatta geçilebilir. Seçici olunmalıdır; yani Batıdan öze ilişkin şeyleri değil bilim ve tekniğe ilişkin şeyleri almalıdır. Uyarlamacı olunmalıdır, yani seçip alınacak şeyleri alırken elden geldiğince müslümanlaştırarak¹² alınmalıdır. İslamcılık özel adıyla ortaya çıkan bu Siyasal İslam düşüncesi, bu yönleriyle moderndir.

İslamcılık düşüncesi modern ve modernist bir düşüncedir. 19 yüzyılda, İslamcı adını ilk kullanan ve bir siyasi ideoloji olarak benimseyen İslamcılar, saltanatçı değil,

---

¹¹ Ne var ki; dönemin Avrupa devletlerinin, toplumunun, bilim ve düşünce dünyasının geçirdiği dönüşüm ve kaydettiği maddi ilerleme ile kıyaslandığında bu sürekli eski düzene dönüşü salık veren eserlerin durumu; yan köyde traktör denemeleri başlamışken, beri köyde bozulan karasabanın yine eskisi gibi iyi çelikten üretilmesini, sabana koşulan hayvana iyi bakılmasını öğütlemek mesabesindedir. Elbette bunlar doğru ancak bugünden bakıldığında yetersiz önlemlerdir.

¹² Tıpkı vaktiyle Aristo'nun Muallim-i Evvel (ilk öğretmen) namı ile Müslüman medreselerinde okutulması, minyatürlerde sakallı, sarıklı bir medrese hocası gibi resmedilmesi gibi.

ekseriyetle cumhuriyetçiydiler. Örneğin önemli İslamcılardan bir olan Cemaleddin Afgani¹³, Abdülhamid'e Şiiler ve Panislamizm konusunda danışmanlık yapmış önemli bir İslamcı entelektüeldir. Ne var ki Sultanın hazzetmediği parlamentarizmi savunmakta ve devrimci bir söylemi benimsemektedir. Bu sebeple Sultan tarafından hem danışılmış hem de göz önünde tutularak kontrol altına alınmıştır (Karpat 2017a, 324–25). Sultan dahil tüm İslamcılar eğitim, bilim ve teknolojide tamamen Batı kaidelerine intibakı, moda ifadesiyle “Batının iyi yanlarını almayı” kabul ediyorlardı. Abdülhamid en büyük eğitim devrimini yapmış padişahdır ve üç aşamalı (ilk-orta-yüksek) eğitim sistemini başlatmıştır. Bu okullar dönemin İslamcı entelektüellerini de yetiştirmiştir. Bunlar daha önce olmayan bir şekilde, bu modern okullarda aldıkları Batı tipi akılcı eğitimin de sağladığı yaklaşımla hem Batıyı inceleyecek hem de İslam'ın asıl kaynaklarını değerlendirmişlerdir. İsmail Kara, İslamcılığın ortaya çıkışını şöyle ifade etmektedir (Kara 2017b):

Bana göre İslâmcılık, modern Avrupa'nın hem düşünce hem de maddi güç ve siyaset itibarıyla güçlendiği bir ortamda İslâm dünyasının, Müslümanların kendileri kalarak nasıl var olabilecekleri, nasıl varlıklarını sürdürebilecekleri, İslam'ı bütün dünyaya yayma azmini ve kararlılığını hangi şekillerde sürdürebilecekleri, kendilerini ve İslam'ı nasıl savunabilecekleri sorularından ve peşi sıra cevaplarından çıktı. Çözüm arayışlarının birinci adresi şüphesiz İslam'dı fakat bu İslâm ana kaynaklar olarak Kur'an ve Sünnet üzerinden, zaman olarak Asr-ı saadetle irtibatlı olarak yeniden çerçevesi çizilmeye çalışılan yeni bir İslâm anlayışı ve yorumuydu. İkinci adres modern Batı düşüncesi, hususen modern bilim ve teknoloji idi. Çünkü modern dönemde İslâm dünyasında ortaya çıkan bütün düşüncelerde olduğu kadar İslâmcılıkta da Batı karşısında mağlup

---

¹³ Türkiye'nin önemli İslamcılarında Mehmet Akif Ersoy da Afgani hayranıdır.

olma vakiasının, ardından gelen sömürgeciliğin ve çok yönlü siyasî, kültürel baskıların, yönlendirmelerin güçlü etkileri vardı.

20. Yüzyıl, Batılı ülkelerin sömürgecilik ve silahlanma yarışının bir dünya savaşına dönüşmesi ile başlar. Bu mücadelenin odağındaki toprakların önemli bir kısmı ise Müslümanlara ait ülkelerden oluşmaktadır. O zamana kadar büyük devletler ve yüksek bir medeniyet kurmuş Müslümanların, ekonomik ve askeri olarak geride kalmasıyla birlikte yüz yüze geldikleri sömürgeleşme olgusu Müslüman aydınların da temel meselesi haline gelmiştir. Son İslam İmparatorluğu ve hilafet merkezi olan Osmanlı Devleti başta olmak üzere, 1858 itibarıyla resmen İngiliz İdaresine geçen Hindistan¹⁴, 1882'deki Britanya İşgali ile Türkiye'den fiilen kopmuş bulunan Mısır gibi Müslüman ülkelerdeki siyasi düşüncede, sömürge karşıtı ve ilerlemeci bir söylemle İslamcılık dile getirilmiştir. 19. Yüzyıl sonundan başlayarak 20. Yüzyıl başlarına kadar uzanan bu süreçte İslamcılık; ekonomik, askeri, entelektüel ve kültürel alandaki Batı tahakkümüne karşı varoluş endişesinin ana muharrik olduğu tepkisel bir siyasal akım olarak temayüz etmiştir. Bu açıdan İslamcılığın tepkisel gelişen bir ideoloji olduğu açıktır. Batılılar İslamcılığı “Batı’ya karşı ulusal ve militan bir Müslüman siyasi hareketi” olarak görürken, Müslümanlar “İslamcılığı bir yeniden doğuş ve modernleşme hareketi olarak ve Müslümanları Batı sömürgeciliğine karşı sadece siyasi ve kültürel öz savunma için değil, aynı zamanda kendi kendini yenileme ve ilerleme için de seferber etmeye yönelik bir çaba olarak görüyorlardı.” (Karpat 2017a, 24). Coğrafyalar farklı olsa da tek bir düşman vardır; “Batı”. Bu düşmana karşı başta bağımsızlık ve vatan toprakları olmak üzere savunulacak şeyleri savunmak için İslamcılık uygun bir ideolojik araç seti sunmuştur. Örneğin; İslam’ın kavmiyetçiliği

---

¹⁴ O yıllardaki Hindistan sömürge idaresi, bugünkü Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka ve Myanmar topraklarının kahir ekseriyetini oluşturuyordu.

yasaklaması sebebiyle gerek fikir gerekse eylem düzeyinde bağımsızlık mücadeleleri İslam'ın müdafaası çerçevesinde anlamlandırılmıştır. Savunulan şey belli bir etnisite değil Müslümanlar, vatan değil İslam toprağıdır. Örneğin, Kafkasya'da Ruslara karşı Müridiyye, Kuzey Afrika'da Fransızlara karşı Senüsiyye tarikatları, bu argümanlarla hareket etmiş İslamcı bağımsızlık hareketleridir (Karpat 2017a, 48–66).

İslamcılık hem ortaya çıkış hikâyesi ile hem de Batı değerlerini alırken tepkiseldir ama İslam'ın ana kaynaklarından yeniden okunmasını ve geleneğin bozuk ya da günün şartlarına uygun olmayan değiştirilebilir taraflarını atarak geleneğin yeniden inşasını düstur edinerek inşacı bir ideoloji hüviyetini de kazanır. İslamcılık; “Mısır'da Cemaleddin Afgani (Aslen İranlıdır, 1839-1897), sadık talebesi Muhammed Abduh (1845-1905); Hindistan'da Seyyid Ahmed Han (1817-1898), Seyyid Emir Ali (1849-1928); Türkiye'de *Sırat-ı Müstakim-Sebilürreşad*, *Beyanu'l-hak*, *İslam Mecmuası*, *Volkan* gibi dergilerde kümelenen kişilerin öncülüğünde ortaya çıktı ve gelişti.” (Kara 2017c, 17). Emeti Saruhan, pek çok İslamcı çeviri esere imza atmış Hamza Türkmen'den de nakillerle şöyle der (Saruhan 2016);

Muhammed Abduh, Cemaleddin Afgani gibi isimlerin ümmeti yeniden diriltmek için bir ıslah hareketi başlattığını ve 1884'te *Urvet-ül Vuska* dergisini çıkardıklarını söyleyen Türkmen, 'Fransa'da çıkan bu dergi İngiliz baskısıyla kapatıldı. Ama o dergideki form bizde *Sırat-ı Müstakim* ve *Sebilürreşad*; Cezayir'de *Şihab*, Tunus'ta *Mecellutu'z-Zeytuniyye*, Mısır ve Bilad-ı Şam hattında *Menâr*, Hint Kıtası'nda *Tercümanu'l-Kur'an* olarak devam etti. Muhteva aynıdır. Ümmeti biz Batı işgalinden, sömürsünden nasıl kurtaracağız, nasıl uyandıracamız kaygısı ortaktır'

Türkiye’de cumhuriyetin hemen öncesinde gelişen bu İslamcılık, aslında İslamcılığa karakteristik özelliklerini veren bir mahiyettedir. Osmanlıcılık fikrinin evrimi ile ortaya çıkan bu akımı inşa eden Namık Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Şehbenderzâde Ahmed Hilmi, Elmalılı Hamdi Yazır ve Said Nursi gibi isimler Batıdan eklektik olarak bilim, teknik ve medeniyetin maddi unsurlarına dair şeyleri almanın zaruri olduğunu söylerler. Farklılaşma tavidir; bunun bir “ıslah mı, tecdid mi, ihya mı, tasfiye mi” olacağı konusundadır (Kara 2017c, 25). Dolayısıyla İslamcılığın bir tarafında, özellikle ilerlemeci ve demokratik öğeleriyle Batıcı bir tavır vardır. Bu tavır Milli Mücadele döneminde de İslamcılar ile bu konularda benzer düşüncelere sahip olan Batıcı ya da Türkçü gelenekten gelenlerin beraber hareket etmesini kolaylaştırmıştır.

Cumhuriyet öncesi İslamcılığın ortaya çıktığı şartlar ve düşüncenin genel karakteristiğine değindikten sonra, Cumhuriyet dönemi İslamcılık hareketi daha iyi anlaşılabilir.

2.2. Cumhuriyetten 1960'lara Kadar (Hidayet Romanlarının Ortaya Çıkışına Kadar) İslamcılık

Milli mücadele gerek söylem gerekse akabindeki siyasi adımlar itibarıyla dini niteliği belirgin bir mücadeledir. Halifenin esaretten, hilafet merkezi İstanbul’un işgalden kurtarılması, Anadolu’da gayrimüslim tasallutundan kurtulmak gibi gayeler ya da başörtüsüne saldıran düşman askerlerinin kurşunlanması gibi epik olaylar ve bunun propagandada kullanılması bunu açıkça gösterir. Misak-ı Milli sınırları, devlete isyan etmemiş Müslümanların sınırlarıdır. Yine Milli Mücadele sonrasında, örneğin

Lozan'da azınlık tanımlarının din üzerinden yapılması ve uygulanması gibi vakalar bu gözlemi güçlendirir. Mübadele döneminde Türkçe konuşan gayrimüslimlerin, Türkçe bilmeyen Müslümanlarla tebdili aynı minval üzere bir uygulamadır. Son olarak başta Kürtler olmak üzere Türkiye'de yaşayan hiçbir Müslüman halkın Lozan'da ve sonrasında azınlıklar bahsi içine dâhil edilmemesi de Türkiye'nin Lozan'da Küçük Asya çapında bölgesel bir ittifak-ı İslam siyaseti güttüğünü gösterir. Milli mücadele döneminde kullanılan siyaset dili, Milli Mücadele yanlısı farklı unsurlara ait dernekler, Müdafaa i Hukuk cemiyetindeki farklı Müslüman unsurlar ve en önemlisi Ankara'daki meclisin Müslüman unsurlardan teşekkülü Milli Mücadelenin İslamî niteliğini açıkça ortaya koyar.

Milli Mücadelenin 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile taçlanması uzun süredir devam eden demokratikleşme serüveninde yeni bir sayfa açmıştır. Şüphesiz, Milli Mücadele döneminde, siyaset üretme ve uygulama anlamında İslamcılarının ciddi etkisi vardır. Başta Mehmet Akif Ersoy gibi İslamcı çizgideki isimler aktif roller almışlardır. Milli Mücadelede halkla iletişimde yürütülen siyasi dil, İslamcı bir dildir. Mehmet Akif Anadolu'da milli mücadeleyi destekleyen ateşli vaazlar vermiş, mitinglerde konuşmalar yapmış, Eşref Edip Fergan da bunu aynı temadaki kendi yazıları ile birlikte Sebilürreşad dergisinde yayınlamıştır. Gerek Kongrelerde gerekse ilk mecliste İslamcı söylemlerin neredeyse ana omurgayı oluşturduğu görülür.

Cumhuriyetin ilanının akabinde yukarıdan aşağıya, sert ve Batıcı bir devrim süreci başlamıştır. Bu süreçte İslamcılar devlet ve tefekkür hayatından hızla çekilmişlerdir. Özellikle Harf Devrimi ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu gibi devrimler önceki nesil ile entelektüel irtibatı kopararak yeniden bir nesil ve yeni bir millet inşası sürecini başlatır. Bu dönemde İslamcılık kamusal alandan çekilmiştir hatta İslamcılığa ait her türlü şey

kamusal alanda yasaklanmıştır. Bu sebeple tek parti dönemi, Türkiye’de İslamcılık için kısır bir dönemdir.

İslamcılığın çok önemli isimleri Cumhuriyet dönemini görmüşlerdir. Hatta Ahmet Hamdi Akseki (ö.1951), Şeyhülislam Mustafa Sabri (ö.1954-Mısır), Said Nursi (ö.1960) gibi İslamcı isimler çok partili hayatı görece kadar uzun yaşadılar. Ancak bunların hepsi Meşrutiyet döneminde fikirlerini teşekkül ettirmişlerdir (Kara 1998, 5). Cumhuriyet dönemindeki fikir faaliyetleri ise ya sonlanmış ya da dönüşmüştür. Örneğin, Said Nursi ve Muhammed Hamdi Yazır gibi isimler söylemlerini dini alana hasrederek faaliyet göstermişler, siyasi söylemlerden olabildiğince uzak durmuşlardır. Şeyhülislam Mustafa Sabri ise, Mehmet Akif’in de ömrünün son on yılında yaptığı gibi Mısır’da hayatını sürgünde devam ettirmiş ve orada vefat etmiştir. Bu isimler cumhuriyeti gördülerse de Cumhuriyet dönemi İslamcılığı içinde değerlendirilmeleri doğru olmaz. Cumhuriyet dönemi İslamcılığı incelenirken en azından gençliğinden itibaren Cumhuriyet içinde yaşamış, düşüncelerini bu dönemde inşa ettirmiş isimler ele alınmalıdır. Cumhuriyet dönemindeki ilk İslamcılar deyince akla gelen ilk isimler Eşref Edip Fergan, Nurettin Topçu, Necip Fazıl Kısakürek gibi isimlerdir.

Cumhuriyet Dönemi İslamcılığının 1950’ye kadarki dönemi bir tür koma halidir. 1950’den 1970lere kadar da yavaş bir seyir izler. 1970lere kadar “İslamcı” etiketi zaten kullanılamamıştır. Bu dönemde İslamcılar, genelde muhafazakâr, mukaddesatçı ya da milliyetçi olarak kendilerini tanıtmışlardır. Tek Partili dönemin sona ermesi ile İslamcılar tekrar siyasi arenaya dönüş yapma eğilimine girerler. Bu dönemde Menderes Hükümetinin de desteğiyle Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu gibi isimler İslamcı söyleme dayalı neşriyata başlarlar. Ayrıca sosyal alanda kökü eskiye dayanan ancak devrim sürecinde görünürlüğü azaltan pek çok tarikat da

faaliyetlerini artırır. Tarikat müntesibi olmayan Said Nursi gibi isimler de kendi din anlayışlarını yaymaya, etraflarında müntesipler toplamaya başlarlar. Bu isimler genel olarak Osmanlı vatandaşı olarak dünyaya gelmiş ve eğitimlerini Osmanlı kurumlarında almışlardır. Diğer taraftan, dünyada İkinci Dünya Savaşı bitmiş, Soğuk Savaş dönemine girilmiştir. Batının pek çoğu Müslüman olan eski sömürgeleri bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlardır¹⁵. İşte bu küresel konjonktür içinde, etkileri Türkiye'ye de yansiyacak iki önemli İslamcı hareket küresel çapta şöhret bulmuştur; Mısır'da Müslüman Kardeşler, Pakistan'da Cemaat-i İslami.

Müslüman Kardeşler teşkilatı, Hasan El-Benna (1906-1949) tarafından 1928'de Mısır'ın İsmailiye kentinde kurulmuştur. Önceleri bir cemaat şeklinde yapılandıysa da daha sonra, 1938'den itibaren siyasi bir yapıya geçilmiştir. Hasan El Benna siyasi fikirlerinde; parlamenter sistemin İslam'a aykırı olmadığını, dini düşünce ile aklı (felsefi) düşüncenin uzlaştırılmasının lüzumunu, Batılılaşmaya karşı olmak gerektiğini ama tüm dünyaya ait bilgi ve medeniyetin müslümanlaştırılarak alınabileceğini, İslam tarihine ve İslami geleneğe eleştirel yaklaşmak gerektiğini sadece Kuran ve Sünnetin tartışılmaz olduğunu, vatan-etnisite-din-insanlık aidiyetlerinin uzlaştırılmasını, sosyal adalete dayalı bir ıslahat yapılmasını, sırasıyla bireyin hayatında, toplum hayatında, devlet yönetiminde ve dünya düzeninde İslam'ın hâkim olması gerektiğini, İslam Birliğinin de bunun için şart olduğunu ifade eder (Karaman 2013, 259–68). Hasan El Benna'ya göre “siyaset dinin bir parçasıdır. Müslümanların, manevi açıdan toplumu tedavi etmesi gerektiği gibi, siyasi açıdan da bu görevi üstlenmesi

---

¹⁵Suudi Arabistan ve Irak 1932; Lübnan 1943; Endonezya 1945; Suriye ve Ürdün 1946; Pakistan ve Hindistan 1947; Myanmar 1948; Libya 1951; Sudan, Fas ve Tunus 1956; Gana ve Malezya 1957; Gine 1958; Kamerun, Senegal, Togo, Madagaskar, Demokratik Kongo, Somali, Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Çad, Orta Afrika, Kongo, Gabon, Mali, Nijerya ve Moritanya 1960; Sierra Leone, Kuveyt ve Cezayir 1962 yılında bağımsızlıklarını kazandılar. Bu bağımsızlık hareketleri 1980lere kadar azalan ama yakın bir yoğunlukta devam etti.

gerekmektedir.” (El-Benna 2016, 49). Hasan El Benna'nın yanı sıra Nasır döneminde idam edilen Seyyid Kutub, Tunus Nahda lideri Raşid Gannuşi, Hamas Siyasi Büro Başkanı Halid Meşal, Filistin başbakanı İsmail Heniyye, Dünya İslam Alimleri Birliği Başkanı Yusuf El-Kardavi de İhvan hareketi mensubudurlar. İhvan hareketi, ağır bir doktriner eğitimi ve örgütlü büyük bir topluluğu olan dünyadaki en güçlü Müslüman örgütlerden biridir.

1940lara gelindiğinde İslam dünyasında artık meşhur olan Müslüman Kardeşler hareketinin eğitim ve propaganda metinleri diğer dillere çevrilmeye başlamıştır. Türkiye’de de 1960lardan itibaren bu çeviriler yapılmaya başlanmıştır. Naim Kandemir ve Cengiz Türüdü, *Hayat Üzerine Diyaloglar* adlı kitaplarında Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub’un eserlerinin ilk defa Türkçeye çevirilerinin 1950li yıllarda Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından yapıldığını kaynak vermeksizin iddia etmektedirler (Kandemir and Türüdü 2018). Bunu destekler nitelikte, Gerçek Hayat dergisinde çıkan dosya haberinde Emeti Saruhan bu kez isim ve kaynak vererek bu konuda şöyle der (Saruhan 2016):

Tercüme söz konusu olduğunda Seyyid Kutub’un *İslam’da Sosyal Adalet* kitabı hakkında ilginç bir anekdot da anlatılıyor. İsmail Kazdal, 1961 anayasasının özgürlük ortamını sosyalistlerin çok iyi kullandığını ve o zamanki devlet yapısının bundan rahatsız olduğunu söylüyor. Sol fraksiyonların Sosyal Adalet kavramını sıkça kullanması karşısında durabilmek için devletin bir grup eliyle Seyyid Kutub’un *İslam’da Sosyal Adalet* kitabını çevirttiğini iddia ediyor. İddialara göre sol ve Marksist düşüncelerin Türkiye’de de etkili olmasını engellemek için MİT Başkanı Fuat Doğu girişimlerde bulunuyor ve Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Yaşar Tunagür’e kitabı çevirtiyor ve Çağaloğlu Yayınları’ndan bastırılıyor.

Esasen İslam ile Sosyalizmin ortak noktalarına vurgu yapan bu eserin çevirtilmesinde ana etken muhtemelen dönemin güçlenen Türk sol düşüncesine karşı meşruiyeti din kaynaklı bir eleştiri getirme ihtiyacıydı. Dolaylı olarak “hakiki sosyal adalet sol düşüncede / Marksizmde / Sosyalizmde / Komünizmde değil İslam’dadır” denmiş oluyordu. Müslüman Kardeşler’den böylece ilk çeviriyi 1961 yılında Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Yaşar Tunagür¹⁶ yapmıştır. Arap dünyasının en etkili örgütü ve İslamcı hareketi olan Müslüman Kardeşler’e ait doktriner metinler, özellikle İslam’ın Sosyalizme bakışına dair eserler 1960 sonrasında Türkiye’de artık dolaşıma girmiştir. Bu tezde 1960 sonrası dönemin İslamcılık hareketinin odakta yer alması sebeplerinden birisi de budur; bu dönem İslamcılığının yerli olmayıp çevirilere dayanması ve bunların da konjonktürel iç ve dış politik ihtiyaçlarla eşzamanlılık ve nedensel bir uyum göstermesidir.

1960lardan itibaren çeviriler İslamcılık üzerinde etkili olmuştur. Ancak yegâne etki bunlarla sınırlı değildir. Said Nursi, Necip Fazıl Kısakürek ve Nurettin Topçu gibi isimler çeviri İslamcılığından farklı bir söyleme sahiptirler. Fransa’da felsefe eğitimi almış¹⁷ son iki isim nev’i şahıslarına münhasır birer söylem geliştirmişlerdir. Necip Fazıl, kısmen ilk dönemlerinde İslamcı ifadesi henüz cesurca kullanılmadığından

---

¹⁶ Yaşar Tunagür, Edirne Müftülüğü yaptığı sırada FETÖ lideri Fetullah Gülen de Edirne’de imamdır. Tunagür Gülen’i vaiz yapar yakın dost olurlar. Bu dönemde Tunagür’ün Gülen’e “evladım” diye hitap ettiğini, daha sonraları örgüt kamplarını ziyaret ettiğini ve burada da Gülen’e “efendi hazretleri” diye hitap ettiğini Gülen anlatır. İlginç bir husus olarak, Tunagür daha sonra İzmir’e vaiz olarak tayin olmuş burada Kestanepazarı Derneği Başkanlığı da yapmıştır. Bu derneğin kurucusu da bu tezde incelenen hidayet romanlarından Oğlum Osman romanının yazarı Raif Cilasun’dur. Tunagür, 1960 darbesinden sonra İzmir’den Ankara’ya Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı olarak tayin olurken, Fetullah Gülen’i İzmir’e tayin ettirir. Gülen, Tunagür’ün sürekli kendisini kolladığını ve” farzlar dışında hiçbir şey yapmasa Tunagür’ü bu sahip çıkışının uçuracağını” söyler Gülen, Tunagür’ün tayin etmesi ile İzmir’e, Kestanepazarı’na gelmiş ve daha sonra burada ilk örgütsel faaliyetine orada başlamıştır (https://www.youtube.com/watch?v=Kx_zkyOEz8I ve <https://www.youtube.com/watch?v=Ns7pnmoRtk8>)

¹⁷ Necip Fazıl Kısakürek Sorbonne Üniversitesi’ndeki felsefe lisans eğitimini yarıda bırakıp Türkiye’ye dönmüştür. Nurettin Topçu ise aynı bölümde hareket felsefesi alanında doktora yapmıştır.

“mukaddesatçı” bir kimlikle söylemini üretmiştir. *Ulus* dergisinin yeni bir milli marş için açtığı şiir yarışmasına davet üzerine iştirakle yazdığı marşın (Büyük Doğu Marşı), dönem dönem kapansa da 1943’ten 1978’e kadar çıkardığı derginin (Büyük Doğu dergisi), 1938’de ve daha sonra siyasi ideolojisinin adı olan “Büyük Doğu” ismi dahi çok şey söyler; Batıya karşı Büyük Doğu (Bora 2018, 442–46). Necip Fazıl’ın getirdiği yenilik, aksiyoner bir dille Batıya bir meydan okumadır. Büyük bir özgüvenle, Batının yerilecek çok şeyi olduğunu iddia ederek siyasi mesajlarını verir. Siyasi düşüncelerini ve devlet modelini yazdığı “İdeolocya Örgüsü”nü 1959’da çıkarır. Yine de dönemin iç ve dış politik ikliminden ayrı kalamaz ve eserlerinde Kapitalizme göre çok daha ağır bir şekilde Sosyalizm / Komünizm eleştirisi yapar. Sağ-Sol başlıklı şiirinde “Kalbimi ve aklımı hep sağ elime verdim; Görevi olmasaydı sol elimi keserdim...” der.

Nurettin Topçu da şahsına özel bir İslamcılık yorumu getirmiş, yeni ve yerli bir İslami düşünce üretmeye çalışmış bir İslamcıdır. Elbette buradaki yerlilik tercüme olmamak anlamındadır. Zira İslamcılığın kendisi bir doğu-batı sentezi iddiasıdır. Topçu, özellikle ahlak alanında eserler vermiş ve 1939’dan itibaren çıkardığı *Hareket* dergisi ile Anadolu tasavvufu ve Blondel ve Bergson’un hareket felsefesi ile bezeli bir tür İslam Sosyalizmi söylemi geliştirmiştir. Bundan dolayı dönemin resmi ve hâkim politik duruşundan en çok ayrılan ve en orijinal düşünce terkiplerini geliştiren İslamcı fikir insanların başında gelmektedir.

Said Nursi (1876-1960), doğuda medrese eğitimi¹⁸ almış biridir. Abdülhamid döneminde, 1907’de İstanbul’a gelmiştir. Doğulu kıyafetleri ve şiveli konuşması ile dikkat çekmiştir. Sultan Abdülhamid ile görüşmüş ve bu görüşmede doğuda modern

---

¹⁸ Gelenekte doğu medreseleri belagat, ispat ve cidal (münazara) üzerinde titizlik göstermesi ile bilinmektedir. Nursi’nin ve takipçilerinin anlatımlarında bu özellik gözlemlenir.

ve yerel dillerde eğitim veren bir üniversite açılmasını ve istihbarat raporları ile cezalandırılmak yerine açık mahkemeler yoluyla insanların yargılanmasını ve suçu sabit olanların cezalandırılmasını istemiştir (Karpaz 2017a, 512–13). Nursi, Abdülhamid’e karşı bayrak açan İslamcılar arasında yer almış ve İttihatçılarla Meşrutiyet üzerinde anlaşmıştır. *Volkan* gazetesinde ateşli hürriyet yazıları yazmıştır. 31 Mart Vakasından tutuklanmış sonra beraat etmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa’da görev alan Nursi, ordunun teklifi ile Dâru’l-Hikmeti’l-İslâmiye üyeliğine atanmıştır. Milli Mücadele döneminde Kuvayı Milliye lehinde çalışmıştır. İlk Meclise davet edildiyse de Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Ankara’dan ayrılmıştır. Daha sonra Şeyh Said İsyanı sonrası mecburi ikamette tutulmuştur (Kara 2017d, 979–80). Nursi, Cumhuriyet dönemi ile birlikte siyasi arenadan uzaklaşmış ve dini konularda vaaz ve eser vermiştir. Risale-i Nur adını verdiği eserlerinin takipçileri giderek sayıca artmış ve “Nurcular” adını adı verilen bir cemaate dönüşmüştür. Klasik tarikat yapısından ve geleneklerinden ayrı olan topluluğun siyasi görüşleri klasik İslamcılar ile uyuşur; modernist, Panislamist ve eklektiktir. Nursi, hidayet romanlarında özellikle iman ile ilgili bölümlerde çokça alıntı yapılan biridir. Başta imana dair konular olmak üzere, Hristiyanların dinsizlere (Sosyalistler, Komünistler) göre Müslümanlara daha yakın olduğu, dine dayalı müspet milliyetçiliğin iyi bir şey olduğu gibi siyasi temalar da Nursi’den alıntılanır.

1960lara gelindiğinde dünyada Soğuk Savaş dönemi olgunlaşırken Türkiye’de de iki büyük değişim vardır; çok partili hayata geçiş ve şehirlere göç hareketi. Menderes döneminde en çok önem verilen hedeflerden biri de yaz-kış açık yollar yapmaktır. 1950’de kurulan Karayolları Genel Müdürlüğünün çalışmalarıyla şehirleri birbirine bağlayan yollar bu dönemde, önceki toplamın iki katından fazla bir seviyeye, toplam yol uzunluğu ise dört katından fazla bir seviyeye gelmiştir (KGM 2014). Bu yolların

sosyolojik bir amacı köy ile şehirleri; şehirler ile başkent Ankara ve İstanbul'u birbirine bağlamaktır. Ayrıca, Menderes döneminde başlayan tarımda makineleşme süreci tarım işçilerini ve az topraklı köylüleri işsiz bırakarak göçe yönlendirirken yine aynı dönemde şehirlerde inşaat ve sanayii kollarında işçi ihtiyacının artması da bu insanları şehirlere çekmiştir (Karpas 2017b, 172). Sosyolojik sonuç köyden kente hızla artan göç olur. Büyük şehirlerin kenarlarında kenar mahallelerden kurulu yeni şehirler oluşur. Buralarda insanlar köylerinden getirdikleri hayatı devam ettirmeye çalışırlar ama şehre çalışmaya gelenler işyerlerinde her gün modernitenin görünümüyle karşılaşır. Önce şehirli üzerinde daha sonra radyo, televizyon ve basın üzerinden karşılaştıkları moderniteye özenirler; şehirlinin işine, eşine, evine, tatiline, giyimine, kültürüne, eğitimine... Bu yüzleşme ve özenme, hidayet romanlarındaki modern, eğitilmiş ve dindar başkaraktere de ruhunu verir.

Aslında 19. yüzyıl sonunda Jön Türklerin Paris'te yaşadıkları yüzleşmenin daha seyreltik ve vülgarize halini göç ile şehre yerleşen Anadolu insanı yaşar. Tıpkı Jön Türkler gibi iki ana seçenek vardır önlerinde; karşılaştıkları moderniteye teslim olmak ya da bu moderniteyi teslim almak; yani özendiklerini kendi anlayışları uyarınca Türkleştirmek, müslümanlaştırmak hatta memleketlileştirmek. Bir sosyal döngü olarak göç şehirleşmeyi, şehirleşme ise moderniteyle yüzleşmeyi getirmiştir. Bu şoke edici yüzleşmenin sonucu özenme ve modernitenin nimetlerini elde etme arzusu olur. Elde etmek içinse maddi olarak şehirli seviyesine çıkmak gerekmektedir. Yani parasal olarak şehirliyle eşitlenmek, sınıf değiştirmek lazımdır. Bu sosyal eşitlenmenin uzun yolu eğitim ve emek; kısa yolu, şehirleşmenin de köruklediği ranttır. Ranta en kolay erişim ise çok partili hayatın da bir getirisi olarak siyasetle mümkündür. Türkiye'nin uygulamakla itham edilip sıklıkla eleştirildiği Ahbap-Çavuş Kapitalizminin (crony capitalism) bir sosyal sonucudur bu aynı zamanda. Zaten

giderek artan göç nüfusu şehirlerde demografik yapıyı değiştirmekte bu durum da göç edenleri siyasi olarak öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla, şehirde oluşan bu yeni sosyal sınıfın siyasete ilgisinin madde planında muharrik güçlerinden en önemlilerinden biri göç ile oluşan ranttan pay almak olmuştur. 1960 sonrasında hidayet romanlarının propagandasını yaptığı İslamcılığın; Soğuk Savaş ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bu sistemdeki konumlanması bağlamındaki Batıya ve ABD'ye müzahir tercihlerinin yerel sebeplerinden birisi de göç ve beraberinde getirdiği böylesi sosyoekonomik sonuçlardır demek yanlış olmaz.

2.3. 1960'lardan Soğuk Savaş Sonuna Kadar İslamcılık

27 Mayıs 1960 Darbesi Türkiye'sin "NATO'ya ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız" vurgusuyla yapılmıştır. Zira ABD yönetimine yakınlığı ile bilinen Menderes iktidarında ABD ile yapılan güvenlik anlaşmaları ABD'nin Türkiye'ye askeri olarak müdahalesini meşrulaştırıyordu. Türkiye'de herhangi bir sivil ayaklanma ya da SSCB yanlısı bir askeri kalkışma olursa ABD askeri olarak müdahale edebilecekti. SSCB'nin dışarıdan ya da içeriden müdahalesine karşı yapılan bu anlaşmalar 27 Mayıs Darbecilerini temkinli olmaya itti ve Türkiye'sin sürekli NATO vurgusu yapmasına da sebep oldu (Oran 2012b, 667). Bunun bir anlamı da devletin, başta çevreleme olmak üzere, NATO ve ABD politikaları ile uyumunun sürmesiydi. İçeride bunun yansıması özgürlükçü bir anayasa ve dini faaliyetlere açıktan veya örtülü destekler oldu. Hidayet romanlarındaki söyleme de şeklini veren ilk İslamcı çeviriler darbenin hemen sonrasında yapılmaya başlandı.

1960 sonrasında Türkiye’de İslamcılık deyince akla gelen külliyyatın önemli kısmı daha önceki dönemlerdeki gibi yerli bir fikri mülkiyet ya da onlardan ilhamla geliştirilen bir ideolojik açılım değil çoğunlukla farklı Müslüman ülkelerdeki hareketlere dair metinlerin çevirisi ve teşkilatlanma biçimlerinin taklidi mesabesinde. Başta Mısır’daki Müslüman Kardeşler hareketi, Pakistan’daki Cemaat-i İslami hareketi, 1980lerle birlikte İran devrimi ve Soğuk Savaş sonuna doğru Suud Selefiligi (Vahhabilik/Radikalizm) olmak üzere başka coğrafya ve toplumlardaki İslamcılık hareketlerine ait metinler ya doğrudan tercümeyle ya da onların etkisinde kalmış yerli metinlere ruh ve mana vererek Soğuk Savaş dönemi İslamcılık hareketini hayati derecede etkilemiştir. Dolayısıyla Meşrutiyetten 1960lardan önceki döneme değin İslamcı düşüncede yerli, gerçekçi ve modern bir bakış hâkimken, hidayet romanlarının da ortaya çıktığı sonraki dönemlerde tercümeyle dayalı ve romantik bir bakış hâkimdir. Bu farkı anlamak için 1960lara dair kısa bir iç ve dış politik görünüm taraması yapılmasında fayda bulunmaktadır.

Türkiye’de İslamcılığın dış politika söylemini incelerken 1960lı yılları bir dönüm noktası kabul etmenin içeriden ve dışarıdan kaynaklı sebepleri bulunmaktadır. Fakat bu tez bağlamındaki en önemli sebebi ilk hidayet romanı türünde eserin, *Minyeli Abdullah*’ın, muhtemelen dönemin sosyoekonomik atmosferinin de bir devamı olarak 1960 sonrasının iç ve dış konjonktürü bağlamında ortaya çıkmış olmasıdır.

1960lı yıllar başladığında içeride; çok partili hayata geçilmiş, nispeten sivil hayata daha çok özgürlük tanıyan bir anayasa kabul edilmiş ve diğer taraftan hızlı bir şehirleşme (göç) dönemine girilmiştir. Dışarıda ise Soğuk Savaş olgunluğa erişmiş, Türkiye NATO üyesi olarak tarafını seçmiş, ABD SSCB’ye karşı çevreleme politikasını uygulamaya koymuştur. Hidayet romanları bu konjonktürde ortaya çıkar.

İlk hidayet romanı tefrikası 1967 yılında Ömer Okçu'nun Hekimoğlu İsmail müstear adıyla yazdığı *Minyeli Abdullah* romanıdır. Bu tarihsel bölümlendirmeyi bu ilk hidayet romanının yazarı da kabul eder ve şöyle ifade eder; “1960larda sol şiddetli hareketlere girişince, millet uyandı. Ondan sonra dindar kesim teşekkül etmeye, dini kitap basan yayınevleri açılmaya, dini gazete ve dergiler çıkmaya başladı.” (İsmail 2016, 12). Burada dindar kesimin teşekkülü ile kast edilen şey kuşkusuz hidayet romanlarının sözcülüğünü yaptığı İslamcılık propagandasıdır. Zira milleti “sol”a karşı uyandırma görevini alan hareketlerden biri de hidayet romanlarında vaz edilen İslamcılık hareketidir. Sol hareketler, 1960 sonrasındaki anayasal ortamda güçlenmiş ve NATO tarafında saf tutan devlet tarafından tehlike olarak görülmeye başlanmıştır. Diğer taraftan söz konusu anayasal ortam milliyetçi ve İslamcı hareketlere de yol vermekte ve müesseseseleşmelerini kolaylaştırmaktadır. 1950’lerde başlayan dini özgürlüklerin artması eğilimi 1960 darbesi ile kısa süreli duraklasa da 1961 Anayasası ile hukuki zeminde ve daha kurumsal olarak; sendika, dernek, vakıf gibi oluşumların yasal statülerinin oluşması ve güçlenmesi ile devam etmiştir. 1961 Anayasası ile birlikte yasal altyapı da tamamlanarak çok partili hayata geçiş tamamlanmış, özerk kurumlar kurulmuş, siyasi partiler güvenceye kavuşmuş, sendikalar faaliyete başlamıştır.

Dışarıda; 1960lara gelindiğinde Dünyada Soğuk Savaş dönemi olgunluğa erişmiştir. ABD tarafından Çevreleme Politikası uygulanmaya başlanmış ve SSCB'nin etki alanı kuşatılarak, Kore'deki gibi gerektiğinde askeri müdahalelerle sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan SSCB ideolojisini yaymak için askeri ve askeri olmayan adımlar atmaktadır. Özellikle SSCB'ye yakın coğrafyadaki ülkelerde sendikalar, gençlik örgütleri, dernekler gibi sivil oluşumlar ve bunlarla temas halinde silahlı örgütlenmeler yoluyla ciddi bir Sosyalizm rüzgârı estirilmektedir.

7 Haziran 1945'te SSCB Dışişleri Bakanı Molotov, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e verdiği nota ve sözlü taleple ile Kars, Ardahan ve Artvin'i içeren toprak talebinde bulunmuş, Montrö'nün yenilenmesini (Boğazlarda üs) istemiş, Trakya sınırının Yunanistan ve Bulgaristan lehine değiştirilmesi talep etmiştir. Bu talepler 1925 anlaşmasının yenilenmesini imkânsız hale getirmiştir (Tellal 2012, 501–2). İkinci Dünya Savaşı döneminden ekonomik olarak oldukça yıpranmış çıkan Türkiye için tek başına askeri bir tavır almak imkân dâhilinde değildir. Bu ağır taleplerin de getirdiği politik itki ile Türkiye Batı kampında yer almayı seçmiş ve ilk adım olarak çok partili hayata geçme kararı almıştır (Oğur 2018, 356). 1946'da Amerikan savaş gemileri İstanbul'u ziyaret etmiş¹⁹, 1947'de Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan'a yardım edileceği açıklanmıştır. 1949 yılında NATO kurulmuş, Türkiye, 1952'de NATO'ya girerek Soğuk Savaştaki dünya sisteminde nerede konumlanacağını belirlemiştir. Ancak Türkiye de hiçbir zaman tam ve aslî hüviyette bir Batı Bloku üyesi olamamıştır. Hatta 1949'da NATO kurulurken Türkiye üye olma teşebbüslerinde bulunmuş ama reddedilmiştir (Karpaz 2017b, 170) Truman doktrini sonrası ABD yardımlarının dağılımı (Yunanistan'a 300, Türkiye'ye 100 milyon dolarlık askeri yardım), 1964 tarihli Johnson Mektubu, Kıbrıs Barış Harekâtı gibi olaylarda Batının takındığı tavır Türkiye'nin bu özel durumunu ortaya koymaktadır. Yine de Türkiye, SSCB'ye en yakın NATO müttefiklerinden biri ve petrolün anavatanı Ortadoğu ile SSCB arasındaki konumu sebebiyle ABD'nin gerek çevreleme gerekse daha sonra yeşil kuşak politikalarında özel önemi olan bir ülke olmuştur.

---

¹⁹ 5 Nisan 1946'da ABD savaş gemisi Missouri, 16 ay önce ölmüş Büyükelçi Münir Ertegün'ün cenazesini getirmiştir. Cumhurbaşkanı İnönü bu ziyaret için "Amerikan gemileri bize ne kadar yakın olursa o kadar iyi olur" demiştir(Oran 2012a, 493).

ABD tarafından uygulanan çevreleme politikası çerçevesinde hem SSCB sınırlarında bölgesel askeri paktlar kurulmuş hem de bu ülkelerde Sovyetlere karşı şiddetli bir kültürel ve ideolojik mücadele de verilmiştir. Zira SSCB ideolojik bir devlettir ve elinin ulaştığı her yerde sol eğilimleri desteklemektedir. Buna karşı NATO üyeleri içinde ve çevreleme politikasının hedef ülkelerinde Sovyet ideolojisiyle mücadele edilmiştir. Çevreleme Politikası bu bağlamda sadece askeri ve diplomatik önlemleri değil sosyoekonomik politikaları da kapsamıştır. Bundan dolayı Çevreleme Politikasının hedefindeki tüm ülkelerde başta dini ve milliyetçi akımlar olmak üzere tüm antikomünist içerikli hareketlerin ABD liderliğindeki Batı Blokunca takdir hatta tekin edilmesi şarttır değildir. İlerleyen yıllarda bu destek, Afganistan örneğinde görüldüğü gibi radikal gruplara askeri destek verilmesine kadar varacaktır. 1950lerde başlayan, 1980lerin sonuna kadar devam eden, içe yansımaları olan bu yeni dış konjonktürle eş zamanlı olarak gelişen yeni bir İslamcılık söylemi ortaya çıkmıştır. Bu söylem Osmanlı'nın son dönemindeki İslamcılardan değil, Soğuk Savaş döneminde, esasen Çevreleme Politikasının da hedefinde olan farklı Müslüman coğrafyalardaki hareketlerden Türkçeye tercümelerden inşa edilir.

1960'larla birlikte başlayan Bağımsızlık Hareketleri ve Soğuk Savaş taraflarının mücadelesinin doğal sonucu olan yoğun üretimli entelektüel ortam, İslamcılığın da seyrini etkiler. Ancak tek partili dönemde uzun süren bir koma hali yaşayan Türkiye İslamcılığının buna katılması mümkün değildir. Bu sebeple, komanın sonunda, Mısır'daki Müslüman Kardeşler, Pakistan'daki Cemaat-i İslami gibi hareketlerden çeviriler yapılır. Bu çevirilerin devlet desteği ile başladığı ve Türkiye'de ilk Seyyid Kutub çevirisinin dönemin Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Yaşar Tunagür tarafından 1961'de yayımlandığını göz önüne alırsak aslında içerideki bu çeviri hareketine Soğuk Savaşta Batı kampında yer alan Türkiye Cumhuriyeti devletinin de

destek verdiğini söylemek mümkün olur. Tabii buradaki esas motivasyon Sovyetlerin siyasi ve kültürel baskısına karşı Türkiye'deki en güçlü siyasal damarlardan olan İslamcılık üzerinden mücadele geliştirmektir denebilir. O dönemde iç içe geçmiş halde olan milliyetçilik, muhafazakârlık, mukaddesatçılık ve daha sonra İslamcılık, Sovyet ideolojisine karşı en güçlü savunmayı sunabilecek hareketlerdir. Türkiye'de bu süreç devlet eliyle yönetilmiştir.

Soğuk Savaşta ABD tarafını seçiş ve içeride çok partili hayata geçişle birlikte laiklik ve devletçilik uygulamasında yumuşamaya gidilmiştir. Çoğu göstermelik ve aslında devlet elitinin İslam anlayışını ve vizyonunu topluma yerleştirme amaçlı olsa da Menderes döneminin hemen öncesinde, dini faaliyetler için en azından yasal bir serbesti zemini oluşmaya başlamıştır. Daha sonra Menderes döneminde bu zemin genişleyecek, 1960 sonrasında da ilk meyvelerini vermeye başlayacaktır. ABD'deki McCarthyçi uygulamalara paralel olarak Türkiye'de de başlatılan Komünizmle mücadeleye paralel olarak Demokrat Parti iktidarından hemen önce dini özgürlükler kontrollü bir genişletilmeye başlanmıştır. Türk devletinin Soğuk Savaşa hazırlık içine girdiği ve bu mücadelede dinin ve milliyetçiliğin önemli rol oynayacağı söylenebilir. Hızlı bir kronoloji ile; 27 Ocak 1947'de okullar dışında din eğitimi kabul edilmiş, 2 Temmuz 1947'de din dersanelerine izin verilmiş, 4 Haziran 1948'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açılmış, 25 Kasım 1948'de ilkokullara isteğe bağlı din dersleri konulmuş, 15 Ocak 1949'da 10 ilde imam-hatip kursları açılmış, 29 Mart 1950'de türbelerin ziyarete açılacağı bildirilmiş, *14 Mayıs 1950'de DP İktidara gelmiş*, 16 Haziran 1950'de ezan Arapça aslına döndürülmüş ve 25 Ağustos 1950'de Diyanet İşleri Reisi İslam'ın Komünizmi reddettiğini açıklamıştır (Oran 2012a, 492–93).

Soğuk Savaş dönemi İslamcılık hareketinin, en azından hidayet romanları vasıtasıyla propagandası yapılan İslamcı yaklaşımın kesinlikle Komünizmle mücadelede yeri ve önemi vardır. Hidayet romanları incelendiğinde adeta Sovyetlerle dini sahada mücadele için yazılmış propaganda metinleri ile karşılaşılır. Kapitalizme ya da ABD'ye nadiren ve cılız eleştiriler getirilirken Sovyetlere ve Sol hareketlere ağır ve hakaretamiz ifadelerle yüklenilir. Nitekim Soğuk Savaş dönemindeki İslamcı çevirilerinden bir kısmını yapan, 1960ların Hilal yayınlarının ve Hilal dergisinin yöneticisi İsmail Kazdal, hatıralarında (Kazdal 2004, 275) şöyle der:

Böyle çorak bir sosyal, siyasal, kültürel şartta ne yapılabilir, doğrudan beşerin ihtiyaçlarına hitap eden Marksizm nasıl önlenebilirdi, sorusuyla kavrulan beyinlerimiz bizi yurt dışında arayışlara itti... Bir de baktık ki özellikle de Pakistan ve Mısır'da çok gelişmiş mümin beyinler vardı. Bu beyinler İslam dininin bir sosyal ve siyasal din hüviyeti taşıdığını... vurguluyordu.

İsmail Kara, 1960 sonrası gelişen çeviri İslamcılığına değinirken, küresel konjonktürün bu İslamcılığı etkilediğini, hatta çevirilerin yapım aşamasında bazı zorlamaların ve yönlendirmelerin var olduğunu belirtir (Kara 2017a, 518):

Hiç şüphesiz uluslararası etkiler, yönlendirmeler, icbarlar veya dış sebepler başlığı altında toplanabilecek bir grup etken de tercümelerin zamanlaması, istikameti ve kişi-kurum (mütercim, yayınevi, yayıncı, muhatap kitle...) organizasyonları açısından önemli bir alan olarak ele alınmayı hak ediyor. Bu meyanda en azında Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası şartlarda ABD eksenine doğru kayması ve doğrudan Rus tehdidi ile irtibatlı olarak Komünizm hatta Sosyalizm aleyhtarı bir siyasi tavır takınması, bunun tabii bir neticesi

olarak da, DP iktidarından itibaren giderek artacak bir tarzda kapitalist kültürün yaygınlaşmaya başlaması vakıaları hatırlatılmalıdır.

Bu tespit tam da tezimizde dile getirilen hipotezle uyum içindedir; 1960 sonrası çevirilerle ortaya çıkan ve hidayet romanlarının söylemini de etkileyen İslamcılık hareketi organik bir görünüm arz etmemekte, özellikle dünya sistemi içindeki konumlanma, dış ve iç konjonktür bağlamında resmi politikalarla uyumlu görünmektedir. Devletin Soğuk Savaş dönemi İslamcılığı ile, dış politik konjonktürün de zorlamasıyla, uyumlu çalışmasına ise Kara şöyle değinir; “Siyasi merkezin, Ankara’nın muhtemelen kısmen edilgen, yer yer iradî olduğu anlaşılan bu tavırları dış desteklerle ve yönlendirmelerle birlikte, her kesimde olduğu kadar – belki dini milli sebeplerle biraz daha fazla olarak- Müslüman, muhafazakâr, milliyetçi kesimde ciddi sayılabilecek bir karşılık, bir yansıma buldu.” (Kara 2017a, 518). Söz konusu yansıma hidayet romanlarında milliyetçi, modern, devletçi ve Komünizm karşıtı propagandist bir söylem olarak tebarüz eder.

İsmail Kara, 1960lı yıllarda ortaya çıkan çevirilere dayalı İslamcılığın yerli olmamasına ve yerlileşmemesine vurgu yapar. Soğuk Savaşın sonuna yani 1980lerin sonuna doğru değişmeye başlayan dış ve iç konjonktüre bağlı olarak bahse konu çeviri İslamcılarının da konjonktüre uyum sağladığını ifade eder. Esasen bu tezin iddiası olan Soğuk Savaş Döneminde hidayet romanlarına da ilham veren ve bunlarca propagandası yapılan İslamcılığın konjonktürel resmi siyasetle uyumlu politik konumlanmasını Kara da kabul eder (Kara 2017b):

Türkiye çok partili hayata geçmeye başlarken İslâmıcılık üzerine çalışmalar da canlanmaya başlıyor. Dışarda da başlıyor eşzamanlı olarak...1960’lı yıllarda ortaya çıkan; büyük ölçüde Müslüman Kardeşler’den, Cemaat-i İslâmi’den, daha

sonra İnan'dan tercüme edilen eserlerle beslenen radikal, entelektüalist İslâmcıların İslâmcılık yorumlarıdır. Bu çizginin Türkiye'de bir İslâmcılık canlanması ve ilgisi ortaya çıkardığı tartışılmaz fakat İslâmcılığı ne kadar Türkiye ile güçlü bir şekilde irtibatlandırdığı meselesi en azından tartışmaya açıktır. Çünkü bu İslâmcılık kendisine Türkiye'de kökü ve geçmişi olan bir tarih, bir kaynak arama cehdine girmedir. Hatta bunu küçümsedi, reddetti. Belki de bu sebeplerle de 80'lerden sonra bu düşünce ve aktörleri kolaylıkla bir öncesinde reddettikleri yahut tenkitler yönelttikleri demokrasiye, insan haklarına, laikliğe, liberalizme, postmodernizme, kapitalist bölgelere kaydılar, sisteme yakınlaştılar.

Aslında Nurettin Topçu, hidayet romanlarının da benimsediği Soğuk Savaş dönemi İslâmcılığının antikomünist olurken ABD yanlılığını da içine alan yerli olmayan bu eğiliminin arkasındaki yüzeysel mantığı eleştirmiştir. O dönemde propagandası da yapılan ve hidayet romanlarınca da işlenen bu mantığı 16 Şubat 1969'da 6. Filoyu protesto eden solcu kalabalığa karşı muhafazakâr bir grubun saldırması olayı (Kanlı Pazar) üzerine, olayı çok sert bir şekilde kınadığı "Kin ile Din Birleşmez" başlıklı makalesinde şöyle açıklar "Hadisenin sebebi aşikâr: Amerika Komünizme düşmandır; Komünizm de Müslümanlığa düşman olduğu için Amerika'yı desteklemek her Müslümanın üzerine vaciptir; bu belki de cihaddır. Desteklemek için ne lazımsa yapılır, gayeye varmak için adam öldürme caiz olur, hele öldürülen komünist ise."(Topçu 2018, 243-48). Topçu'nun burada bu mantığın kendi kendine, bir düz mantık silsilesi içinde oluştuğunu düşündüğü görülmektedir. Ne var ki bu mantığın topluma nasıl ekildiği, yerleşti(ril)diği de önemlidir. 1940ların sonundan başlayan bu ekim süreci 1960larla meyvelerini vermeye başlamış, dönem İslâmcılarının önemli bir kısmının nihai olarak ABD yanlısı olmaları ile sonuçlanmıştır ve bu süreç hidayet

romanları üzerinden izlenebilir, hidayet romanlarının da bu ekime katkıda bulunduğu söylenebilir.

Hidayet romanlarına ilham veren çeviri İslamcılığının niçin Türkiye’de yerli bir söyleme dönüşemediğini düşünürken Türkiye ile diğer Müslüman ülkelerin İslamcılığı arasındaki coğrafi ve tarihi bağlam farkını da göz önüne almak gerekir. Türkiye ile Mısır ya da Pakistan İslamcılığı arasındaki önemli bir fark, entelijansiyalar arasındaki Batıya karşı duruş farkıdır. Bu daha sonra Türkiye’ye ithal edilen çeviri İslamcılığın Soğuk Savaşla mahdut ömürlü olmasında da etkili olmuştur. Çünkü Türkiye’nin tarihi ve sosyolojik bağlamına uyum sağlayamamış ve gerek entelektüel olarak gerekse siyasi olarak inşa edici bir harekete dönüşememiştir. İnşa edici bir harekete dönüşmemesinin en temel sebeplerinden birisi Türk milletinin ve Türk münevverinin kendisini Batılı muhataplarıyla diğer Müslüman milletlere ve aydınlara göre çok daha eşit sıklıkta görmesidir. Yani aynı eğretileme bağlamında söylenecek olursa söylem ve eylemde yenilse dahi rakibiyle aynı ligdedir. Çünkü Batıya karşı bağımsızlığını korumuş, hiç sömürge olmamış, yıkılıncaya kadar dünyanın büyük devletlerinden birisi olmuş bir devletin varisleridirler. Hiç sömürülmemiş bir ülkenin aydınları ile sömürge yönetimi altında ortaya çıkan entelijansiyanın söylem farkı elbette olacaktır.

Hidayet romanlarının ve vaz ettikleri İslamcılığın, bunun küresel sistem bağlamında analizine geçmeden önce Soğuk Savaş döneminde İslamcılığa katkıda bulunanları, konuyu bütünlüğü açısından zikretmek gerekmektedir. Elbette Soğuk Savaş Dönemi Türkiye’inde İslamcılık hareketi sadece çevirilerden ibaret değildir. Entelektüel alanda Eşref Edip Fergan, Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve daha sonraki yıllarda Sezai Karakoç, Hayrettin Karaman ve İsmet Özel gibi isimler İslamcılık literatürüne ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Eşref Edip, Necip Fazıl ve

Nurettin Topçu okuma yazmayı Osmanlıca olarak öğrenmiş, meşrutiyet döneminde yetişen klasik İslamcılarla etkileşime girebilmiş bir neslin son temsilcilerindedir. Sezai Karakoç ise Büyük Doğu fikrinden oldukça etkilenmekle birlikte nevi şahsına münhasır yerli, mistik ve soyut bir söylem olarak “Diriliş Görüşü” dediği bir düşünceyi geliştirir. Hem Komünizmle hem Kapitalizmle arasına mesafe koyar. 1970lere kadar Komünizmi benimseyen İsmet Özel ise buradaki düşünsel mekanizmaları da kullanarak yeni bir İslamcılık retoriği oluşturur.

1969 yılında siyasi arenada Konya’dan bağımsız milletvekili olarak seçilen Necmettin Erbakan yeni bir İslamcılık yaklaşımının siyasi parti lideri olur. Daha sonra Milli Görüş adını alan bu yaklaşım söyleminde klasik İslamcı retoriğin neredeyse tamamını barındırmaktadır; modern, şehirli, ilerlemeci, kalkınmacı, panislamist, eklektik olarak batıcı... Erbakan’ın ilk konferanslarından birisi 1970’teki “İslam ve İlim” adlı konferansıdır. Fizik kanunlarını formülleriyle birlikte izah ettiği bu konferansta Erbakan, Batının bilimsel gelişmelerine aslında çalışarak çok kolaylıkla erişilebileceğini anlatır. Pek çok İslam bilgininin Batılılardan önce pek çok bilimsel bilgiyi ürettiğini, aslında İslam’ın ilme hakikilik hüviyeti kazandırdığını söyler (Erbakan 2018). Erbakan her eleştirisinde Komünizm ve Kapitalizmi beraber anarak ikisinin de Müslümanların ve Türkiye’nin düşmanı olduğunu ifade eder. İsmail Kara, Soğuk Savaş Döneminin ana damarı olan çeviri İslamcılığından ayırdığı bu isimlere dair tespitinde bunların milliyetçiliği de beslediğini not eder ve bu isimlerin yanı sıra imam-hatip okulları, Yüksek İslam Enstitüleri gibi din eğitimi veren yerlerin de radikalliğe yönelik bir başka İslamcılık retoriği inşa ettiğini not eder (Kara 2017b):

Bir tarafta İslâmcılığı olduğu kadar milliyetçi muhafazakâr düşünceyi de etkileyen ve besleyen Nurettin Topçu, Necip Fazıl, Sezai Karakoç gibi isimler

var. İki ana hattın da dışında ve üstünde bunlar. Çünkü eskiye bağlarını koruyan bir nesil. İmam Hatip Okulları ve Yüksek İslâm Enstitüleri-İlahiyat Fakülteleri çevreleri, din anlayışı ve yorumu itibariyle radikal-entelektüalist İslâmcılığa yakın olmakla beraber muhafazakârlık açısından onlardan nispeten uzaklaşırlar. Siyaset sahnesinde belki AK Parti'ye kadar uzatabileceğimiz MSP-Erbakan çizgisi var; bunlar tipik bir milliyetçi-muhafazakâr-dindar düşünceye sahip olmakla beraber kalkınmacılık, ilerlemecilik, bilimperestlik, teknoloji hayranlığı konularında modernistlere ve kapitalist dünyaya hayli yaklaşırlar.

Soğuk Savaş döneminin İslamcılarında Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Necmettin Erbakan Batıda formel eğitimlerini almış, Batıyı tanıyan entelektüellerdir. Yine belki de bundan dolayı Batıya karşı kompleksleri olmayan ve kitlelerine bunu aşılama çalışmalarıyla İslamcı öncüler olmuşlardır. Takipçilerine kendileri ile bir tür özdeşleşme üzerinden özgüven veren kişilerdir. Yani onları takip edenler kendilerini onlar gibi düşünerek, onlarla özdeşleştirerek modernite ile hesaplaştılar, böyle bir hesaplaşma için kendilerinde güç buldular. Örneğin Necmettin Erbakan şehirli ve aydın bir ailenin çocuğuydu. Babası ağır ceza hâkimiydi. Dönemin en başarılı okulu İstanbul Erkek Lisesi'ni ve dönemin en revaçtaki üniversitesi İTÜ Makine Mühendisliği bölümünü birincilikle bitirmişti. Almanya'da doktora yapmış ve kendi adına patentler almıştı. Şık giyiniyor, güzel konuşuyordu. Bunlarla birlikte çok dindardı, Müslüman ve Türk olmakla müftehir bir görüntü çiziyordu. Necip Fazıl Kısakürek, solcular ve diğer sekülerler ile girdiği polemiklerde galip çıkıyor ve Batı ideolojilerini verdiği konferanslarda eziyordu. Topçu, Sorbonne'da felsefe doktorası yapmış ilk Türk'tü. Daha mütevazı olmakla birlikte Batı ile doğuyu sentezleyen, bazı sosyal adalet görüşlerini İslam ile yüksek bir entelektüel seviyede birleştiren ahlakçı bir söylemi yürütüyordu. İşte Erbakan ve diğerlerinin bunun gibi vasıfları; ekseriyeti

taşralı, eğitimsiz ama muhafazakâr kesimlerde hem hayranlık hem de özdeşleşme üzerinden bir özgüven oluşturmuştur. Benzer bir işleyiş hidayet romanları kahramanları üzerinden yürümüştür. Oradaki ideal karakterler için de geçerlidir. Kendini çok iyi yetiştiren, çoğu otodidakt olan kahramanlar (ki böylece kitlelere “dini okullara gidemeseniz de kendiniz kitap okuyarak böyle olabilirsiniz” denmiş oluyordu) ile okuyucular kendilerini özdeşleştirdiler, toplumsallaştılar, politikleştiler. Türkiye’deki İslamcılar açısından 1970’lerin tamamı bu sürece tekabül etmektedir.

1970lerde Sovyetler önemli dış politik ataklar yapmıştır. Özellikle dış yardımları kullanarak pek çok ülke ile ilişkilerini geliştirmiş, Ortadoğu’da üsler elde etmiştir (Oran 2012b, 659). 1970lerin sonunda dünyada önemli hadiseler İslamcılığı tekrar dünya gündemine taşımıştır. Rekabette Detant (yumuşama) dönemi sona ermiştir. 1980 Carter Doktrini ile ABD gerekirse askeri güç kullanımını dâhil her türlü önlemlerle çıkarlarını (elbette SSCB’ye karşı) koruma yönünde bir politika benimsemiştir. Bu çerçevede Müslüman ülkelerdeki dini ve milli akımlar Sovyet düşüncesiyle mücadelede yardımcı olacağı düşüncesiyle desteklenmiştir. Devamla 1985 Reagan Doktrini de tüm dünyada anti-komünist ayaklanmalara destek verilmesini içermektedir. Aslında uygulanmaya başladıktan sonra ilan edilen bu politikaların tamamı küresel çapta İslamcılarını doğrudan Batının ilgi alanına sokmuştur.

1980lere gelindiğinde Türkiye’deki İslamcılığı en çok etkileyen şey İran’daki devrimdir. Ayetullah Humeyni 1979’da İran’da devrim yaptı ve Şii şeriatı üzerine bir cumhuriyet ilan etti. Bu büyük olay tüm dünyadaki Müslümanların ilgisini İran’a çekti. Türkiye’de de İslamcılar İran ile ilgilenmeye başladılar. Daha önce Müslüman Kardeşler ve Cemaat-i İslami’den yapılan çeviriler bu kez İranlı âlim ve düşünürlerden yapılmaya başlandı. Türkiye’deki İslamcılık hareketi için ikinci çeviri dönemi böylece

başlamış oldu. Bu dönemde Humeyni, Mutahhari, Ali Şeriati gibi isimlerden 1979'dan itibaren çeviriler yapıldı.

1980lerin başı Müslüman coğrafyası için ilginç bir dönemdir. 1977'de Pakistan'da dindar kimliği ile bilinen General Ziya-ül Hak askeri darbe ile yönetime el koymuştur. Akabinde 1978'de cumhurbaşkanı seçilmiş, 1979'da Cemaat-i İslami lideri Mevdudi dâhil ülkedeki İslamcılarla ittifak yaparak ülkeyi bu koalisyonla idare etmiştir. Ziya-ül Hak, tam da Soğuk Savaşın sonuna gelindiğinde 1988'de uçağının düşürülmesi sonucu vefat etmiştir. Adını Enver Paşa'dan alan Mısır lideri Enver Sedat 1977'de İsrail ve Kudüs'ü ziyaret etmiş ve aynı yıl SSCB ile ilişkileri kesmiştir. 1978'de Camp David anlaşmasını imzalamış ve aynı yıl Nobel Barış Ödülü'nü almıştır. Mısır'ın İsrail'i tanıdığını açıklamıştır. Yine 1979'da İran İslam Devrimi gerçekleşmiş ve aynı yıl Kâbe Baskını olmuştur. 1980'de Türkiye'de askeri darbe yapılmıştır. Türkiye'deki sol hareket bu darbenin asıl hedefinin ve mağdurunun Türk solu olduğunda müttefiktir. 1980'de sekiz yıl sürecek İran-İrak savaşı başlar. Yine 1979 sonunda SSCB, Marksist Afgan Hükümetinin daveti ile İslamcı mücahitlerle savaşmak için Afganistan'a girmiştir. Dokuz yıl süren bu savaşta ABD mücahitleri desteklemiştir. Afgan cihadı İslamcılar için sembol bir savaş olur. Türkiye'de de savaş yakından takip edilir, Afganistan'a giderek savaşa katılanlar olur ve savaşla ilgili hikâye ve romanlar da yazılır. Örneğin; bir Afgan mücahide olan Meral Maruf'un o dönem TRT'de çalışan Cahit Zarifoğlu'ya yazdığı savaş hikâyelerinden oluşan *Afganistan Mektupları* önce *Mavera* dergisinde yayınlanır sonra kitaplaşır ve Akabe yayınevi tarafından 1987 yılında basılır (Küçük 2011). Müslümanlar için üst üste küresel çapta büyük hadiselerin olduğu bu dönemde hidayet romanları Batı yanlısı, Sovyet karşıtı, milliyetçi ve ittifad-ı İslamcı söylemlerine devam etmişlerdir.

1980ler hidayet romanları için de altın bir çağdır. Zira göç sonucu şehirleşme hızlanmış ve şehirde doğanlar artık büyümüştür. 1980 Darbesi sonrasında da hem dini eğitim konusunda bazı adımlar atılmış hem de dindar kimliğiyle bilinen Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi 1983'teki seçimlerde iktidara gelmiştir. Darbe Yönetiminin Başbakan Müsteşarı olan Özal, Türkiye'de hem bazı dini özgürlüklerin hem de liberalizmin öncüsü olacaktır.

1991'de SSCB resmi olarak dağılır. Bu kez radikal İslam tehdidi gündeme gelir. Olivier Roy ise bu konuda tereddüt içindedir ve üstü kapalı olarak Soğuk Savaş bitene kadar İslamcılığın bir şekilde ABD çıkarlarına hizmet ettiğini ima eder; “Öyle garip bir İslami tehdit ki, yalnızca başka Müslümanlara (İran/İrak) ya da Sovyetlere karşı (Afganistan) savaşa girdi...” (Roy 2017, 13). Aslında Roy'un küresel çaptaki gözleminin yerel düzeyde Türkiye'de de gözlenmesi mümkündür. Zira çeviriler yoluyla 1960 sonrasında Türkiye'de geliştirilen ve Soğuk Savaş sonuna kadar devam eden İslamcılık hareketlerinde Roy'un işaret ettiği SSCB karşıtlığı ve buna karşın ABD'ye yönelik tolerans rahatlıkla gözlenebilir. Özellikle bu tezin konusu hidayet romanlarında bu oldukça sarihtir. Hidayet romanlarının dış politika söylemi dönemin Türkiye Cumhuriyet Dış Politikası ile uyumluluk gösterir. Toplamda milyonlarca baskı yaptığı tahmin edilen ve dönemin propaganda metinleri olan hidayet romanlarında Komünizm ve Sosyalizm şeytanlaştırılırken ABD'ye yönelik gayet dostane bir dil kullanılır.

Türkiye'de İslamcılık hareketinin iç ve dış dinamikler çerçevesindeki sergüzeştine baktıktan sonra hidayet romanlarının İslamcılık içinde neye tekabül ettiğini ve bu Soğuk Savaş dönemi yazın türünün nasıl bir dış politika söylemini benimseyip bunun

propagandasını yaptığını incelemek, Türkiye’de İslamcı çizginin dış politik tercihleri hakkında bilgi verir.

BÖLÜM III

HİDAYET ROMANLARI VE İSLAMCILIK

3.1. Romanın Siyasallığı

Bir edebi tür olarak roman her zaman siyasetle ilişkili olagelmıştır ve bu ilişki dış politikaya, uluslararası ilişkilere ve dünya sistemine dair de öğeler içerir. Türk edebiyatına sonradan giren, Batılı bir form olan roman, bizatihi giriş sebebi ve dönemi itibarıyla Türkiye’de siyasi bir yazın türü olarak zuhur etmiştir. Berna Moran’a göre Türkiye’de roman, Batılılaşmanın bir parçası olarak, çeviriler ve taklitle başlamış bir türdür ve ilk romancılarımız olan Şemsettin Sami, Namık Kemal, Ahmet Mithat gibi isimler bu türü medenileşmenin bir gereği ve aracı olarak düşünmüşlerdir. Yeni Osmanlılar, Batı medeniyetine ulaşmak için halkı eğitmek gerektiğine inanmış ve bunun için iki aracı üretmiş ve kullanmışlardır; gazete ve edebiyat. Roman bu dönemde halkı aydınlatacak ve uygarlığa eriştirecek bir araçtır. Namık Kemal gibi devrimciler romanında özgürlük, eşitlik ve vatan gibi temalarla siyasi mesajlar verirken, Ahmet Mithat gibiler halkı bilgilendirici ve genel kültür düzeyini artırıcı eserler yazdılar. Ancak tüm Tanzimat romancıları İslam’ın manevi değerlerinin üstünlüğünde birleşirler ve dönem İslamcılığının çizgisinde eserler verirler (Moran 2015, 9–20). Batının medeniyeti alınacak, bir elbise gibi Doğunun (İslam’ın) bedenine giydirilecektir.

Kemal Karpat; “Edebiyatın Türkiye’nin modernleşmesinde ve millileşmesinde oynadığı can alıcı rol hala doğru dürüst incelenmemiştir”(Karpat 2017a, xxxii) der. Çünkü roman başta olmak üzere Tanzimat sonrası edebiyat hem entelektüel bir

çatışma alanı hem de halkı eğitmek için yeni bir mecra oluşturmuştur. Her iki yönüyle de modernleşmeye ve millileşmeye hizmet etmiştir. Tanzimat ile aydınlar ve yüksek bürokrasi içinde başlayan Doğu-Batı çarpışması 1950lere kadar devam eder ve kavga devam etse de istikamet hep Batıya doğrudur. Batılılaşma hem etki hem de tepki üzerinden Türk romanının inşa edici düşüncesidir. “1950lere kadarki Türk romanının sorunsalını büyük ölçüde bu Batılılaşma hareketi belirler... Batılılaşma Türk romanının ana sorunsalını oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda onun işlevini, kuruluşunu ve tiplerini de önemli ölçüde belirler.”(Moran 2015, 24). İslamcılık için bu inşa tepkisel bir şekilde gerçekleşmiştir. Edebiyatı ve gazeteyi halkı eğitmek için kullanma geleneği cumhuriyet döneminde de devam etmiş, özellikle 1960lardan sonra İslamcılarının neredeyse tamamı propaganda ve doktriner eğitim aracı olarak gazete ve romanı kullanmıştır.

Edebiyatın, özelde romanın siyasetle ilgili olmasının altında ikisinin de konusunun insan olması yatar. Kurmaca bir nesir türü olan roman, yazarının istediği gibi bir kurgu içinde açık ya da örtük mesajlar vermesine imkân tanıdığı için siyasi olmaya oldukça müsaittir. Romanlar, siyasi mesajlar, analizler, mukayeseler ve öngörüler içerir. Mehmet Samsakçı doktora tezini kitaplaştırdığı “Siyaset ve Roman Çok Partili Türkiye ve Türk Romanı” başlıklı çalışmasında II. Meşrutiyetten 1980’e kadarki dönemde yazılan romanlardaki çok partili siyasal düzene dair mesajları incelemiştir. Samsakçı Türk romanının doğuş sebeplerinden en önemlilerinden birinin siyasi kırılmalar olduğunu, bundan hareketle de en önemli meselelerinden birisinin siyaset olduğunu, zira Türk romanının kendisini topluma karşı sorumlu hissettiğini vurgular (Samsakçı 2014).

Tanzimat'la başlayan Batılılaşma serencamının hem sonucu hem de aracı olarak Türk romanında siyasi özellikler çok belirgindir. Tanzimat'la birlikte başlayan süreç ilerledikçe Batı ile karşılaşmanın tesirleri ve neticeleri ortaya çıkmaya başlar. Örneğin Batıya karşı eklektik ve eleştirel bir yaklaşım belirginleşir. Cumhuriyet döneminde ise Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarlarda Doğu-Batı kıyası, değerler çarpışması oldukça temel bir temadır. Yazarları Osmanlı vatandaşı olarak dünyaya gelen, Cihan Harbini ve İstiklal Harbini gören bu romanlarda modernite ile sert bir yüzleşme yaşanmaktadır. Hızlı devrim süreci şehirli ama muhafazakâr çevrelerde yetişmiş yazarları bir ikileme sürüklemiştir. Eskiye özlem, yeniden umut ama Batılılaşma adına etraflarında gördüklerinden de üzüntü ve kızgınlık vardır. Ama şurası not edilmelidir ki, yazarlar da romanlardaki karakterler de ekseriyetle şehirlidir.

Mustafa Özel, Roman Diliyle Siyaset kitabında farklı güncel siyaset bilimi fenomenlerini romanlar üzerinden incelemektedir. Örneğin, Gülen Hareketi/Cemaat/Paralel Devlet Yapılanması (PDY)/Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) adlarıyla bilinen örgütün yapısını ve işleyişini Ahmet Mithat Efendi'nin *Musullu Süleyman*, Filibeli Ahmed Hilmi'nin *Batıniler*, Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*, Sebahattin Ali'nin *İçimizdeki Şeytan* ve Robert Musil'in *Niteliksiz Adam* romanlarını kullanarak inceler. FETÖ tipi yapıların her toplumda ortaya çıkabilecek bir sosyolojik vaka olduğunu belirtir. Cumhuriyet Türkiye'sinin ulus olma sorunsalını da Amin Maalouf'un *Semerkant*, Tanpınar'ın *Sahnenin Dışındakiler* ve Yakup Kadri'nin *Ankara* romanları üzerinden tahlil eder. Buna benzer şekilde Türk toplumunda Kapitalizm ile birlikte ortaya çıkan yeni ekonomipolitiği, dünyada piyasa, ilerleme ve demokrasi ile yeniden yaratılan emperyalizmi ve Türkiye'de muhafazakâr siyasetin kendini tekrarlayan serencamını yine romanlar üzerinden anlatır. Tüm bu siyasi

analizleri yaparken Özel sadece romanları kullanır ve romanlar hakkında şöyle der (Özel 2018, 9–10):

Romantarih siyasetin en etkili silahıdır. Felsefe ve şiirle harmanlanmış hayat bilgisi. Tarihçiler kadar şair ve filozofları da büyüler siyaset. Goethe için Napolyon ‘muhteşem bir şahsiyet’ idi. Hegel, Fransız generali Jena’da gördüğü zaman, evrensel ruhun at üstünde şehrin sokaklarında dolaşmakta olduğuna inanmıştı. Modern tarihçiliğin üç üstadı (Ranke, Droysen ve Burckhard) da Napolyon’un eser ve tesirini ‘o güne kadarki en büyük hadise’ olarak resmediyorlardı. Bütün bunlar, Napolyon’un gerçek büyüklüğünü değil, Avrupalıların geleceğe yönelik hayallerini yansıtıyordu. Hayal ve tasarımlarını. Her şey, nihayetinde güçlü Avrupalı ulus-devletlerin kurulması için olup bitmişti. Her şey ulusların ‘ebediyen payidar olmasına’ hizmet etmeliydi!”.

Roman içinde bulunduğu siyasal konjonktürle sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağlılık sadece içi siyasette değil, devlet ve toplumların nasıl bir dış politika izleneceği hakkında taşıdıkları ya da taşımaları gereken düşünceyi de havidir. Yani roman ya mevcut siyasi durumun yazar gözünden bir panoramasını sunar ya da olması gerekene doğru bir şeyler söyler. Özel’in bahsettiği yazarlar da olması gerekene, “güçlü ulus devletlerle ebediyen payidar bir Avrupa”ya işaret etmektedirler. Özel, siyaseti romanlar üzerinden anlatırken romanları incelemeyi bir bilim mesabesinde görür zira tarih de aslında birilerinin bir olaya dair görüşlerinden ibarettir (Özel 2018, 15):

Romanın tarih kadar önemli (hatta daha önemli) bir bilim olduğunu kabullenmek kolay değildir. Biri gerçek, diğeri kurgu, düpedüz uydurma, deriz. Oysa gerçek dediğimiz tarih, çoğu zaman uydurmadır. Belki her zaman! En tarafsız tarihçi bile elinde olmadan, kendi değer ve önyargılarını olaylara söylettirir. ‘Romancı,

tarihe dayanarak kendi olaylarını oluştururken; tarihçi bir olaylar kaosundan, anlatmak istediği hikâyenin unsurlarını seçer.’... Tarih, geçmişe değil bugüne (ve geleceğe) ışık tutan edebi bir faaliyettir. Dolayısıyla romanlar, tarihsel toplum/bilimin vazgeçilmez kaynakları arasındadır. BU bilince yükselmiş olanların mesleki etkinliklerine romantarih diyorum. Disiplinler arası, evrensel bir ‘gerçeği kavrama’ çabası... Birey, toplum, ulus, millet, medeniyet... bütün muğlak kavramlar romantarihte ete kemiğe bürünüyor.

İlk hidayet romanının yazarı da, romanının yazarken içinde bulunduğu siyasi kaygılardan bahseder. Hekimoğlu İsmail 15 Temmuz Darbe Girişimine dair yazdığı *Müslüman Darbeci Olamaz* adlı kitabına adını veren makalesini “15 Temmuz Darbe Girişimini önleyen Minyeli Abdullahlara” ithafıyla başlatır (2016, 11). Minyeli Abdullah’ı yazdığı günlerde Türkiye’de dini hayatın neredeyse olmadığını, bugün Türkiye’nin hayal edilemeyecek bir durumda bulunduğunu çünkü devlet adamlarının, öğretmenlerin, öğrencilerin, kadınların daha dindar olduklarını ifade eder. “Adeta her yerde yaşayan Minyeli Abdullah’lar var...(15 Temmuz gecesi) Meydana çıkıp şehit olan Minyeli Abdullah’lara Allah rahmet etsin” der (İsmail 2016, 9–12). Yazarın ömrünün ahirinde, romanı yazmasının üzerinden 50 yıl geçtikten sonra sarf ettiği bu sözleri aslında hidayet romanı geleneğinin siyasetle ilgili değil, siyasi olarak ve İslamcı bir söylemin propagandasını yapmak üzere başladığını gösterir. Yazar, 15 Temmuz’u, Minyeli Abdullah romanının siyaseten amaçladığı toplumun bir yansıması olarak görmektedir. Bugünkü Türkiye’de insanların daha bilinçli müzlüman olmalarına olan vurgusu da Dini anlamdaki bilgiye olan vurgusu da romanın yoğun didaktik anlatımını açıklamaktadır. Daha sonra çıkan onlarca hidayet romanı da bu eksene oturur ve hem propagandist hem de didaktik, epik bir anlatılar olarak ortaya çıkarlar. Hidayet romanlarının anlatısında siyasi kaygılar ve didaktik unsurlar o kadar öndedir ki, teknik

olarak roman özelliğini kaybedecek derecede hikâye kurgusu ve üslup çerçevesinden uzaklaşır ve bir metin olarak propaganda metinlerine yaklaşır.

3.2. Hidayet Romanlarının Ortaya Çıkışı ve Genel Anlatı Çerçevesi

Öncelikle hidayet romanı ile İslami edebiyatın farklı şeyler olduğunu belirtmek gerekiyor. İslami edebiyat; İslami düşünce ve estetiğin, sanat kaygısı güdümlere ve türünün sanat sistematiği içinde (şiiirse şiir, hikâye ise hikâye formatında ve bu türlerin belli ekollerinin çerçevesinde) üretilmesi ile ortaya çıkan eserlerdir. Hidayet romanı başta sanat kaygısı olmaması ile bu şemsiyeden ayrılabilir. Kenan Çayır doktora tezini kitaplaştırdığı eserinde (Çayır 2011, 227) şöyle der:

Bu romanlar, Türkiye'de İslami hareketlerin yükselişe geçtiği 1970 ve 1980'lerin ortamında yazılmaya başlanmıştır. Bu yıllar Batılı ve Ortadoğulu düşünürlerin kitaplarının çevrildiği, yoğun bir kitap ve dergi yayınının yapıldığı, dindar aydınların peş peşe Batılı modernleşmeyi eleştiren kitaplar yayınladığı, dindarların mağduriyetinin sembolü haline gelen başörtüsü tartışmalarının yoğunlaştığı bir dönemdir. Başka bir deyişle İslamcılığın bir toplumsal harekete dönüştüğü ve hemen her şeyin yeni bir İslami süzgeçten geçirildiği yıllardır, özellikle 1980'ler.

Belki tüm hidayet romanı yazarların niyeti ABD yanlısı bir propaganda yapmak olmayabilir ama metinler incelendiğinde, hidayet romanlarının genelinde bu özellik bariz bir niteliktedir. Hidayet romanının politik söylemi, çok partili Türkiye'nin soğuk savaş konjonktüründe, iki kutuplu dünya sisteminde Batı kampında yer almasıyla içerideki bazı İslamcı grupların bu politikaya paralel, buna hizmet eden kurmaca bir

İslamcı anlatı oluşturmasıyla ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş dönemindeki bu romanlarının birbirine çok benzeyen bir kurgu çerçevesi ve bu kurgu içinde yarattıkları temel karakter tipleri vardır. Bu karakter tipleri üzerinden çevirilerden ve başta Said Nursi olmak üzere dönem İslamcılarından beslenerek oluşturdukları İslam anlayışı bağlamında başta siyasi konulu pek çok temel mesaj verirler.

“İslamcı popüler edebiyat öncelikle ‘öğretici’ ve ‘savunmacı’ kimliğiyle ortaya çıkar” (Akçay 2012, 21). Buradaki savunmacılık, siyasi propaganda ile iç içe geçmiştir. Çünkü hidayet romanlarında iç ve dış politikada karşısında savunma yapılacak neredeyse yegâne politik tehdit “sol”dur, SSCB ve içerideki destekçileridir. Bu öğreticilik ve savunmacılık aynı zamanda Žižek’in kavramsal çerçevesinde söylenecek olursa “pornografik” bir anlatım ile yapılır. Žižek’in kavramsallaştırmasına göre, tüm detayların verilerek, gösterilerek muhatabına (okuyucuya, seyirciye) hiçbir öznellik alanı bırakmayan eserler aslında pornografiktir ve muhatabını nesneleştirmektedir (Žižek 2016, 146–56). Hidayet romanları da dondurulmuş ve siyaset de dâhil olmak üzere hayatın her alanında tek tip bağlayıcı hükümlerle dolu bir din anlayışını okuyucuya dikte ederler. “Hatiplik vazifesini yerine getirir yazar. Geleneksel kod olarak tanımladığım medrese usulü hitabete has olan sürekli anlatma, karşıdakini dinlemeye ve uymaya mecbur bırakma, karşıdakinin hayat hakkını elinde bulundurma gibi vasıflara bürünür yazar” (Akçay 2012, 23). Dinin emir ve yasakları planında bu öğreticilik, siyaset planında ise propaganda olarak ortaya çıkar. “Zaten okurdan beklenen aslında hikâyeden çok hikâye anlatılırken yazarın ikide bir araya sokuşturduğu nasihatlere kulak kabartmasıdır. Çünkü yazarın temel amacı dönüştürmektir.” (Akçay 2012, 58). Akçay’ın bahsettiği bu dönüşüm, dini bilinç kadar siyasi de bir dönüşümdür.

Hidayet romanları, yazarlarına göre roman bir cihat aracıdır; gündelik İslami bilginin ve bireysel bilincin artması için kullanılacak, İslam düşmanlarının elinden alınması gereken bir silahtır. Yazarlara göre, Batılılaşmayı (ve solculuğu) anlatan romanlar ve Cumhuriyet dönemi romanları gençliği kör bir Batı / sol taklitçiliğine götürmekte ve imandan uzaklaştırmaktadır. Hidayet romanları ile düşmanın silahı ile silahlanılmış ve roman alanında mücadele başlatılmıştır. Roman, müslümanlaştırılmak istenmiştir.

Nasıl ki Batılı bir form olan roman İslam'ı anlatmak için kullanılmaktaysa, Hidayet romanlarının anlatımında İslam'ın faziletlerini ve üstünlüğünü göstermek için de Batılılardan şahit ve ispat getirilir. Batılı bilim insanlarından, filozoflardan, siyasetçilerden alıntılarla bu yapılır. Batı da İslam'ın üstünlüğünü kabul etmektedir. Üstün görülen medeniyetten örneklerle, şahitlerle asıl üstün olan medeniyetin İslam'ın nizamı olduğu anlatılmaya çalışılır. Tema olarak ise; "Türkiye'de geçen romanlarda tebliğ teması vurgulanırken, yurtdışında geçen epik romanlarda cihat birincil ödev olarak algılanır" (Akçay 2012, 33). Fakat hemen hemen bunların hepsi bir aşk teması içinde işlenir.

Hidayet romanları genelde aşk temasını kullanırlar. Ekseriyetle başkahramanı erkek olan romanlardır. Şablon bir karakter olarak dindar, ağırbaşlı, zeki bir erkek merkezdedir. Bu başkarakter aileden iyi bir dini eğitim almış, başarılı bir eğitim hayatı olan, genelde mühendislik, tıp, kimya gibi müspet ilim sahasında modern mesleği olan biridir. Fiziksel özellikleri dâhil her şeyi ile ideal bir tiptir. Romanlar genelde bu karakterin Batılı anlamda modern, seküler hatta din düşmanı karakterle ilk karşılaşması/çatışması ile başlar. Bu ikinci karakter genelde öğretmen ya da üniversite hocasıdır. Tartışma da dinin terakkiye mani olup olmadığı, kadın hakları ya da evrimin

varlığı gibi dönemin klasikleşen konularından biridir. Tartışma mekânı da modern bir mekândır; okul, üniversite, apartman, hastane... Burada başkarakter yaşından büyük bir olgunluk içinde olur, hakkını savunur ama bir mağduriyet de yaşar. Bu mağduriyet tüm roman boyunca hayatını ve kişiliğini etkileyecek mahiyette de olabilir.

Hidayet romanlarında başkarakter her yönden tam ve mükemmel bir evsiftir; fiziksel olarak alımlı, yakışıklı, hitabeti düzgün, hayatta ne istediğine karar vermiş ve zihin dünyası kemale ermiştir. Modern okul sisteminde çok başarılıdır ve eğer, *Minyeli Abdullah* gibi, “bir modernist” yüzünden okulu bırakmadıysa muteber modern bir mesleği vardır; doktor, mühendis, kimyager, öğretmen... Hidayet romanlarında “Karşıt bir söylem oluştururken ‘imamların’ başat rolde olmaması, tamamen sivil kişilerin tebliğ görevini üstlenmeleri dikkat çekicidir. Yani sinema ve köy romanlarında yergi konusu edilen imamların görevlerini, sivil hayattan kişiler almaktadır” (Akçay 2012, 26). Başkarakter, içinde yaşadığı modern hayatın tüm iyiliklerine sahip, örneğin iyi bir öğrenci veya mesleğinde ehil bir cerrahdır ancak Batılı yaşamın tüm kötülüklerinden de berîdir; içki içmez, flört etmez, dansa eğlenceye gitmez. Diğer bir deyişle, görece eksikleri ancak eksikliği kemale işaret edebilecek türden eksikliklerdir; örneğin dans bilmemeleri gibi. Etrafındaki tüm kızlar onunla flört etmek istese de bundan uzak durur. Batılı bir düzen içinde Batı ile savaş halindedir ama Batının tüm iyi yanlarından, ilim ve fenninden de yararlanmaktadır. Böyle bir kurguda başkarakter modern kamusal alanda esas kız ile karşılaşır. Bu kız genelde Müslüman olmakla birlikte dinden uzaklaşmış, modern hayatında başarılı olsa da dini ve milli anlamda bilgisiz ve şuursuz olarak yaşayan, sürekli dans eden, eğlenen bir kızdır. Etrafında ondan daha kötü durumda bir arkadaş çevresi vardır. Esas kız ileride hidayete ereceği için eğlencede ve özellikle flörtte fazla ileri götürülmez. Zaten özünde iyi ve namusludur, ailesi ve çevresi onu bu hale getirmiştir. Başkarakter ile

esas kız bir kamusal ve modern bir mekânda karşılaşır ve birbirlerine âşık olurlar. Örneğin “*Huzur Sokağı*”nın geleneksel huzuru, sokağa bir modern apartman dikilmesiyle bozulur ve bu apartman Batılılaşmış esas kızı, Feyza’yı sokağa getirir. Feyza ise dindar genç kimya mühendisi adayı Bilal’e âşık olur. Bu aşk, ileride esas kızı hidayete erdirecektir. Şerife Katırcı Turhal’ın “*Müslüman Kadının Adı Var*” romanı da böyledir. Tıp fakültesinin birincisi Dilara, yaz tatilinde bir kaza sonrası ailesini kaybeden öğretmen İbrahim ile tanışır. Dindar İbrahim’den etkilenir. Örtünür, hidayete erer. Okula döndüğünde hem arkadaşlarından hem de hocalarından tepki görür. Örtüsünü savunmak zorunda kalır. İbrahim ve Dilara romanın sonunda hacda karşılaşır ve evlenirler (Katırcı 1989). Romanlar, erkeğin hidayete erdiği bir kurguda da gerçekleşebilir; yani dindar kız, dindar olmayan erkeği hidayete erdirebilir. Ahmet Günbay Yıldız’ın “*Boşluk*” romanı böyledir. Başarılı ve zengin bir doktor olan ancak manevi boşlukta olan Cihan, Tuba’ya âşık olur. Tuba, Cihan’ın akrabasıdır ve o da tüm hidayete erdirici başkarakterler gibi modern bir mesleğe sahiptir, ilkokul öğretmenidir. Tuba ilkin Cihan’ı reddeder, Cihan Batılı bir kızla, Ebru ile evlenir. Aradığını bulamaz. Yakın arkadaşı Vedat, Cihan’ın hidayete ermesine vesile olur. Romanın sonunda hidayete eren Cihan, Tuba ile evlenir (Yıldız 2019a). Bazen de Cumhuriyet döneminin toplumsal gerçekçi köy romanlarına karşı nazire vardır; Ahmet Günbay Yıldız’ın “*Yanık Buğdaylar*”ındaki gibi. Köye giden, genelde öğretmen, dindar genç köyü hem kütüphanesi dahi olan daha uygar bir yer haline getirir hem de hidayete erdirir (Yıldız 2019b).

Hidayet romanları; yanlış Batılılaşmış, öz benliğini yitirmiş dünyevî bireylerin; şahsiyetli, şuurlu ve bilgili modern Müslüman bireyler eliyle ve nihayetinde epifanik bir şekilde hidayete ermesini anlatır. Batı, çarpıcı bir şekilde bir anda İslam’a âşık olur, İslam’a teslim olur. Modernite, kötü özelliklerinden arınır, Müslüman olur. Batının

medeniyetine, İslam'ın ruhu üflenir. Bazen bu hidayet Hristiyanlara veya Komünistlere de nasip olur; *Oğlum Osman*'da Osman'ın sevgilisi Doğu Almanyalı Komünist Jülyani, *Maria*'da ise bir Hristiyan olan Maria nihayetinde Müslüman olur (Şenlikoğlu 2018). Bu yapısıyla hidayet romanlarında anlatılan hidayet anlık ve kalıcı bir aydınlanmayı ifade eder, epifaniktir. Akçay bunu şöyle ifade eder (Akçay 2012, 14):

Hidayet kavramı Türkiye İslamcılığını anlamak için anahtar bir kavram. Hidayet algısıyla din algısı birbirine koşuttur. Hidayet, romanlarda da görüleceği gibi bir 'olma'dır (being), bir eşik gibi algılanır, sabittir, değişmez, sonrası huzurdur. Bu algılama biçimi hidayeti dondurmaktır, hidayeti bir 'an'a hapsedmektir. Aynı şekilde din de dondurulmuş bir nesneye dönüştürülür.

Bu yaklaşım; dondurulmuş din mefhumu, yani İslam'ı, dondurulmuş bir siyasi uyanışı ve bunu sağlayacak siyasi Hareketi, İslamcılığı, da yedeğinde taşımaktadır.

Hidayet romanlarının epik bir İslamcılığı dile getirir. Hidayet romanları, Cumhuriyet edebiyatından tevarüs ettikleri modernite yüzleşmesini, o dönemde Müslüman Kardeşler ve Cemaat-i İslami'den yapılan tercümelemler ile Said Nursi gibi İslamcı isimlerin eserlerindeki modernist söylemi de katarak bir mücadele öyküsüne tebdil ederler. Modern Batılı hayatın görünür tarafları; giyim kuşam, yeme içme, sosyal ve ekonomik hayat gibi alanlardaki seküler görünümleri kıyasıya eleştirilir. Üniversite kantini, doğum günü partisi gibi kalabalığın bir arada olduğu mekânlarda tafsilatlı ve aşağılayıcı bir üslupla Batılılaşmış bireyler ve yaşam tarzı tasvir edilir. Örneğin, *Huzur Sokağı* ve *Müslüman Kadının Adı Var* romanlarında üniversite gençliği bu şekilde anlatılır. Bu, Zizek'in ifadesiyle "pornografik" eleştiri Batının sadece iyi yönlerini almak yerine körü körüne bir taklitçilikle Batılılaşmış bireylerin

olumsuzlanması üzerinden yapılır. Bu bireyler, ortalama Türk insanını (hatta Batılıları da) rahatsız edecek boyutlarda flörtöz sahnelerle, teşhire varan açıklıkla, kürtajla, evlilik dışı ilişkilerle, başta geleneksel anne baba figürleri olmak üzere büyüklere karşı saygısız ve merhametsiz tutumlarla resmedilir. Bu tenkidin karşısında; Batının iyi yanlarını almış, Türk ve Müslüman özünü muhafaza etmiş ve bu olumsuzluklara karşı da mücadele eden başkarakter üzerinden bir olumlama, hatta idealleştirme yapılır. Diğer bir ifadeyle, var olan sistemde yaşanabilecek ve toplumu güzel yarınlara taşıyabilecek en iyi dindarlık sunulur. Bu mukayese yapılırken İslami inanç ve ibadet esaslarına, tesettüre, aile ve cemiyet hayatına ilişkin İslami hukuk ve ahlak kuralları da anlatılır. Hayatın her anına dair, bazen uçakta nasıl namaz kılınacağı gibi dönemine göre çok teferruat olsa da, pek çok ilmihal bilgisi verilir.

Hidayet romanlarını bireysel ya da grup hidayetleri anlatırken toplum ve devlet düzenine dair sürekli zikredilen İslamî bir ütopya vardır; bireyin, toplumun, hukukun, ekonominin, devletin ve uluslararası ilişkilerin İslami kurallara göre düzenlendiği bir ütopyadır bu. Bu ütopyaya bireylerin toplu hidayeti ile ulaşılabilecektir. Kenan Çayır, Soğuk Savaş dönemi romanlarını “epik, toplu hidayet söylemi” olan romanlar olarak niteler. Soğuk Savaşın bitimiyle bu romanlar da değişir ve bireysel ve eleştirel romanlara dönüşür (Çayır 2015). Burada önemli olan ve bu tezin de istinat ettiği örüntü (pattern), romanların sosyolojik ve siyasi anlayışlarının dünya sistemindeki değişimlere tam anlamıyla ayak uydurmasıdır. Soğuk Savaş bittikten sonra epik toplu hidayet romanları yerine defoları olan, ideal olmayan Müslüman karakterlerin de olduğu, iç murakabelere, psikolojik analizlere dayalı, bireysel hikâyeli, didaktik özelliği neredeyse olmayan romanlar ortaya çıkacaktır.

Hidayet romanlarında başkarakter için din sadece yaşanacak değil anlatılacak, yaşatılacak ve yaşanması önündeki engeller bazen zorla da olsa kaldırılacak bir şeydir. Bundan dolayı başkarakter günlük hayatında sürekli bâtılla mücadele halindedir. Kitap okuyan, entelektüel, derslerinde ve/veya mesleğinde başarılı, Batıyı da Doğuyu da iyi bilen, tavizsiz bir dindar olan, kendine güvenen başkarakter; karşı cinse karşı mesafeli, eğlence mekânlarına gitmeyen, doğum günü gibi Batılı âdetlere karşı olan bir profil çizer. Bu profil çizilirken aslında Cumhuriyetten sonra Menderes döneminde taşradan merkeze göçün artması ile başlayan şehirleşme süreci ile birlikte gelen taşra-merkez, köylü-şehirli, geleneksel-modern, dindar-seküler karşılaşması hidayet romanlarına da şeklini verir. Zaten romanların yazarlarının çoğu 1930 sonrası doğumludur²⁰ ve kendi hayatlarında da bu karşılaşmayı yaşamışlardır. Hidayet romanlarındaki dindar ama modern, geleneksel ama entelektüel, yoksul aileden gelen ama hayatta başarılı olarak zenginliğe erişen başkarakter, aslında göç sonucu şehirlerde artan muhafazakâr nüfusun şehre, şehirde gördükleri Batılı ve modern şehir yaşamına ve kendilerini modernitenin taarruzu altında hissettikleri eğitim ve çalışma hayatı ile kamusal alanlara dair geliştirilen bir cevaptır. Bu cevap meşrutiyet dönemi İslamcılarının da savunduğu “hem dindar hem modern olunabilir, İslam terakkiye mani değildir” ana tezinin bir uzantısıdır²¹. Benzer şekilde bu başkarakter, istisnasız tüm İslamcıların üzerinde uzlaştıkları tebliğ (İslam’ı yayma) ve tebyin (İslam’ı açıklama) görevini de bihakkın yerine getiren bir mücadelecidir.

Hidayet Romanlarının amacı, adını da aldıkları hidayettir. Hidayet doğru yolu, yani İslam’ı bulmak ve İslam’a göre yaşamaktır. Hidayet romanı kendi İslami anlayışını

---

²⁰ Ömer Okçu (Hekimoğlu İsmail) 1932, Şule Yüksel Şenler 1938, Ahmet Günbay Yıldız 1941, Emine Şenlikoğlu 1953 doğumludur.

²¹ “İslam terakkiye manidir” iddiasını meşhur eden ve bu şekilde ifade eden kişi Ernest Renan olarak bilinmektedir. Renan, 1883’te verdiği “İslamcılık ve Bilim” başlıklı konferansında bu iddiayı dile getirmiş; Cemaleddin İğani ve Namık Kemal de buna karşı cevap yazmıştır (Bilici 2007).

propagandist olarak anlatır. Hidayeti bilfiil yaşayan, yani doğru yolda olan, hidayet üzere olan başkarakter, genellikle doğru yolda olmayan, seküler, Batılı, modern yaşayan kızı yaşayışı ve tebliği ile hidayete erdirir. Modern yaşamın eğitim, çalışma, kamusal boyutu gibi alanlarında zaten başkarakter ile hidayete erdireceği kişi ortak bir yaşam kesitini paylaşmaktadırlar. Esasen bu göç olgusunun muhafazakâr dindar toplum kesimini daha Batılı ve modern bir hayatı yaşayan şehirli kesimle buluşturmasının bir yansımasıdır. Dolayısıyla hidayet romanı, sosyolojik boyutuyla bu muhafazakâr ve mütedeyyin kesimin; modern hayatı nasıl yaşaması, nasıl şehirli olması ve hatta şehirdeki yanlış yolda olanları nasıl doğru yola yöneltmesi ile de ilgilidir. Yani hidayet romanı İslamcılığının söylemi modern şehirli hayatta İslam'ın nasıl yaşanacağına dairdir. Bu modernite içinde olmaklığın getirdiği ortaklık iki ana karakterin karşılaşmalarına ve aşklarının başlamasına da vesile olur.

Hidayet romanlarında anlatılan epik İslamcılık "...insanlığın 'cenneti dünyada yaşayacağı' bir ütopyaya dayanır."(Çayır 2015, 116). Bu romanlar, İslam'ın hayatın her alanına dair; bireysel-toplumsal, siyasi-ekonomik, gündelik hayat, ibadetler hatta dekorasyona dair bağlayıcı hükümleri olduğu ve bir Müslümanın bunlara uyması gerektiği aksiyomunu taşır. Örneğin, İslam'ın zabıta görüşü bile vardır; Minyeli Abdullah, Mısır'da darbe sonrası Kahire Emniyet Müdürü olarak atandığında "Bu sistemde İslam'ın zabıta görüşünü nasıl tatbik edebilirim" diye düşünür (İsmail 2018, 111). Bu kadar kuşatıcı bir anlatımın sebebi ise açıktır; İslami ve modern bir ütopya. Bu ütopyada bilimde, teknikte, sanatta Müslümanlar Batılılardan çok daha iyi ve güzeli üretecek, bunlarla geçmişteki gibi muhteşem ama bu kez Batıdaki gibi modern bir medeniyet inşa edeceklerdir. Bunun ilk şartı da hidayet yolundan sapan Müslüman çocuklarının hidayete ererek İslami bilinç kazanmasıdır. Toplum fert fert, hızlı bir şekilde ve nihayet topluca hidayete erecektir. Hidayet romanında mütedeyyin ve

modern gence, aslında hamminesi başörtülü olan ancak modern hayatın yoldan çıkardığı kız âşık olacak, daha sonra bu kız ve erkek daha nicelerinin hidayetine vesile olacak, dindar ve ideal çocuklar yetiştirecek, toplumu dönüştürecek ve nihayetinde İslami toplum ve İslami devlet ideali gerçekleşmiş olacaktır. Dolayısıyla hidayet romanları bu ütopyaya ulaştıracaklarına inandıkları, pratik politik karşılıkları da olan bir İslamcılık propagandasını yaparlar.

Hidayet romanları kuşkusuz kendi İslamcılık anlayışlarının birer propaganda metinleridir. Çıktıkları dönemde televizyon ve radyo hem yaygın değildir hem de İslamcıların bunlara erişip bunları kullanacak maddi güçleri ve insan kaynakları, içinde faaliyet gösterecekleri yasal alan da yoktur. Türkiye’de ilk özel radyo ve televizyonlar, hidayet romanlarının sönmeye yüz tuttuğu 1990larda faaliyete başlamıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş dönemi İslamcılar için süreli yayınlar ve edebiyattan başka propaganda aracı yoktur. Kurgu olmayan metinlerin, yazarlarının ve çıktığı gazete veya derginin hukuken başını ağrıttığı düşünülürse, romanların propaganda aracı olarak kıymeti daha iyi anlaşılır. Türkiye’de yeterli özgür ortamın olmayışı, fikirleri romanlar üzerinden anlatmayı cazip hale getirmiştir. Çünkü bir hikâye içinde propaganda yapmak hem etkilidir hem de maddi ve siyasi maliyeti düşüktür. Böylece hidayet romanları Soğuk Savaş dönemi İslamcılığının propaganda metinleri olarak ortaya çıkar. Sadece bir yazarın bir kitabı ile milyonlarca insana aynı propaganda yapılabilir, aynı ideoloji etrafında toplumsallaştırabilir. Bu yönüyle hidayet romanları bir kitle medyası işlevi görür.

Hidayet romanları işlev şekilleri itibarıyla kitle medyası görünümündedir. Kitle iletişiminin bilgiyi yayma, ikna ve toplumsallaşma etki alanlarının hepsini barındırır. George Gerbner’in Kültürel Göstergeler ve Ekme (Yetiştirme) teorisinde anlattığı ve

televizyonun insanları belli konularda yetiştirdiği, belli anlam ve imgeleri zihinlere ektiği, alıcıların bu merkezi anlatıyı hayatlarında kullandıkları, örneğin sorulan sorulara TV'den “ekilen” cevapları verdiklerini anlatır (Lazar 2009, 31, 96–98). Böylece bireyler arasında ortak bir gündelik kültür inşa edilir. Hidayet romanları kitle iletişiminin bu özelliklerini ihtiva etmektedir. Okuyucuları arasında siyasi yönü baskın ortak bir İslam kültürü inşa etmekte ve bunun propagandasını yapmaktadır. Zaten dönemin kitle iletişiminin zayıflığı da bu romanlara olan talebi artırmıştır.

Hidayet romanlarının propagandası sadece bir dini alana hasredilmez. İslamcı metinler olarak ütopyik ve propagandist söylemlerinde iç ve dış siyasete dair nüveler de vardır. Örneğin, tüm Müslüman ülkelere, Türkiye’de başlayan bu uyanış/hidayet yansıyacak, oralarda da toplum ve devlet hakiki İslam ile dönüşecek ve bu ülkeler aralarında tıpkı Batılılar gibi ittifaklar yapacaklar, ekonomik ve askeri işbirlikleri ile İslam’ın uluslararası siyasete dair hükümlerini de icra edeceklerdir. Tabii, tüm bu ütopya, aslını unutan sözde Müslüman özde Batılı bireyin hidayeti ile başlar. Hidayetin fitilini aşk yaksa da bunun nasıl olacağını modern mütedeyyin başkarakterin sözleri ve hayatı ile okuyucuya verilen doktriner eğitim anlatır.

Doktriner eğitim, hidayet romanlarının propagandadan sonraki ikinci önemli amacıdır. Hem bireyi eğitici hem de toplumsallaştırıcı vasfı olan bu eğitimin tarihi kökeni ise Osmanlı’daki çift katmanlı kültür yapısından kaynaklanır. Osmanlı’da biri avama diğeri havassa; yani biri halka diğeri saray ve başkente özgü iki katmanlı bir kültür vardı. Örneğin; birisi Arapça ve Farsça, geç dönemde Fransızca kökenli kelimelerin de eklenerek yoğunlukla kullanıldığı, estetik maksadı belirgin, entelektüel bir dil kullanırken diğeri öz Türkçe ağırlıklı sade bir dil kullanmaktaydı. Divan şiiri ve halk şiiri; klasik Türk müziği ile türküler bu ayrımı çok güzel gösterir. Bu kültürler

arasındaki geçiş sınırlıydı, sadece İslami eserler ve kültürel öğeler bu geçişi sağlıyordu. Ancak meşrutiyet ve meşveret fikir hareketleri başladığında bu fikirleri inşa eden ve halka yaymak isteyen havassa mensup kişilerin, tıpkı Meşrutiyet dönemindeki Ahmet Mithat ya da Namık Kemal gibi İslamcılarının örneğinin, halkı hem bilgilendirmesi hem de bilinçlendirmesi gerekti. O dönemde bunu edebiyat ve süreli yayınlar ile başarmaya çalıştılar. Bu gelenek cumhuriyet döneminde farklı fikirlerce de devam ettirildi. Ayrıca İslamcı camiada Büyük Doğu ve Hareket gibi dergiler buna yönelik olarak çıkarıldı. Hidayet romanları da benzer şekilde; çoğunluğu halk kültüründen gelen, muhafazakâr ama dönemin şartları gereği formel bir dini eğitim almamış kulaktan dolma bilgilerle dinini yaşamaya çalışan ve yeni şehirleşmeye başlayan bu geniş halk kesimlerine modern hayatta yaşanacak İslam'ı anlatma gayesi taşır. “Cumhuriyet ana akım edebiyatı nasıl halkı Kemalist aydınlanmaya çağırıyorsa, İslamcılar da İslam'a davet ediyorlardı burjuva kızlarını. İslamcı romantik edebiyatı besleyen de halkçı edebiyat oldu. Ne de olsa bilinçlendirmek bir ödevdir ‘güdümlü edebiyat’ için.”(Akçay 2012, 13) Buna yönelik olarak başkarakterin ve anlatıcının uzun eğitim tiratları gözlenir. Yabancı fikirlerin etkisinde olan şuursuz okuyucu bunlarla tedavi edilir, şuurlandırılır. “Romanlarda İslami kitaplardan aparılmış metinler yoluyla okuru melodramatik dini bir duygulanıma götürerek sağaltmak şüphesiz hidayet romanının birincil ödeviydi.”(Akçay 2012, 18) Bu tedavi, temel dini bilgilerin yanı sıra özellikle müsteşriklerin ve onlardan etkilenen hidayet romanı tabiriyle ‘modern’ insanların sorduğu İslam'da cariye, çok eşlilik, resim ve heykel, evrim... gibi konularda da kullanıma hazır cevaplar da içerir. Böylece okuyucusuna hem dini bilgi ve bilinç hem de bir propaganda eğitimi verir.

3.3. Hidayet Romanı İslamcılığı

Siyaset Bilimci ve Sosyolog Bedri Gencer, “İslâm’da Modernleşme” adlı eserinde İslam’ın modernite ve sekülerlik ile karşılaşmasını; bunun sonucunda farklı dinî, siyasi ve fikrî değişimlerin gerçekleşmesi sürecinde, batının medenileştirici olarak “doğu”ya harekâtını biri sıcak diğeri soğuk iki savaş üzerinden anlatır. Birincisi, yani sıcak savaş, kendini modern Avrupa kimliğinin mimarı, Fransız devriminin mesihi olarak gören Napolyon’un Mısır Seferidir. Napolyon dünyayı doğu ve batı olarak ikiye ayırmış ve batıdaki medeniyeti doğuya güç ve zorla taşımak istemiştir çünkü batı kendi içinde savaşır ise medeniyet batacaktır. (Gencer 2017, 105–14). Batının medenileştirici olarak ikinci gelişi olan soğuk savaş tipi ise sekülerleştirme olarak gerçekleşmiştir. Hristiyanlığın; Cizvitler, Protestanlar ve Yahudiler eliyle içinden geçtiği sekülerleşme süreci moderniteyi inşa etmiştir ve daha sonra Batı, daha geri bir medeniyet olarak gördüğü Müslüman Türklere karşı bunu ötekileştirme aracı olarak kullanmıştır. Gencer, biri kıta Avrupasına diğeri Anglosaksonlara ait iki hareket türünü şöyle anlatır (Gencer 2017, 114):

Napolyon’un Mısır İşgali ve ardından Kıta savaşlarında olduğu gibi Katolik Avrupa *sıcak savaş*, emperyalizm ve asimilasyon yoluyla Doğu’nun medenileştirilmesini hedeflerken, Protestanlar *kültür* kavramı ekseninde bir soğuk savaş ile Doğu’yu ötekileştirmeye yöneldi. İslam Dünyasının Batıya en yakın ülkesi ve lideri Osmanlı, her iki tür, *sıcak ve soğuk savaş*, yoluyla gelen medenileştirici Batının sömürgeciliğine hedef oldu.

Şüphesiz bu “medenileştirici” harekât, Osmanlı’da İslamcılığın doğumunda birincil pay sahibidir. 1960ların sonunda ortaya çıkan ve 1990lara kadar devam eden Hidayet romanları ise kendi çerçevelerinde kültür eksenli ötekileşmeye cevap vermektedir. Bu

cevap, düşünsel planda ve derinlikli olmaktan ziyade dönemin iç ve dış siyasi şartlarıyla uyumlu bir politik söylemin propagandası niteliğindedir. Hidayet romanları, Müslüman Kardeşler ve Cemaat-i İslami gibi hareketlerin çevirilerinden inşa edilen bir politik söylemle, genelde Said Nursi'den alınmış itikadî nasihatleri içeren bir İslamcılığı vaz ederler. Bu İslamcılık; epik, kolektif, özcü ve idealize, modern, devletçi, farklı boyutlarıyla mücadeleci, mücahedeci ve devrimcidir.

Hidayet romanlarında kolektif ve epik bir İslamcılık anlatısı vardır. Kolektiftir; biz ve onlar anlayışına dayanır. Yekpare, som, bedeni ve ruhu ile tam bir Müslüman karakteri sunulur. Bu karakterin karşısında tüm menfi özellikleriyle ötekiler vardır. Bu öteki genelde ya solcudur ya da Batı taklitçisi bir yaşam süren şuursuz Müslümanlardır. Hidayet romanlarının İslamcılık anlatısı epiktir; asr-ı saadet başta olmak üzere muhteşem bir maziye dayanır. Aslında her devrim de epik bir geçmişe ya da epik bir muhayyel geleceğe dayanmak zorundadır. Hidayet romanı İslamcılığı asrısaaadet dönemini bugüne taşımak iddiasındadır. Bu ütopya iddiası, ruhunu İslam'dan alan, bilim ve teknolojiyi, yani maddi gücü ise Batıdan alan bir ütopyadır.

Kenan Çayır'ın tespitine göre İslamcıların söylemi özcüdür (essentialist). Yani İslam'ın değişmez bir özü vardır ve İslami kimlik ve talepler bu öz atıfla açıklanır (Çayır 2015, 3–5). Hidayet romanları İslamcılığında bu öz “İslam demokrasi ile uzlaşır”, “İslam bilim ve teknolojinin önünü açar ve onları destekler”, “İslam Komünizmle/Sosyalizmle /solculukla uzlaşmaz” gibi önermeleri taşır. Örneğin *Huzur Sokağı*'nda Feyza'nın kızı Hilal okulda başörtüsü sorunu yaşar ve öğretmeni ile Feyza dertleşirken demokrasi ile uzlaşının ve Komünizmle uzlaşmamanın işaretini aynı anda verir: “Burası, bir Moskof ili değildir. Bir Müslüman ülkesinde, dinini seven ve tatbik etmek isteyen bir Müslümanın İslami kıyafet ve yaşayışını baskı altında tutmak

istemek, en azından bir despotluktur. Ne demek? Demokrat bir memlekette, herkes dilediği gibi giyinip yaşamakta serbesttir.” (Şenler 2019, 408). Burada dindar bireyin ağzından özgürlükçü demokrasi savunusu, dönemin Batı Blokunun özgürlük ve demokrasi iddiaları ile örtüşür. Özgürlük talep edilirken Türkiye'nin “Moskof ili” olmadığını söylenmesi de benzer şekilde, Doğu Blokunun antidemokratik oluşuna nazire bir paralelliktir.

Şüphesiz Hidayet romanlarındaki özcü yaklaşım beraberinde ideal bir birey ve toplum tasavvurunu da beraberinde getirmektedir. *Huzur Sokağı*'ndaki Bilal ve Feyza, *Minyeli Abdullah*'taki Abdullah ve Sevide ve *Müslüman Kadının Adı Var*'daki Dilara ve İbrahim, *Boşluk*'taki Cihan ve Tuba ve *Oğlum Osman*'daki Osman ve ailesi, ya başından itibaren ya da hidayete erdikten sonra ideal Müslüman bireylerdir. Karşılarındaki kötü karakterler de ideal kötülerdir. Bu kurgu ötekileştirmeye dayalı “biz ve onlar” yaklaşımının bir neticesidir. Hidayet romanlarındaki İslamcılar her yönden idealleşir ve sonunda modern olan, İslamcı olana âşık olur. Çünkü hidayet romanı İslamcılığı modernliği de kapsar, “öteki”den kopartarak kendine bağlar.

1950lerden başlayarak belki etkisi 2000lere kadar süren ve hidayet romanlarının da propagandasını yaptığı İslamcılık, modernite ile belli alanlarda hesaplaşan ama nihayetinde uzlaşan (romanlarda da evlenen) bir İslamcılıktır. Bu hesaplaşmanın içerideki adı mücadeledir dışarıdaki adı ise cihattır. Mücadele, hidayet romanlarının benimsediği İslamcılığın vazgeçilmez umdesidir. Çünkü “Allah'a ve iyiliğe karşı İslam teslimiyeti emrediyordu fakat kötülük, zulüm, düşmanlar, hastalık, pislik ve batıl inanca karşı onun sadece tek bir emri vardı: mücadele. Fransız İslamolog Jacques Rissler İslam'ın beş değil altı ana şartı olduğunu iddia eder; ona göre İslam'ın altıncı şartı mücadeledir” (İzzetbegoviç 2007, 17). Hidayet romanları ise bu mücadeleyi

dondurulmuş bir İslam'a dayalı olarak İslami olan ile öteki, yani İslami olmayan arasına yerleştirir. Sonunda mücadeleyi İslami olan kazanır ve ötekinin (modernin/Batılının) de İslam'la uyumlu olanını alır. Romanlarda hidayete erenler aslında ötekinin en temizleri, en akıllıları, en faziletlieleridir, İslam'a en layık olanlarıdır. *Huzur Sokağı*'ndaki Feyza çevresinde en akıllı başında olan kızdır. *Boşluk*'taki Cihan da çevresinde en vicdanlı, başarılı ve makul olan kişidir. Zaten biraz da bu faziletli özellikleri onları hidayete yönlendirecektir. Yani insan olarak da Batının iyi yanları alınmış olacaktır.

Mücadeleci İslamcı bireyin yansımaları, hikâyesi Türkiye içinde geçen romanlarda bireysel hidayet ve bireysel devrimler olarak görünür. Bunun sebebi laikliği korumakla ilgili yasaların romanı ve yazarını cezalandırmasından kaçınmaktır. Rejime dair mücadele ve eleştiri genelde ibadet hürriyeti ya da başörtüsü ağırlıklı olarak kılık kıyafet hürriyeti çerçevesindedir. Bunların yaslandığı meşruiyet ise Batılı terminoloji içinden verilir. Demokrasi insanlara özgürlük getirmelidir ve Türkiye demokratik bir ülke olarak bu özgürlüğü sağlamalıdır. Ayrıca din ve vicdan hürriyeti insan hakları evrensel normlarından. Burada hidayet romanlarındaki İslamcılığın, Soğuk Savaş'ta Türkiye'nin yer aldığı batı kampının temel argümanlarını mücadelesi içinde araştırdığını söylemek mümkündür. Tıpkı bilimin İslam'ı doğruladığı anlatısı gibi, yer alınan batı bloku da din ve vicdan hürriyetini desteklemektedir. İslamcılar bu söylemi benimser ve kullanır. Örneğin Minyeli Abdullah, keşif amaçlı gönderildiği ABD gezisinde ABD'deki din hürriyetine vurgu yapar ve bunun Müslüman ülkelerde dahi olmadığını söyler (İsmail 2018, 182).

İslamcılık, şeriatın hayatın her alanına dair hükümler içerdiğini kabulün bir sonucudur. Buradan hareketle hidayet romanları şunu ifade eder; Müslümanlar

ticarete, siyasette, bilimde, sanatta, edebiyatta... modern hayatın her alanında Müslüman kimlikleri ile var olmalı ve hatta başarılı olmalıdır. Bu yaklaşımdan dolayı Mahir İz, Ömer Okçu'yu eleştirir. Mahir İz, *Minyeli Abdullah* yazıldıktan sonra Ömer Okçu'ya bir mektup yazar ve romanın önemli bir sahayı (yani romanı kullanarak İslamî mücadele) Müslümanların kullanımına açtığını ancak bunun Müslüman mütefekirlere sorulmadan yapılmasının sonucu olarak romanda bazı sorunlu özellikler olduğunu söyler. Romanda, Abdullah'ın ısrarla fakirliği tercih etmesinin, fakir olmasına rağmen ailesini darda yaşatmak pahasına talebe okutmasının, modern hayata ait apartman evleri kötülemesinin, mobilyaya karşı olmasının doğru olmadığını belirtir (İsmail 2016, 145–75). Her ne kadar Minyeli'nin romanda okuttuğu talebeler çok başarılı olsalar da dönem İslamcılarının modern hayata bakışını yansıtması açısından İz'in bu eleştirisi önemlidir. Müslüman modern hayatın tüm nimetlerinden azami ölçüde yararlanmalı ve en başarılı, en zengin, en güçlü olmalıdır.

Diğer taraftan, eğer hikâye yurt dışında geçiyorsa mücadele mücahedeye, cihada dönüşebilir, silahlı bir devrim de olabilir. Örneğin, SSCB'nin Afganistan'ı işgalini konu edinen Cahit Zarifoğlu'nun 1985'te yazdığı *Savaş Ritimleri* böyledir (Zarifoğlu 2011). Sovyetlerin işgali sırasında çocukluktan gençliğe yeni adım atan Seyyid Amad'ın²² mücahit oluşu, tüm köyün mücahitleşerek nihayetinde Ruslara bir yenilgi tattırılmasını anlatan romanda ideal karakter Seyyid Amad'dır. Ruslar gelinceye kadar bir asrısaadet hayatı yaşayan köy, Rusların işgal haberi ve akabinde mücahitlerin köye gelmesiyle bir cihat merkezine dönüşür. Buradaki hidayet teması ise, Müslümanların sadece namaz kılan, oruç tutan bireyler değil, aynı zamanda işgalci kâfirlere karşı ellerinden ne geliyorsa cihat eden bireyler oluşudur. Amad'ın Müslüman bir

---

²² Aslında Afgan dilinde ismin doğrudu Amad değil İmâd'dır. Bu farklılık isimlerin İngilizce üzerinden Türkçe'ye alınmasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde eski Pakistan Başbakanı Butto'nun adının okunuşu Benazir değil misli görülmeyen anlamındaki Bînazîr'dir.

çocukluktan mücahit bir gençliğe geçişi anlatılır. Ancak şunu not etmek gerekir ki bu eser edebi niteliğinin yüksekliği ve hidayet türü olarak diğerlerinden ayrılır. Klasik bir cihatçı hidayet romanı olarak Hüseyin Kartal'ın *Tunus Kıyamında Bir Şehit Ömer* romanı örnek verilebilir. Ömer bu romanda önce hidayete erer ve sonrasında “tağuti” Habip Burgiba rejimine karşı girişilen devrim hareketinde şehit olur (Kartal 2014). Ahmet Pakalın'ın, 1982'de Suriye'nin Hama şehrinde Hafız Esed rejiminin gerçekleştirdiği katliamı anlatan *Mushafklar ve Bombalar, Şehit Hama ve Hamalı* roman dizisi de benzer şekilde Müslümanların cihat kavramı ile ilişkisine vurgu yapmak, cihadı yeniden gündeme getirmek üzere kaleme alınmış gibidir. Hama'da yaşayan Sünni halka zulmeden Nusayri Esed Ordusu'nun katliamlarına karşı Müslümanların direnişlerini ve dinleri uğruna işkence görüp can verişlerini anlatır (Pakalın 2018a, 2018b, 2012). Benzer şekilde, Minyeli Abdullah da romanın sonunda İsrail askerleri tarafından şehit edilir.

Hidayet romanlarının İslamcılık söylemi devletçidir. Buradaki devletçi sıfatı devlet yapısını savunan, onu varlık meselesi olarak kabul eden bir yaklaşımı ifade ediyor. Diğer taraftan buranın konusu olmamakla birlikte ekonomik olarak devletçiliği savunan İslamcılar da çoktur, Milli Görüş karma ekonomik bir modeli öngörmesiyle bu sınıfa dâhil edilebilir. Romanlarda vurgulanan tema, devletin aslında öteki olmadığıdır. Devlet aslen bu Müslüman halka aittir. Devlet yüce bir mefhumdur ve siyasetten aridir. Romanlarda, Müslümanlar suçlu olmadıkları için, ötekilerin, yani yanlış Batılılaşmış olanların ya da solcuların hakları olmadığı halde devlette güç sahibi oldukları alt teması işlenir. Bunlar kaba bir Batı taklitçiliği içindedirler. İçeride mücadele de bunlardır, ihtida edilecek olanlar da bunlardır. Çünkü bunların da asılları, dedeleri nineleri Müslüman insanlardır. Genelde, örneğin *Huzur Sokağı*'nda Feyza'nın haminnesi, *Oğlum Osman*'da Osman'ın babası İhsan Bey gibi, Müslüman

bir aile büyüğü bulunur ve kör Batı taklitçisi bu modern nesil için üzüldür. Alt metinlere inildiğinde bir başka analogi yapmak da mümkündür. Özpek, İslamcıların Türkiye Cumhuriyeti devletine bakışlarını, devlet algılarını hidayet romanlarındaki Batı taklitçisi, aslî kimliğini yani Müslümanlığını unutmuş ve bundan dolayı buhran içinde kurtarılmayı bekleyen kadın karakter ile özdeşleştirir: “hidayet romanlarının İslam’dan arındırılmış ve bundan dolayı bir türlü hayatı düzene girmeyen ve bunalımlar yaşayan kadın karakterini, devlet kavramının simgeleştirilmiş hali olarak düşünmek bize tutarlı bir resim sunuyor.” Der (Özpek 2015). Özpek, hidayet romanlarındaki hidayete erdirilecek kadının Türkiye’deki İslamcıların devlet algısını yansıttığını, dolayısıyla yolunu kaybetmiş, hayatının anlamını ve huzuru arayan Batı taklitçisi elit kadının hidayete erdirilerek mütebedeyyin, vakur ama fakir Müslüman adama bağlanıp tabi oluşu ile de İslamcıların devlete sahip olmasının anlatıldığını anlatır: “O halde, kadın karakterimizin evlenmesi, tesettüre girmesi, bunalımlarından kurtulup huzuru bulması bu romanları yazan ve okuyan siyasal İslamcıların devlete duydukları özlem ve bağlılık hakkında bir şeyler söylemiyor mu?” (Özpek 2015). Özpek niçin devletin kadın karakterle, İslamcıların da hidayete erdiren erkek karakterle sembolize edildiğini şöyle açıklar;

Kadın ile iktidar arasında kurulmaya çalışılan özdeşliği destekleyen bir başka unsur ise kadın ve ailesinin din olgusundan uzak (buna seküler de diyebiliriz), halkına yabancı ve Batılı tarzda bir hayat sürmeleridir. Bu noktada, siyasal İslamcı hareketlerin, devleti idare eden elitin meşruluğunu eleştirirken ‘batı kuklası’, ‘özenti’ ve ‘taklitçi’ gibi sıfatlar kullanması tesadüf olmayabilir. Öte yandan, erkeğe atfedilen dini bütünlük ve İslami pratikleri yerine getirme, yani iyi bir Müslüman olma, durumunu ise siyasal İslamcı grupların kendilerini tanımlamak için kullandıklarını tahmin etmek zor değildir. (Özpek 2015).

Özpek'in bu analogisi hidayet romanlarında devlete karşı sahiplenici bakışı yansıtır. Devlet tıpkı kadın karakter gibi özünde iyidir ama yanlış ellersedir. Hidayete eren kadın karakter de kendi muhitinin en akli başında ve temiz olanıdır zaten. Kadın karakterin mütedeyyin erkeğe teslim olması gibi devlet de, devletin asıl sahibi olması gereken İslamcı kadrolara teslim olacaktır. Yani devlet öteki ya da düşman değildir. Hidayet romanlarında devlet; sahip çıkılması ve hidayete erdirilmesi ve dindar ellere geçmesi gereken ama şu an yanlış kişilerin elinde olan bir eski yitiktir. Hidayet romanı İslamcılığı devleti düşman olarak görmez, devletteki “Batı taklitçisi” zorba kadroları düşman görür.

İslamcılık, Afganistan ve Pakistan ekolleri ile Türkiye'deki Hizbullah hareketi hariç, dünyanın her yerinde şehirli bir harekettir. Bundan dolayı Türkiye'nin dindar kesiminin asıl çoğunluğunu oluşturan taşranın merkeze hareketi, İslamcılık için temel bir meseledir. Böylece Menderes döneminde özellikle tarımın makineleşmesi ile birlikte köylerde oluşan fazla işgücü ve küçük toprak sahiplerini sanayinin oluşmaya başladığı, ticaretin canlandığı şehir merkezlerine yönlendirmiştir. Yani yaklaşık bir asırdır modernleşme ve Batılılaşma hareketlerinin ulaşmadığı dolayısıyla dini ve kültürel kodlarını muhafaza etmiş büyük bir nüfus şehirlere göçmeye başlamıştır. Bu nüfus modern şehir hayatı ile karşılaştığında, fabrikalarda çalışmaya başladığında, daha önce kendilerinin ürettiği ya da üretmediği pek çok tüketim unsurunu raflarda ve vitrinlerde gördüğünde, çocukları modern eğitim veren okullara gittiğinde ve nihayet taşralı insan, şehirli insanla karşılaştığında hem şehrin çehresini değiştirecek hem de kendisi değişecektir. Bu karşılaşma Soğuk Savaş dönemi İslamcılığına da rengini veren bir olgudur. Göç, hidayet romanlarına altyapısını veren ana unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar. Köyden kente gelen dindar ama fakir ve eğitimsiz halkın, seküler bir yaşamı benimseyen, dini bilgisi ve yaşayışı kültürel formlardan ibaret,

zengin ve eğitimli kentlilere karşı duruşunu hem anlatır. Bunu yaparken muhafaza ettiği değerlerle kentlilerle nasıl mücadele edileceğini, onları nasıl hidayete erdireceğini anlatır. Bu sebeple kentlileşme arttıkça İslamcılık da artar. Göç edenlerin çocuklarının üniversite çağına geldiği 1970lerin ortalarından itibaren kentli İslamcılığın yükseldiği görülür.

Tekrar hatırlanacak olursa, İslamcılık, modernleşme ile başlamıştır. Modernite ile yüzleşmedir. Bu yüzleşme sonrasında bir hesaplaşma ya da uyuşma hikâyesine evrilir. Hesaplaşmayı tercih etmeyenler geleneksel İslam'dan tavizlerle modernleşirken, yani İslam'ı Avrupa'daki sekülerleşmeye benzer şekilde özel alanlara ve vicdanlara hasrederken ve kamusal alandan çıkarırken; hesaplaşmayı tercih edenler moderniteyi analiz ederek iyi yanlarını almakla yetinilmesini salık vermişlerdir. Dolayısıyla bugünkü İslamcılık, bu ikinci gruptakilerin hesaplaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Hidayet romanları anlatısındaki İslamcılık da böyledir. Batılı modernite ile kendi sahasında (bilim, kültür, sanat, modern meslekler, sosyal statü vs.) savaştan ve onu bu alandaki galibiyetiyle hidayete erdiren bir hesaplaşmadır. Akçay, hidayet romanlarındaki modernlik sorunsalını şöyle anlatır (Akçay 2012, 9):

Hidayet Romanlarının nasıl bir deneyim ürettiği sorusuna verilebilecek tek cevap vardır: Modernlik, tabii ki İslamî modernlik olacaktır. Modernliğin ürettiği bağlam çok önemlidir. Alternatif bir İslamî modernlik üreten romanların ürettiği tecrübeler birbirinden farklı olsa da aynı düzlemde aynı kaygıyı paylaşırlar. Yani modernlik ortak bir aidiyet duygusu olarak gelişir. Minyeli Abdullah, dışarıya çıkmayı, sokağa atılmayı, ötekiyle yüzleşmeyi önermesi açısından temel bir metindir. Hidayet romanlarının en büyük sorunu belki de bir

deneyime yaslanmamasıdır, bir toplumsal tasarı olarak alternatif bir modernite üretir.”

Hidayet romanları ile vaz edilen İslamcılık, 1980lere gelindiğinde modernitenin kültür öğelerini İslamileştirmeyi de içeriyordu. Yılbaşı, tarihte aynı güne denk gelen Mekke'nin fethi olarak kutlanıyor, doğum günü hediyeleşme vesilesi kabul ediliyor ve hediyeleşmenin sünnet olduğu söyleniyordu. Moda ise tesettüre yine bir hidayet romanı yazarı ve aynı zamanda bir ermeni terzinin çırağı olarak yetişen Şule Yüksel Şenler ile girdi denebilir. Şenler, terzidir. Örtüyü, tesettür ayetinde lafzen belirtilen ve o vakte kadar şehrli İslamcılarının da yaptığı şekilde başından omuzlarına kadar sarkan bir örtüyle örtmek yerine boyun kısmından sıkarak, stilize ederek örtmüştür. *Huzur Sokağı*'nda sık sık kıyafet detayları verilmesi de bunu gösterir. Örneğin, hidayete eren Feyza kızı Hilal'i çok güzel ama tesettürlü giydirişini anlatırken “Her elbisenin altına ya aynı kumaştan veya elbiseye uygun renkli bir başka kumaştan mutlaka güzel bir pantolon dikiyordu. Başörtüye de küçükten alışması için sokağa çıkarken başını muhakkak elbisesinin veya pantolonunun kumaşından kenarlarına ince firfırlar veya küçük ponpon sütaajlar geçirdiği minik bir eşarp bağlamaktaydı” (Şenler 2019, 172) şeklinde ayrıntılar verir. Soğuk Savaş dönemi İslamcılığı ile birlikte tesettür de çeşitlenmeye başlamıştır. Hatta buna eleştirel yaklaşanlar Şenler'e “Sıkmabaş Şule” lakabını takmışlar, bu tarza sonradan “şulebaş” da denmiştir (Okur 2012). Kendisi de sonradan “hidayete ererek” örtünen Şule Yüksel Şenler sokağa çıkan ve modern hayata hazırlanan, genelde ebeveyni köyden kente göçmüş olan Müslüman genç kızların kahramanı olmuştur. Burada değinilecek son bir nokta ise, “kadın”ın modernitenin de, modernite ile mücadele edenlerin de ortak konusu olmasıdır. Toplumun modernleştirilmesi nasıl ki kadınlar üzerinden gerçekleştiriliyorsa, İslamleştirilmesi

de kadın üzerinde gerçekleşecektir. Hidayet romanlarında bu sebeple İslam ve kadın konusu yoğun olarak işlenir. Hidayete erenler de ekseriyetle kadınlardır.

Soğuk Savaş dönemi hidayet romanlarının İslamcılık söylemi epik, toplu hidayete dayalı, idealleştirilmiş karakterlin olduğu ve karakterler yoluyla hayatın her alanını kuşatıcı modern bir İslamî ütopyanın anlatıldığı devletin merkezi yerinin olduğu bir söylemdir. Bu söylem Batının bilim ve teknoloji üretimlerini, demokrasi ve serbest piyasa mefhumlarını seçici olarak alan ama kılık kıyafet başta olmak üzere Batılı modernitenin pek çok görünümünü, bireylerarası ilişki biçimlerini, reddeden bir söylemdir. Elbette devlete ve siyasete dair pek çok anlatan bu İslamcılık, dış politikaya dair de teorik ve konjonktürel pek çok atıf içerir. Özellikle, başlayıp bittikleri Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin de konumlanması ile paralel olarak ABD yanlısı, SSCB karşıtı bir politik duruşu benimser ve bunun propagandasını yapar.

BÖLÜM IV

HİDAYET ROMANLARININ DIŞ POLİTİKA SÖYLEMİ; SOĞUK SAVAŞ VE KÜRESEL SİSTEMLE ETKİLEŞİM

Roman her zaman döneminin siyasi şartlarıyla, konjonktürel siyaset de her zaman dış politika ve uluslararası sistemle ilişkili olagelmıştır. Servet-i Fünun'dan Cumhuriyet dönemine kadar Türk romanının temel sorunu Batılılaşma olmuştur. Cumhuriyet dönemi köy romanları seküler aydınlanmanın, çağdaşlaşmanın anlatılarıdır. Mustafa Özel romanların siyasetle bu ilişkisini incelediği eserinde buna dair pek çok örnek verir: “*Sinekli Bakkal*, modern Türk Edebiyatının *Faust*’uydu! İçtimai jeolojinin merkezini mabetten markete kaydırıyor ve topluma şu genel mesajı veriyordu: ‘Türkoğlu, medeni ve güçlü olmak istiyorsan, Şeytan’ın hakkını ver!’” (Özel 2018, 12) ya da “Peyami Safa ise *Biz İnsanlar* romanında Avrupa emperyalizmine karşı çıkma maskesi altında Rus emperyalizminin değirmenine su taşıyanları deşifre ediyor”(Özel 2018, 13) der ve bu tip tespitleri 21 farklı yazara ait romanlar üzerinde devam ettirir. Hidayet romanları elbette Özel’in inceledikleri gibi edebi klasikler değildir. Ancak siyasi olarak söz konusu eserlerden çok daha keskin ve dolaysız, sembolizmasız bir söylemleri vardır. Zira bu eserler okuyucusunu eğitmek ve siyasal olarak donatmak üzere kurgulanmış metinlerdir ve bu donatıda siyasi içerik yüksek yoğunluktadır. Soğuk Savaş konjonktüründe ortaya çıkmış, siyasal söylemini dönemin çeviri İslamcılığından alan kurmaca anlatılar olarak kendi dönemlerinde belli siyasi konumlanmaların propagandasını yaparlar. Sait Akçay’ın tespitiyle “...Türkiye İslamcılığının dönüşümünü göstermesinin yanı sıra İslamcılığın kodları romanları belirler” (Akçay 2012, 27). Kuşkusuz propaganda metinleri olarak hidayet romanları,

dönemin iki kutuplu, keskin siyasi ayrımları olan dünyasında dış politika konusunda oldukça çok şey söylemek zorundadırlar. Dolayısıyla Türkiye’de Soğuk Savaş döneminde, ilk ortaya çıktıkları 1967 yılından itibaren İslamcılığın dış politika konumlanmasının izleri ve argümanları hidayet romanları üzerinden takip edilebilir.

Söylem analizine geçmeden önce farkında olunması gereken kronolojik bir vakıa da şudur; hidayet romanı türünün tam da soğuk savaş döneminde ortaya çıkmıştır ve Soğuk Savaşın bitişi ile neredeyse ortadan kaybolur. Bu kronolojik paralellik hidayet romanlarının dış politika ve uluslararası ilişkilere dair söyledikleri incelendiğinde daha da anlamlı hale gelmektedir. Zira bu romanlarda kapitalizme ya da kapitalizmi temsil eden ABD’ye yönelik muarız bir söylem ya hiç yoktur ya da çok cılızdır. Teorik düzeyde İslam’ın hem kapitalizm hem de Sosyalizmden üstün olduğunu anlatmada karşımıza çıkabilir. Ancak diğer taraftan romanlarda çok şedit bir sol eleştirisi, galiz ifadelerle anlatılan Komünizm ve Sosyalizm düşmanlığı vardır. Hatta bu düşmanlaştırma, dine karşı, yani İslami olmayan her şeyi, tüm düşmanları sol/sosyalist/komünist bir şemsiye altında toplamayı da içerir. Hidayet romanlarında neredeyse tüm gayrı İslami mefhumlar Komünizme atfedilir, tüm öfke ve mücadele Komünizm üzerine teksif edilir. Klasik dönem diyebileceğimiz 19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başı İslamcılığının anti emperyal ve Batı karşıtı söyleminin ABD’yi de kapsamı gerektiği akla gelse de bu duruş Soğuk Savaş döneminde hidayet romanlarının propagandasında pek yer bulmaz. Hatta tam tersine, ABD ve Batı Bloku ülkelerine dair, örneğin geniş bir din özgürlüğünün olduğu, dinin toplumda merkezi bir yeri olduğu, toplumun ahlaklı yaşadığı gibi güzelleme sayılabilecek ifadelere rastlanır. Bu veçhiyle hidayet romanları konjonktürel dış politikaya dair dönem İslamcılığının, en azından benimsedikleri ekoller itibarıyla, nasıl baktığını gözler önüne serer.

Hidayet Romanı, edebi türde bir siyasi sonuçtur. İçerideki ve dışarıdaki siyasi gelişmelere karşı geliştirilen doktriner propaganda metinleridir. İçeride seküler devrim süreci ve akabinde göç sonrası ortaya çıkan yeni sosyolojinin, topluluk aklıyla pragmatik kaygılarla ortaya çıkardığı, iç ve dış politik ajandaları olan ve revaçta olduğu dönemde başta kendi kitlesini uysallaştırma, dünya sistemi anlayışında açıktan/gizli olarak Batılı düzenin değerlerine (Liberal, Kapitalist, Demokratik) yaklaştırma, sol değerlerden uzaklaştırma ve bireylerini toplumsallaştırma olmak üzere farklı işlevler gören bir propaganda aracıdır. Bu propaganda metinlerinin dış politikada benimsediği yaklaşım Türkiye'nin devlet olarak benimsediği Soğuk Savaşta Batı kampında kalma politikasıyla büyük ölçüde uyuşur. Hidayet romanları bu çerçevede ABD (ve değerleri) yanlısı, Sovyet (ve değerleri) karşıtı, milliyetçi, ulus devletlerden örülü bir ittifak-ı İslam görüşünü benimsemiş bir dış politik söylemin propagandasını yaparlar. Hidayet romanlarının, dolayısıyla dönem İslamcılığının bu tercihini anlamak için Türkiye ve İslamcılık hareketi bağlamında Soğuk Savaş konjonktürünü gözden geçirmek gerekir.

Türkiye, ikinci dünya savaşında tarafsız kalmıştır. Bu tarafsızlığın sonucu olarak Batılı devletler Türkiye'den uzaklaşmışlardır. 19 Mart 1945'te SSCB, 1925 Dostluk Antlaşmasını yenilemeyeceğini açıklamıştır. Akabinde SSCB, Boğazlarda askeri üs ve Doğu Anadolu'da toprak talebinde bulunmuştur. Bu açık talepler Türkiye'nin Soğuk Savaş'ta izleyeceği politikayı belirlemiş, içeride ve dışarıda ciddi siyasi değişiklikleri beraberinde getirmiştir. ABD'nin de SSCB konusunda aldığı çevreleme politikası kararı ve 1947 Truman Doktrinini ilanı, Türkiye'nin Batı kampına girişiyle sonuçlanmıştır (Karpat 2017b, 165). Türkiye 1952'de NATO üyesi olmuş, 1955'te Bağdat Paktını imzalamıştır. Böylece Türkiye, Batıya ve onun siyasal sitemine bağlılığını tamamlamıştır. Ama Karpat' göre bu bağlılığın "en anlamlı göstergesi,

serbest seçimlere dayanan bir parlamenter demokrasiyi ve büyük ölçüde serbest teşebbüse dayanan bir ekonomik kalkınma planını” benimsemesidir(Karpat 2017c, 262). Çevreleme politikası ve Truman doktrini bu döneme sistemik rengini verirken not edilmesi gereken husus, bu politikaların Sovyetlerle askeri ve diplomatik mücadelenin yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel öğeleri de içermesidir.

Sovyetlerle mücadele, ABD’nin Moskova Büyükelçisi George Kennan’ın Mr. X mahlasıyla yazdığı ve Foreign Affairs dergisinin Temmuz 1947 sayısında yayınlanan “Sovyet Yönetiminin Kaynakları” (The Sources of Soviet Conduct) makalesi ile ilan edilir. Kennan bu makalesinde ABD’nin gelecek 40 yıl boyunca mücadele edeceği Sovyet devleti ve ideolojisine dikkat çekmiş ve derhal önlem alınması gerektiğini söylemiştir. Kennan’ın en önemli önerisi Çevreleme (Containment) politikasıdır (Kennan 1947). Çok geçmeden ABD tarafından Çevreleme Politikası uygulanmaya başlamış ve SSCB’nin siyasi etki alanı kuşatılarak, Kore ve Vietnam’daki gibi gerektiğinde askeri müdahalelerle sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Kennan’ın makalesinde işaret ettiği üzere, ideolojik bir devlet olan Sovyetlere karşı şiddetli bir kültürel ve ideolojik mücadele de verilmiştir. Çevreleme Politikası bu bağlamda sadece askeri önlemleri değil sosyoekonomik politikaları da kapsamıştır. Bundan dolayı Çevreleme Politikasının hedefindeki tüm ülkelerde başta dini ve milliyetçi akımlar olmak üzere tüm antikomünist içerikli hareketler ABD liderliğindeki Batı Blokuna desteklenmiştir. Türkiye de bu politikanın etkilerinden azade olmamıştır.

Baskın Oran, keskin çizgilerle ayrılmadığı notuyla; Türk Dış Politikasında 1945-1960 dönemini “Batı ekseninde”, 1960-1980 dönemini ise “görelî özerk” dönemler olarak ifade eder (Kolektif 2012, 479, 655). Zira Sovyetler, Truman Doktrini sonrası ABD’nin Türkiye “elini” görmüş ve Mart 1953’te Stalin’in de ölümüyle Türkiye’ye

karşı dostane diplomatik adımlar atmıştır. Kruşçev yönetimindeki SSCB 30 Mayıs 1953 tarihinde verdiği bir notayla, boğazlarda iki tarafça da kabul edilecek şartlarda güvenliğin sağlanmasına yönelik bir anlaşmaya hazır olduklarını ve Türkiye’den herhangi bir toprak taleplerinin olmayacağını bildirmiştir (Tellal 2012, 511–14). Yalnız SSCB’nin Türkiye’ye yönelik bu açılımı Türkiye’de kuşkuyla karşılandı. NATO tarafından da önlemler artırıldı ve nihayetinde Sovyetlerin 1957’de Sputnik’i fırlatması sonrasında Türkiye’ye orta menzilli füzeler yerleştirilmiştir(Karpat 2017c, 264). Her ne kadar önceki döneme göre ılımlı münasebetler devam etse de SSCB’nin, Türkiye’yi sonunda NATO’dan koparma amaçlı olarak ilişkileri geliştirmeye yönelik açılımlarına Türkiye mesafeli davrandı. Hatta Türkiye’nin NATO ile ilişkilerinde bazı değişikliklere gitmesi halinde ekonomik kalkınmada kullanılacak 500 milyon dolarlık kredi teklifine Türkiye’nin cevabı “Amerika’nın taleplerine uygun olarak Küba’ya yük taşıyan Sovyet gemilerine ambargo uygulamak ve Batı’ya dayanışmasını yeniden teyit etmek şeklinde oldu”(Karpat 2017c, 266).

Batı ile ilişkilerin gerildiği Johnson Mektubu ve Kıbrıs meselesi gibi olaylarda Sovyetlerle ilişkileri geliştirme seçeneği bir denge unsuru oldu. Başbakan Demirel’in 1967 Moskova ziyareti sonrasında yapılan açıklamada pek çok mutabakat noktası ifade edildi; İsrail’in 1967’de ele geçirdiği toprakları iade etmesinden duyulan memnuniyet gibi. Yine de Türkiye her zaman Batı ittifakına bağlılığını vurguladı; NATO ve CENTO yükümlülüklerini yerine getireceğini beyan etti. Zira Sovyetlerin tüm açılımları uzun vadede Türkiye’yi kendine bağımlı kılmaya yönelik adımlar olarak görülüyordu(Karpat 2017c, 280). Bu yıllar Türkiye için pragmatik dış politika yılları oldu, SSCB ile ilişkiler de pragmatizm çerçevesinde yürütüldü. SSCB’nin asıl niyetinin Türkiye’yi bir uydu haline getirmek ya da Türkiye’den toprak ve üsler elde etmek olduğu düşüncesi Türkiye devletinin hafızasından silinmedi. Örneğin 1957’de

Suriye Bunalımı vesilesiyle Kruşçev New York Times'a verdiği mülakatta Türkiye'nin zayıf olduğunu, savaş halinde bir gün bile dayanamayacağını, savaş durumunda ABD'nin Türkiye'ye uzak ama kendilerinin yakın olduğunu söyleyerek Türkiye'yi ABD müttefikliğini gözden geçirmeye davet etmişti (Tellal 2012, 515). Yine 1958'de Irak'ta darbe gerçekleştiğinde Türkiye'nin Irak'a müdahalesi gündeme gelmiş, SSCB buna askeri olarak cevap vereceğini iletmişti.

Türkiye için Sovyetler tarafından bir yandan tehditler alınan diğer yandan dostane adımlar atılan 1950li yıllar NATO'nun da ilgisinin yükseldiği bir dönem oldu. 1957'de Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi gündeme gelmiş ve Sovyetler buna sert bir şekilde karşı çıkmıştır. 1958'de ise Sovyetler Türkiye ile ABD arasında nükleer silahların Türkiye'ye yerleştirilmesi konusunda bir askeri anlaşma imzalandığını ifade ederek bunun Eisenhower doktrininin bir uzantısı olarak kabul ettiklerini bildirdi. Daha sonra U2 casusu uçağının düşürülmesi akabinde SSCB'nin bu uçağın Türkiye'den havalandığını iddia etmesi ile o dönemde yumuşama eğilimi olan Türkiye-SSCB ilişkileri gerilmiştir. Yine de 1960 yılına gelindiğinde Menderes, ABD'den kredi bulunamadığı için, SSCB'ye bir ziyaret yapmak istemiştir. Tarih olarak 15 Temmuz 1960 kararlaştırılmıştır(Tellal 2012, 520). Bu ziyaret NATO, CENTO gibi konuların dışındaki konuları içerecek şekilde planlanmaktadır çünkü Türkiye'nin Batı Kampı üyeliğine gölge düşürülmek istenmemektedir. Fakat 27 Mayıs 1960 darbesi ile bu ziyaret rafa kaldırılmıştır.

1950li yıllarda SSCB'nin dünyada artan etkinliği Türkiye'ye de yansımıştır. SSCB ile İkinci Dünya Savaşı sonrası duran ilişkiler 1953'ten sonra tekrar başlamıştır. Ne var ki Türkiye'de ivmelenen Sosyalist fikirler ve Akdeniz'deki Sovyet donanmasının varlığı bu ilişkilerin ileri gitmesini engellemiştir. Diğer taraftan ise bu yumuşama

dönemi Türk aydınının Sovyetleri daha yakından tanınmasına ve hızlı modernleşmiş bu devlete hayranlık duymasına yol açtı. Aynı şekilde Türkiye'nin en iyi üniversitelerinde öğrenciler arasında ciddi bir sol eğilim başladı(Karpat 2017c, 279–84). Türkiye'de ciddi sol hareketlerin başladığı bu dönemde Türkiye'nin yakın coğrafyasındaki Müslüman ülkelerde de solcu hareketler güçlendi, pek çoğunda iktidara geldiler.

1950-1970 döneminde Arap ülkelerinde Arap Sosyalizmini benimseyen yönetimler işbaşına geldiler. 1952'de Mısır'da, 1962'de Cezayir'de, 1956'da Tunus'ta, 1963'te Suriye'de, 1967'de Güney Yemen'de ve 1968'de Irak'ta Sosyalizmi benimseyen yönetimler bağımsızlık kazandılar ya da yönetimi devraldılar. 1978'de Afganistan'da da aynı şekilde sosyalistler yönetime geldiler. Arap Sosyalizmi adı verilen düşünce İkinci Dünya Savaşı sonrasında yayılmaya ve bunu milliyetçilik ile de harmanlayarak ulusalcı sosyalist bir sentez oluşturmaya başladı. Bu sentezin en büyük ve halen yaşayan temsilcisi Baas Partisidir.

II. Dünya Savaşı'nın başlarında Arap düşünürleri arasında Arap Sosyalizmi kavramı oluşturulmaya başlandı. 1940'lı yılların başlarında Suriye henüz Fransız işgali altındayken Mişel Eflâk ve Selâhaddin Bîtâr tarafından temelleri atılan Baas Partisi (Hizbü'l-Ba'si'l-Arabî) ideoloji açısından Arap Sosyalizmini benimsedi. Birlik, özgürlük ve Sosyalizm şeklinde ifade edilen Baas Partisi'nin sloganı ebedî misyonu olan bir tek Arap milleti oluşturmaktı. Buradaki birlik Arap milletinin birliğini, özgürlük emperyalizm ve Siyonizm'den özgür olmayı ve Sosyalizm, karma ekonomi tarafından desteklenen devlet öncülüğündeki ekonomik kalkınmaya yönelik genel bir amacı ifade eder. Baasçılık tek bir Arap milleti olduğu, bunun önce Osmanlılar, daha sonra Avrupa ve Amerikan emperyalizmi ve Siyonizm tarafından sunî şekilde bölündüğü tezine dayanan “Panarap” milliyetçiliğinin bir çeşididir. Baas Partisi 1953'te Ekrem

Havrânî'nin kurduğu Arap Sosyalist Partisi'yle birleşerek Hizbü'l-ba'si'l-Arabî el-İştirâkî adını aldı (Görgün 2009, 382–88).

Dış Politikada Batı Blokuna mesafeli, Doğu Blokuna müzahir bir duruşu benimseyen bu hareketlerin Müslüman ülkelerde hızla yönetimi ele geçirmeleri Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku açısından bir yenilgiydi. Özellikle Mısır ve Suriye üzerinde artan SSCB etkisi Akdeniz üzerinde ciddi endişelere sebep oluyor, bunun tüm Müslüman coğrafyaya dağılmasından da endişe ediliyordu. Türkiye'deki NATO yanlılarının da bu dönemdeki argümanlarının başında bu gelmektedir. Türkiye'deki tüm sağ hareketler NATO'yu SSCB'ye karşı güvenlik şemsiyesi, Türk ordusunu modernleştirmede faydası yükümlülüğünden çok daha fazla olan bir ittifak ve üyeliğinden çıkıldığında NATO üyesi Yunanistan'a karşı kaybedilecek bir koz olarak görmektedir (Uslu 2000, 195–99). Bundan dolayı sosyalist bu yönetimlere karşı en teşkilatlı ve etkili mücadeleyi verebilecek olan İslamcı hareketler örtük ya da açık olarak Batının doğal müttefikleri haline geldiler. Bunun sıcak savaşa döküldüğündeki yansıması da Afganistan'ın SSCB tarafından işgali sırasında ABD'nin mücahit gruplara verdiği destek olarak görülecektir²³. Bu küresel, bölgesel ve ulusal konjonktürde ortaya çıkan hidayet romanlarında da müthiş bir sol antipatisi göze çarpar, ABD övgüleri sıralanır.

Hidayet romanları Soğuk Savaş ürünleri olarak SSCB'ye karşı Türkiye'deki İslamcılarının duruşunu net olarak gösterir. Sovyetlere karşı ideolojik savunmada rol oynamışlardır. Çünkü SSCB bir ideoloji devletidir ve ideolojisi de yayılmacıdır. Görülen amacı tüm dünyada komünist bir düzene geçmektir. Küresel bir süper güç olarak kaynaklarını bu yönde harekete geçirmiştir. Dönemin Arap devletlerinde de

---

²³ Türkiye'de de çok popüler olan Rambo III filminde de bu anlatılır; ABD'lilerin canları pahasına Sovyet zulmü altındaki Müslümanlara destek veriş hikaye edilir.

görülebileceği üzere Sovyetlerin ilk hedeflerinden biri Müslüman ülkelerin olduğu yakın coğrafyasıdır. Doğuda Çin'in kendine has bir Sosyalizm anlayışı vardı ve asgari müştereklerde ittifak halindeydi. Sovyetler için geriye Afganistan'dan başlayarak Ortadoğu ile devam eden ve kuzeyde de Doğu Avrupa ile sınırlanan bir nüfuz alanı daha doğrusu ABD ile nüfuz savaşı verilen bölge kalmıştır.

Sovyetler Birliği Müslüman coğrafyada anti-emperyalist, Batı karşıtı, bağımsızlıkçı ve milliyetçi grupları destekleyerek etkin olmak isterken, ABD' de Afganistan örneğinde olduğu gibi İslamcı grupları doğrudan ve dolaylı şekilde “şer imparatorluğu” olarak tanımladığı Sovyetler Birliğine karşı destek vererek var olma yolunu seçti ve bir “Yeşil Kuşak” oluşturdu.” (Kılıç 2015, 52). Yeşil Kuşak projesi Carter'ın ulusal güvenlik danışmanı Breziynski'nin kurguladığı iddia edilen bir komplo teorisi olarak görülse de esasen yapısal kökenini çevreleme politikasından alan, ampirik olarak etkileri gözlemlenebilen bir politikadır. ABD'nin SSCB'nin çevresindeki Müslüman ülkelerde dini ve din temelli milliyetçi yapıları desteklediği görülür. Pakistan, Afganistan ve Türkiye bunun örnekleri olarak zikredilebilir. 1960lar itibarıyla ABD, Türkiye'nin Komünizmle mücadelede kilit bir konumda olduğunu kabul etmiştir. 1963 yılında sökülen Jüpiter Füze Krizinde SSCB ile pazarlık masasında Küba'ya karşılık Türkiye'nin olması bunu göstermektedir.

SSCB nazarında özellikle boğazlar kilit bir öneme sahiptir Karpas 1975'te yazdığı makalede boğazların öneminin Sovyet gücü için giderek arttığından bahseder; 1969'a gelindiğinde 1935'tekin beş katından fazla gemi tonajı boğazlardan geçmiştir ve SSCB'nin toplam deniz tonajının %50'nin oluşturmaktadır. 1964-1969 arasında boğazlardan geçen SSCB savaş gemilerinin sayısı 90'dan 284'e çıkmıştır. Ayrıca Akdeniz'de artan SSCB deniz gücü varlığı da lojistik olarak Türk boğazlarının SSCB

için önemini artırmaktadır. Türkiye son hilafet merkezi olması ve Müslümanlar arasındaki itibarı, ayrıca SSCB içindeki Müslüman ve Türkî unsurların varlığı sebebiyle de Sovyetlerin özel önem verdiği bir ülkedir.(Karpas 2017c, 250–55). Sovyetlerin bu özel ilgisi Soğuk Savaşta ABD'nin de özel ilgi göstermesini gerektirmiştir. Bu özel ilgi, Türkiye'yi tercihler yapmaya zorlamış ve iç kamuoyunda da bu tercihler ekseninde çıkar grupları oluşmuştur. Hidayet romanlarının propagandasını yaptığı İslamcılık, tıpkı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin genelde benimsediği gibi ABD'ye yakın bir duruş sergilemiştir.

Her dış politikanın iç politikaya yansımaları olacağı gibi, dış politik konjonktürün ve dünya sisteminin de ülke içindeki siyasi fikir akımları üzerinde etkisi olacağı varsayılabilir. Bu durumda Türkiye'deki İslamcılık hareketi özelinde ise şöyle bir işleyiş söz konusu olur; uluslararası sistemin yapısı devletin resmi politikasını etkiler. Devletin resmi politikası içerideki siyasi hareketleri etkiler. İç siyaset özneleri farklı duruşlar benimserler. İç siyasetteki bu değişim, İslamcılığa da yansır. Tüm İslamcıların ABD yanlısı olduğu tezi biraz fazla iddialıdır. Ama hidayet romanlarını da gösterdiği üzere Soğuk Savaş döneminde Türkiye İslamcılarının önemli bir kısmı ABD'den yana bir politik söylem benimsemişlerdir.

İki kutuplu bir dünyada, dine ve milli kültürel değerlere karşı daha katı tutumlu Sovyetler yerine, daha serbestî yanlısı ABD seçilmiştir ve bu İslamcılar için doğal ve pragmatiktir denebilir. Ancak örneğin Baas milliyetçiliği SSCB kampında yer alır. Benzer şekilde, Mısır'da Cemal Abdünnasır yönetimince 1966'da idam edilen Müslüman Kardeşler örgütünün önde gelen fikir insanlarından, sosyolog ve tefsirci Seyyid Kutub da Sosyalizme yakın görüşleri olması ile tanınır. İlahiyatçı Faruk Beşer bunu şöyle ifade eder (Beşer 2014):

Ellili altmışlı yıllarda vahşi kapitalizme, sömürüye ve zulme karşı Sosyalizm yükselen bir değerdi. Ama bu kelime bize ürkütücü geldiğinden Türkiye’de en azından inançlı insanlar tarafından çok rağbet görmedi. Oysa Sosyalizm Arapçaya İştirakiyye / bölüşümcülük diye çevrilince çekici bir kavram olarak algılandı. Meşhur sahabî Ebu Zer ilk sosyalist sayıldı. Bazı Müslümanlar bu akıma kapılarak, "gerçek Sosyalizm İslam'dadır" demeye başladılar. Tıpkı şimdilerde "Gerçek Demokrasi İslam'dadır" dendiği gibi. Suriyeli büyük âlim Mustafa Sibaî "el-İştirakiyye'l-İslamiyye" adlı kitabını yazdı. Türkçeye de müstear bir adla "İslam Sosyalizmi" diye çevrildi.

Diğer taraftan Libya’da Muammer Kaddafi de “İslam Sosyalizmi”ni uygulamıştır. Ayrıca; “1920 yılında kurulan Yeşil Ordu Cemiyeti, Bolşeviklikle İslâmiyet’i bağdaştıran bir nizamnâme hazırladı. Çerkez Ethem Seyyâre-i Yeni Dünya, Yunus Nadi de Anadolu’da Yeni Gün isimli gazeteleri çıkararak sosyalist ve İslâmcı görüşlerin karışımından oluşan yayınlar yapıyorlardı.” (Görgün 2009, 382–88). Türkiye’de de “Nurettin Topçu Anadolu milliyetçiliği çerçevesinde bir İslam Sosyalizmi teorisi oluşturmaya çalışmıştır. “Ona göre Sosyalizm bir hak ve adalet davası olup İslâm’daki iktisadî sistem halkın bütün ihtiyaçlarını karşılayan, her ferdi iş ahlâkıyla seferber eden, ruhçu sosyalist bir sistemdir. Sefalet, işsizlik, haksızlık ve kurtuluşa götürecek bir otoritenin yokluğu ruhçu bir sosyalist düzene olan ihtiyacı gösterir.” (Görgün 2009). Dolayısıyla sadece dini özgürlükler bağlamında İslamcıların kapitalizme yakınlık duyduğunu, Sosyalizme kategorik olarak karşı çıktıklarını iddia etmek, hem dünyada hem de Türkiye’de de tersi örneklerin varlığı ışığında geçerli bir önerme olmamaktadır. Ancak Türkiye’nin resmi duruşunun da ABD yanlısı olduğu düşünüldüğünde İslamcıların bu söylemi devletle paralel bir şekilde benimsemelerinin içeride de bir karşılığı olduğunu gösterir. Diğer bir deyişle ABD başta çok partili

rejimin gelmesi ve dini hürriyetlerin artması bağlamında dini gruplara karşı müzahir davranmış, İslamcılar da politik sistemdeki varlıklarını ve çok partili sistemle birlikte sahip oldukları, İmam Hatip Okulları, Arapça ezan, dini eğitim gibi özgürlükleri borçlu oldukları Batı Blokuna yaklaştırmışlardır. Sovyetlerdeki gibi tek partili bir yapıda bunların yok olacağını geçmiş tek parti tecrübesi ile gören İslamcı sosyoloji, böyle bir dış politik reaksiyon vermiştir. Aynı zamanda dünyanın Müslüman bölgelerinde SSCB'ye yakın rejimlerin Müslümanlara karşı kısıtlayıcı bir tutumda olması da bunda etkili olmuştur denebilir. Zira çeviri İslamcılığı da denen 1960lardan sonra gelişen İslamcılık, çeviri metinlerle birlikte mezkûr sol rejimlerin Müslümanlara çok da hayır getirmediği bilgisini de edinmiştir. Hindistan-Pakistan gerilimi, Afganistan'ın işgali, Suriye'de iktidara gelen Baas rejiminin icraatları bu algıyı destekler. Bu konuda son bir not olarak Türkiye'de İslamcı kimliği ile bilinen grupların Komünizmle mücadele dernekleri kurdukları fakat aynı dönemde kapitalizmle mücadele temalı derneklerin olamaması bu tezi destekleyen önemli bir ayrıntıdır.

Soğuk Savaş dönemi İslamcılığının dış politika duruşu hidayet romanlarında izlendiğinde dört husus göze çarpar; (i) söylem ABD ve Batı Bloku yanlısıdır²⁴, (ii) SSCB ve Doğu Bloku karşıtıdır, (iii) milliyetçidir, (iv) İttihad-ı İslam ve küresel ümmetçi farkındalık önemlidir.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de İslamcı hareketin bir propaganda aracı olan hidayet romanlarında ABD yanlısı alt metinler göze çarpar. Elbette bu anlatılarda doğrudan ABD'yi mutlak olarak yüceltici bir övgü yerine, ABD'yi ve Batı Blokunun iyi taraflarının dile getirilmesi yer alır. Çalış, Soğuk Savaş döneminde İslamcılarının

---

²⁴ Batı Bloku savunusunda kullanılan temel argümanlardan biri de küresel ölçekte işbirliği yapılabilecek bir dinin müntesipleri varsa onların ehli kitap olan Hristiyanlar olduğudur.

ABD yanlısı tutumunu; hem tarihsel Osmanlı-Rus rekabetinin olumsuz hem de Batı Bloğunun “en azından ehli kitap olarak görülmesinin olumlu etkilerine bağlar, ama son tahlilde İslamcılarının milliyetçilerle birlikte devletle kurdukları “simbiyotik ilişki”nin gereğince devletin paralelinde bir dış politika duruşu olarak Batı Bloğuna müzahir olduklarını belirtir(Çalış 2018, 894). Hidayet romanlarında iz sürülmeye devam edilirse bu durum rahatlıkla gözlenebilir. Sadece Batı Blokunun iyi yönlerinin tezekkürü değil, ayrıca kötü karakterlerin Müslümanlara karşı kullandığı, örneğin “kapitalist, gibi ifadelerle kötü karakterin yergisi üzerinden Batı Blokuna bir övgü de bulunabilir. Örneğin *Huzur Sokağı*’nda üniversiteli genç kızlar “sağ-sol” tartışması yaparken solcu kızın cevabı manidardır; “Ne olmuş yani. Hiiiç. Bizim kız, komünist olmuş, o kadar... İftihar ederim!.. Senin gibi Amerikan uşağı gerici olmaktansa...” (Şenler 2019, 90)”. Böylece, komünist/sosyalist/solcu üniversiteli genç kızın yergi cümlesi, İslamcı okuyucuda bir övgüye ve tarafgirliğe dönüşür. Aynı romanın ilerleyen bir bölümünde ise İslamcılarının ABD yanlılığı eklektik olarak şöyle tasvir edilir; “Bugün dünyanın en medeni ülkesi unvanını kazanmış bulunan Amerikalılar dahi batıl bir dinin mensuptan olmalarına rağmen, Allah’ın ismini pul ve paraların üzerine yazmak suretiyle dini her şeyin üstünde görmekte olduklarını bütün dünyaya açıkça ilan ve ispat etmektedirler. (Şenler 2019, 179)”. Buradaki mesaj ise açıktır, mademki İslamcılık Batının iyi yanlarını alacaktır, iyi yanları alınması gereken ülke en azından Allah’a iman eden Amerika olmalıdır. Metnin devamında ABD’nin aya çıktığı ifade edilirken örneğin, Sovyetlerin uzay başarılarından bahsedilmemesi de bundan kaynaklanır.

İslamcılarını hidayet romanlarında propagandasını yaptıkları Batı Bloku tipi liberal demokrasi, benzer şekilde ABD’ye müzahir duruşun bir göstergesidir. *Huzur Sokağı*’ndan devam edersek bu demokrasi söylemini anlayışlı öğretmenin hidayete

eren Feyza'nın kızı Hilal'in giyimi konusundaki yorumunda görürüz; "Demokrat bir memlekette, herkes dilediği gibi giyinip yaşamakta serbesttir." (Şenler 2019, 408). Minyeli Abdullah'ın yazarı Ömer Okçu (Hekimoğlu İsmail), 2016'da yazdığı kitabında romanı yazdığı günleri tasvir ederken kapitalizmi Müslümanların tam anlayamadığından yakınır; "Müslümanlar...kazandığı parayı Müslümanca kullanamadı. İslam'a uygun ticaret yapmadı, kapitalizme düşmanlıkla enerjisini harcadı." Der (İsmail 2016, 15). 2016'da gelen bu beyan, yazarın eserlerinde gözettiği bir tavrı da ortaya koyar. Müslümanlar kapitalizmle düşman olmamalıdır. En çok satan hidayet romanlarından *Minyeli Abdullah*'ın başkarakteri Abdullah da Müslümanların özel teşebbüsler ile ekonomide var olmasını, holdingleşerek ekonomik güç kazanmalarını tavsiye eder. Hatta romanda kurulan holdingin idarecisi olarak ABD'ye bir keşif ziyareti de yapar. Bu ziyarette Abdullah'ın aldığı notlar uzun uzun anlatılır. ABD'de dinin hayatın merkezinde olduğu, devletin dine karşı çok hassas ve yardımcı olduğu hatta 20li yaşlara kadar ABD'li gençlerin kız ve erkek olarak ayrı okullarda okuduğu gibi gerçeği yansıtmayan bilgiler aktarılır (İsmail 2018, 182). Kendisi bir astsubay ve eğitim için ABD'de görev yapmış birisi olan Ömer Okçu'nun söz ettiği konularda ABD'deki gerçek durumu bilmemesi çok mümkün değildir. Bu durumda romanda Abdullah'ın ağzından dönem İslamcılarını memnun edecek, özendirecek bu beyanların yapılmasının nedeni İslamcıların dış politikada ABD yanlısı duruşunu göstermek ve okuyucuyu da dış politika bağlamında bu fikir etrafında toplumsallaştırmak olabilir. Hidayet romanlarında bunlara benzer şekilde ABD ve Batı Blokuna, buranın taşıdığı liberal kapitalist demokratik düzene dair pek çok güzelleme bulunur. Ancak bundan daha fazla olan bir propaganda konusu ise Doğu Bloku yergileridir. Sovyetler, Moskof, Komünizm, Sosyalizm ve Solculuk gibi adlandırmalarla romandaki tüm kötülükler bu kavramlar üzerinde biriktirilir.

Komünizm karşıtlığı hidayet romanlarında izi sürülebilecek bir Soğuk Savaş Dönemi İslamcılığının benimsediği merkezi bir söylemdir. Hidayet romanlarında da, tıpkı dönemin çoğu İslamcı metinlerinde olduğu gibi “... ‘Komünizm ‘ kavramı sadece mutlak, sistematik bir ateizm olarak değil, modernleşmenin seküler karakterinin en bariz tezahürlerinin ‘gelenek’le en karşıt yönlerinin tamamını kapsayan bir içerikle kullanılır” (Laçiner 2018, 470). Laçiner’e göre, İslamcılık, şiddetli anti-Komünizmi ile “Kemalizm ve sağ modernizm ile kendisi arasında zımnî ama efektif bir uzlaşma zemini” bulmuştur. Dönemin diğer Müslüman ülkelerindeki İslamcı akımlar da “ülkelerindeki sağ modernist güç ve akımların yedeğinde ve örtüsü altında” hareket etmişlerdir ve bu tutum “dönemin iki kutuplu dünyası gözetilerek” benimsenmiştir (Laçiner 2018, 470). Türkiye’de İslamcı hareket içinde yer alan pek çok ismin Komünizmle Mücadele derneklerinde görev almış olması bunu açıkça gösterir. Kendisi de eski bir teşkilat-ı mahsusa üyesi olan Said Nursi’nin en önemli talebelerinden ve avukatlarından olan Bekir Berk, derneğin dergisi olan Komünizme Karşı Mücadele Dergisi’nin sahibi ve yazı işleri müdürüdür. Fetullah Gülen derneğin Erzurum Şubesi kurucularındandır²⁵. Recai Kutan, Diyarbakır Şube Başkanıdır. Sosyalizme yakınlığıyla bilinen İslamcı mütefekkir Nurettin Topçu dahi bu derneğin yayınlarda yazmıştır. 1960 darbesi sonrası Cumhurbaşkanlığına gelen Cemal Gürsel de 1965’e kadar bu derneğin fahri başkanlığını yapmıştır. Komünizmle Mücadele Derneklerinde bulunan kadrolar daha sonra Ülkü Ocakları, Milli Türk Talebe Birliği, İlim Yayma Cemiyeti gibi dernekleri kurdular (Hacı 2011). Gürkan Hacı, Komünizmle Mücadele Derneklerini anlattığı yazısını MİT ve CIA’nın bu dernekte çok faal olduğu notu ile bitirir. Milliyetçiler ile İslamcılar arasında Komünizm

---

²⁵ Hikmet Çetinkaya, Gülen’in bu dernekteki faaliyetini genel olarak devlet ile olan münasebetine bağlar ve Gülen’i devletin ve çoğu zaman da ABD’nin İslamcı kamuoyu üzerinde etkili olabilmek için kullandığı bir figür olarak resmeder (Çetinkaya 2014).

düşmanlığı çerçevesindeki ittifak, dönem İslamcılığının, hidayet romanlarında da propagandası yapılan milliyetçi ve devletçi söyleminin de bir sonucudur. Çünkü Ertuğrul Meşe'nin yüksek lisans tezini kitaplaştırdığı “Komünizmle Mücadele Dernekleri” kitabında, Komünizmle mücadele fetişleri olarak tanımlanan din, millet/milliyetçilik, vatan/memleket, aile/namus kavramları (2016, 228–55) Soğuk Savaş dönemi İslamcılar için de çok önemli ve kutsaldır, hidayet romanları da bunlar çerçevesinde antikomünizm propagandasını yaparlar. Komünizmi tüm bu kutsallara saldıran sapkın bir ideoloji olarak resmederler.

Hidayet romanlarında solcular, komünistler, sosyalistler tarafından hemen hemen tüm ahlaksızlıklar işlenir. Komünistler aile ve namus kavramlarından yoksun, vatana ihaneti göze almış, hak-hukuk tanımayan, emek ve emekçiler konusunda aslında samimi olmayan, sürekli alkol alan, dini ve milli değerlere düşman karakterler olarak verilir. Bunlarla bazen uzun tiratları içeren konuşmalar yapılır, hikâyenin yurt dışında geçtiği durumlarda cihat edilir. *Huzur Sokağı*'nda geçen üniversiteli kızların konuşması şöyle anlatılır (Şenler 2019, 90);

Başka bir odada şiddetli bir sağ-sol mücadelesi hüküm sürmekteydi. Bu fikir savaşında ekseriyeti mini mini etekli sosyalist kızlar teşkil etmekteydi. Bu kızların bavulları Marx, Lenin, Mao, Engels ve Nazım Hikmet gibi azılı komünistlerin eserleriyle ve ANT, TÜRK SOLU gibi içinde kızıl fikriyatla müseccel komünist yazarlar bulunan solcu mecmualarla doluydu. İçlerinden biri: Bu düzen değişecek hem bal gibi değişecek, dedi. Diğeri sordu: Değişecek de yerine hangi düzen gelecek söyler misin? Sosyalist düzen, elbet!.. Biz, Sosyalizmi er geç gerçekleştireceğiz bu memlekette”.

Burada sadece Komünizm karşıtı propaganda yapılmaz, Zizek'in ifadesiyle “pornografik” bir açıklıkta okuyucuya hangi yayın ve isimlere düşman olması

gerektiği de gösterilir. Komünizmi savunan kızların mini etekli oldukları özellikle vurgulanır, böylece İslamcı okuyucunun namus duyurgaları uyarılmış olur. Aynı romanda camiden çıkan öğrencileri tartaklayan tarih ğretmeni, Türk tarihini derslerinde ktlemektedir. Camiden çıkan talebelerin ailelerine ihtar verilecektir ama imanlı müdür engel olmaya çalışır (Şenler 2019, 108):

Öğretmenlerin ekserisi solcu veya dinsiz kimselerdi. Müdür muavini de sapık fikirli bir solcuydu. Hepsi de, bu namaz meselesinden dolayı çocukların ailelerine birer ihtar gönderme fikri üzerinde birleŐmiŐlerdi. Müdür Bey ise son derece iyi ve oldukça imanlı bir insandı. O, ğretmenler muavinin düşüncelerini tasvip etmemiş ve: Çocuklarla bir kere de ben konuŐayım. Diyerek sınıfa gelmişti.

Burada Komünizm ktlemesinin yanında hidayet romanlarında görülen ıslahatçı devrimciliği de görürüz. Eğer sistem içinde imanlı kimseler yetki ve güç sahibi olursa Müslümanlar rahata edecektir. Dolayısıyla Müslümanlar müdür, başkan hatta başbakan olmalıdır ki Müslüman halk rahatça İslam'ı yaŐayabilsin. Bu sahnede müdürün imanlı olup çocukları sahiplenmesi bunu gösterir. Aynı tema Minyeli Abdullah'ta Abdullah'ın Kahire Emniyet Müdürlüğüne atanması ile de anlatılır (İsmail 2018, 111). Hidayet romanlarında İslamcılar düzeni bir devrimle deđiŐtirmenin değil, bireyleri deđiŐtirmenin ve modern, eğitim ve ekonomik açıdan güçlü Müslümanların düzen içinde güçlenmeleri ile Müslümanları sıkıntıya sokan rejimi ıslah etmenin propagandasını yaparlar. Yani komünistler gibi devrim peŐinde olmamalıdır, kendilerini geliŐtirerek rejim içinde glenmelidirler. Bu açıdan bakıldığında devlet yanlısı bir tutum içindedir hidayet romanları.

Minyeli Abdullah'taki Abdullah, Müslümanlar için en büyük tehlikeyi Komünizmde görür. Bir sonraki bölümde tafsilatıyla gösterileceği üzere sık sık Komünizmi lanetler, İslam'ın Komünizme cevaz vermediğini söyler. Örneğin; Abdullah'ın evini vaktiyle arayan ve hapse girmesini vesile olan Komiser de ilerleyen bölümlerde hidayete erer. Hidayete erdiği anda Abdullah'a "söyle ne yapayım" der. Abdullah; "Allah düşmanlarına düşman olmak ve Allah dostlarına dost olmak, baş vazife. 'Yani?'. 'Komünistlere düşman, Müslümanlara dost olmakla işe başlanabilir.'" .(İsmail 2018, 169) der. Çünkü hidayet romanlarının hemen hepsinde görüldüğü üzere İslam'ın en büyük ve birincil düşmanı komünistlerdir. Tunus'ta geçen ve daha cihatçı bir yaklaşımı olan *Tunus Kıyamında Bir Şehit Ömer* romanında hidayete eren Ömer karakteri zalim sosyalist Burgiba rejimi ile mücadele eder ve şehit edilir (Kartal 2014). *Oğlum Osman*'da modern öğretmenin ödev vermesi sonucu mecburen gittiği solcu bir yazardan uyarlanan sinema filmiyle ayağı kayan ve daha sonra yoldan çıkarak komünist olan Osman, bir anda içki içmeye, babasının önünde kız arkadaşıyla öpüşmeye başlar, kendi anne babasına bağırıp çağırır hatta amcasının başını yarar(Cilasun 2014). Ömer Okçu'nun *Minyeli Abdullah*'taki mesnetsiz ABD övgülerine benzer şekilde mesnetsiz Komünizm yergileri de hidayet romanlarında bolca bulunur. *Huzur Sokağı*'ndaki solcu kızlar hep açık giyinen, eğlenceye düşkün ve aşırı flörtözdürlər. Zaten Bilal ile Feyza'nın karşılaşmaları da flörtöz kızların Feyza ile Bilal'i tavlama iddiası ile olur. Aynı romanda solcu ve Türk düşmanı tarih öğretmeni; "kırkın üstünde olmasına rağmen fazlasıyla açık saçık giyinen ve yüzüne bir kova dolusu boya boca etmiş gibi aşırı makyaj yapan bir kadın öğretmen" olarak tasvir edilir (Şenler 2019, 108). Bunlar ve pek çok örnek, hidayet romanlarındaki Komünizm düşmanlığını göz önüne serer. Komünizm düşmanlığı ile Türk milliyetçiliğinin birleştiği de olur. Feyza, başörtüsü ve dini hassasiyeti yüzünde okulunda sıkıntı

yaşayan kızını Hilal'i beklerken düşünür; "Sanki Moskof mezalimi altında inleyen esir bir Türk ilindeydi de, dini inanç ve kıyafetinden dolayı bu derece eziyet ve baskıya maruz kalmaktaydı..." ((Şenler 2019, 372). Bilal oğlu Nusret'e üniversite öncesi nasihat ederken "Bütün emelim, seni dine, vatanına, milletine bağlı ve faydeli imanlı bir Türk genci olarak yetiştirmektir..." ((Şenler 2019, 444). Komünizm düşmanlığı sadece dini öğeler üzerinden değil, milli değerler üzerinden de anlatılır.

Türklüğe dair milli ve manevi değerler hidayet romanlarında propagandası yapılan İslamcılığın temel değerleridir. Bir yandan itihad-ı İslam ve ümmetçilik propagandası yaparken diğer taraftan vatan ve millet sevgisi işlenir. Türk tarihi, Türk Ordusu gibi kavramlar çerçevesinde Türklük, İslamcı bir söylem içinde yüceltilir. Bir Türkün asla komünist, sosyalist, solcu olmayacağı sık sık belirtilir. Bu noktada Türkiye'de milliyetçilik (Türkçülük) ile İslamcılığın arasındaki yakınlık ve iç içe geçmeden bahsetmekte fayda bulunuyor.

Her ikisi de son dönem Osmanlı düşüncesi hareketi olan Türkçülük ile İslamcılık bidayetlerinden beri muarız değillerdir. Birbirleri ile uyuşmayan fraksiyonları azdır. Arnavutların ve Arapların bağımsızlıklarını kazandıkları kısa dönemler haricinde İslamcıların Türkçüleri eleştirileri yumuşak olmuştur. Karpat, Abdülhamid'in İslamcılığının amacının, Liah Greenfeld'in tabiriyle, bir tür Müslüman milliyetçiliği inşası olduğunu söyler. Abdülhamid İslam'ın bilim ve ilerlemeyi destekleyen çok yüce bir din olduğunu söyleyerek Müslümanları bu ortak değerde milletleştirmek istemiştir (Karpat 2017a, 520). Bunun altında hem dönemin yegâne güçlü düşüncesinin milliyetçilik olmasına karşı bir cevap hem de Müslümanları modern bir kavram çerçevesinde yeniden birleştirme, onların dayanışmasını artırma amacı olduğu söylenebilir. Çünkü Karpat'ın da tespit ettiği üzere, Abdülhamid devrinden itibaren Türklük ile Müslümanlık arasında bir geçişkenlik başlamış ve İslam, Türklüğün bir

parçası olarak kabul edilmiştir. Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre'sini inceleyen Karpat "İslam Bey ve Zekiye Osmanlı'yı temsil ederken, Sıdki Bey ve emireri Abdullah Çavuş teklifsiz davranışları, dobra donra konuşmaları, arkadaş canlısı olmaları, namus ve adalete inanmaları ve halk dilini kullanmaları nedeniyle 'Türk' olarak tasvir edilmişlerdir. Nitekim Osmanlı elit tabakası bütün bu özellikleri Türklerin 'milli' karakteristikleri olarak görmüşlerdir" der(Karpat 2017a, 536). Tanzimat Fermanı'nın yazarı Mustafa Reşid Paşa ve arkasından Fuad Paşa, Osmanlı Devleti'nin dört esas üzerinde durduğunu ifade ettiler; İslam dini, Osmanlı Hanedanı, Türk hükümeti ve başkent İstanbul. Bu dört unsurlu formülasyon daha sonra Abdülhamid tarafından da kabul edilmiştir(Karpat 2017a, 541). Türkçülüğün önde gelen ideologlarından Yusuf Akçura da 1904 yılında Mısır'da *Türk* gazetesinde seri olarak yayınlanan *Üç Tarz-ı Siyaset* makalesinde Türk Birliğinin niçin kolay ve güçlü olduğunu anlatırken sürekli olarak Türklerin kahir ekseriyetle dininin İslam olduğunu vurgular. İslamcılığı başta İngiltere ve Fransa olmak üzere hiçbir büyük gücün istemeyeceğini ama Türkçülüğün Rusya'dan başka muarızı olmayacağını, Rusya'ya karşı da diğer büyük güçlerin Osmanlı'ya Türkçülük siyasetinde yardımcı olacaklarını söyleyerek faydacı bir delil sunar. Burada dikkat edilecek husus Akçura'nın özünde İslamcılıkla pek bir sorununun olmaması, Türkçülüğü anlatırken de İslam'ın birleştirici olacağını vurgulamasıdır. Kuleli Askeri Lisesi mezunu olan ve Türkçülük suçlamasıyla Harp Okulundan atılan Akçura'nın baba memleketi Kazan'da Gaspıralı İsmail Bey gibi Türkçülerle birlikte kurduğu siyasi partinin adı da "Rusya Müslümanları İttifakı"dır. Bu göz ardı edilecek bir ayrıntı değildir. Türkçülüğün en kuvvetli damarı ile İslamcılık arasındaki ciddi yakınlığın bir nişanesidir. Kaldı ki "Türk" kelimesinin, klasik dönemde neredeyse tüm Avrupa'da ve özellikle 1878'den sonra Balkanlar'da (Karpat 2017a, 550) Müslüman anlamına gelmesi bunu gösterir.

Yakın bir zamandan örnek vermek gerekirse, Bosna-Hersek'in işgali sırasında Sırp Komutan Ratko Mladiç'in Srebrenitsa Soykırımında çektiği videoda, soykırıma tabi tuttıkları Boşnakları işaretle "Türklerden intikam alma vakti gelmişti" demesi de buna delalet eder (Ushmmfellows 1995). Karpat, 1880lerden itibaren "Osmanlı", "Türk" ve Müslüman" kelimelerinin eşanlamlı olarak kullanıldığını belirtir(Karpat 2017a, 554). Ocak 1913'teki Jön Türk Darbesini anlatırken (Karpat 2017a, 562):

Yeni Hükümet...etnik kökenine bakılmaksızın Türklükle özdeşleşmiş bir grubun yaratılmasına ve devletin belkemiğini oluşturmasına karar verdi. Ama henüz bu görevi üstlenecek tam oluşmuş bir Türk Milleti olmadığından İttihad ve Terakki liderleri ellerindeki bütün devlet imkanlarını kullanarak bunu yaratmaya karar verdiler. Devlet artık İslam veya Osmanlı ideallerine değil Türk Milletine (henüz Osmanlılık ve İslamcılık kisvesi altında olsa da) hizmet edecek ve bu millet ortak bir İslam-Osmanlı deneyimini paylaşan ve Anadolu'da yaşayan grupların bir karışımından oluşacaktı. Asırlık iktidar ve otorite gelenekleri akşamdan sabaha bir kenara itilmiş ve Osmanlı-İslam kalıbından bir Türk Milleti çıkarılmıştı.

Türk milliyetçiliği merkezinde milli değer olarak İslam'ı barındıran bir milliyetçiliktir. Türk milleti mefhumu tarihsel olarak böyle teşekkül etmiştir. Dolayısıyla hidayet romanlarında, devletin resmi söylemine paralel biçimde, İslamcılığın Soğuk Savaş dönemi dış politikası propagandasını, Batı Blokunu desteklemeyi milliyetçi ifadelerle desteklemesi sürpriz değildir. Zaten benzer şekilde İslamcılarının ekseriyeti de Milliyetçiliği dışlamamış, Müslüman Türk milliyetçiliğini desteklemiştir.

Gökhan Çetinsaya, Arap ve Arnavut İsyanları gibi kısa dönemler haricinde ilk dönem İslamcılarının Türkçüleri asla tekfir etmediklerini ve Türk olmayan Müslüman unsurların çoğunun bağımsızlık kazanmasıyla milliyetçiliğe itirazın kesildiğini söyler

(Çetinsaya 2018, 420–21). Bunu destekler nitelikte, “Akçura, Ağaoğlu ve diğer bazı Türkçüler İslamcıların Sırat-ı Müstakim / Sebilürreşad mecmualarına katkıda bulunurken, İslamcılar da Türkçü dergilere katkıda bulundular” (Çetinsaya 2018, 421). İlk İslamcılardan Babanzade Ahmed Naim, *İslam’da Dava-yı Kavmiyet* eserinde kendi dönemindeki milliyetçileri ikiye ayırmıştır; Türkçü-İslamcılar ve Halis Türkçüler. İkinci grubu dinsizlikle suçlar. Birinci gruba ise ıslah edici bazı nasihatlerde bulunur, İslamiyet öncesi Türk tarihine ilişkin bir övünç olamayacağını zira Türklerin İslam’la şeref bulduğunu söyler, Türkçü-İslamcıları İslamcılığa davet eder ve nihayetinde “‘Türkler’ hitabı yerine daima ‘Müslümanlar’ hitabı kullanınız. Hülasa, Türklüğe değil, zaten Müslüman olan Türklere hizmet ediniz” der. Babanzade’nin ıslah edici yapıcı eleştirilerine hedef olan kitle İttihat ve Terakki’nin mali yardımlarıyla çıkan *İslam Mecmuası*’nın yazar ve takipçileridir. Yazarları arasında daha sonra CHP’den Başbakan olacak olan Şemsettin Günaltay ve Fuat Köprülü de vardır. İslamcılığın politikadaki en büyük uygulayıcısı Sultan Abdülhamid, başta Huzur Dersleri gibi akademik tartışmalar ve kurduğu modern okullardaki eğitimi Türkçeleştirmiştir(Karpat 2017a, 542–44). İslamcılığın kurucu düşünürlerinden, 1913-1917 arasında sadrazamlık ve hariciye nazırlığı yapan Said Halim Paşa da milliyetçiliğin İslam’la örtüşeceğini söyler. Milletler şeklinde oluşan bir dünya sisteminin sosyal bakımdan teşkilatlanmanın en güzel yolu olduğunu ve bir Türkün kendi milli dayanışması kadar diğer İslam milletleri ile dayanışmaya da önem verdiğinde iyi bir Türk olabileceğini belirtir(Paşa 2003, 206–7). Hidayet romanlarında çokça alıntılanan Said Nursi de milliyetçiliği ikiye ayırır ve müspet milliyetçiliğin dayanışmaya ve yardımlaşmaya vesile olduğunu söyler(Çetinsaya 2018, 436). Nursi, Türkleri İslam’ın bin yıldır sancaktarı olduğunu söyleyerek över ve İslam’ın Türklerin milliyetinin inşa edici unsuru olduğunu, İslam’ın Türklükten ayrılması halinde ise

bunun Türklerin mahvına yol açacağını söyler(Nursi 2014, 364–70). Hidayet romanları ile aynı dönemde eser veren ancak gerek ideolojik yaklaşım gerekse Soğuk Savaş konjonktürüne bakış olarak onlardan ayrılan İslamcı isimlerden Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve İsmet Özel de İslamsız asla olamayacak bir Türk milliyetçiliğini hararetle savunurlar. Çalış bu gözlemi destekler nitelikte şöyle der; “...egemen olan zihniyetin, ümmetçi dozu ciddi şekilde seyreltilmiş, yer yer aşırı ırkçı denilebilecek kadar milliyetçi, en azından Türkiye Türkleri merkezli, uluslararası sistemi analizden uzak, görünüşte Batılılaşmayı aşağılayan ama uluslararası politikada Amerikancı sayılabilecek bir yaklaşıma sahip olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır” (Çalış 2018). Hidayet romanları da propagandist dış politika söylemlerini Komünizm karşıtlığını ve Batı Bloku yanlılığını milliyetçilik üzerinden de ifade ederler.

Huzur Sokağı’nda Bilal’in hidayetini vesile olduğu gençlerden Necati kendisine hediye edilen Said Nursi’nin “Gençlik Rehberi” adlı kitabını okurken şöyle düşünür “Demek ecnepleri, Hristiyanları taklit etmek onlara uymak, milliyetimize karşı bir küçümseme ve alay etmek demektir. Kendi kendine; öyle ya, diye düşündü... Mademki biz Müslüman Türk’üz. Kendi dini ve milli yaşayışımız dururken niçin kıyafet ve hareketlerimizle Hristiyanlara benzemeğe çalışıyoruz... Bu elbette milliyetimizle bir alay demektir”(Şenler 2019, 104). Necati eski kız arkadaşı Seval ve yanındakilere şöyle seslenir; “Ya siz kızlar? Bir Müslüman Türk kızını demek için hayâ duyar insan size. Bir kız için en kıymetli mefhumlar olan iffet ve namusunuzu bozuk para gibi harcıyorsunuz.” (Şenler 2019, 66). Daha sonra Seval de hidayete erer ve evlenir. Tekbirlerle başlayan düğününde kardeşi Meral davetlilere şöyle seslenir (Şenler 2019, 119):

Bugün düğün denilince bir salon içinde kadın erkek karmakarışık, birbirine sarılmış, orkestranın çaldığı alafanga parçalarla dans eden çiftler, oyunlar, eğlenceler, bir bardaki çalgınca kahkahalar ve dinimizce yasaklanmış her türlü hareketin mubah sayıldığı bir cemiyet geliyor insanın aklına. Lakin acaba hiç düşünebiliyor muyuz ki bütün bu hareketler, bizim Müslümanlık ve Türklük haysiyetimizle asla bağdaşmamaktadır. Ne yazık ki bunu düşünemiyor ve batıdan esen bir rüzgârla bize uymayan, bizim olmayan batıl ve çirkin bir âdetin arkasından sürükleniyoruz.

Tezin beşinci bölümünde detaylı olarak incelenen Minyeli Abdullah'ta ve Oğlum Osman'da ise milliyetçi söylem çok daha baskındır. Abdullah, Türkiye'ye bir ziyarette bulunur. Türkiye'de Mete adlı bir milliyetçi genç ile tanışır. Ona Türkleri ve Türklüğü över. Övgülerini peş peşe sıralar. Abdullah ve eşi Sevde İslam dünyasında bir yolculuğa çıkmadan önce şöyle düşünmektedirler; “Yaparsa yine Türkler yapar ve İslamiyet'i yirminci asra takdim edip kabul ettirirler' diye Alparslan'ın, Osman Gazi'nin, Fatih'in neslinden ümitliydim” (İsmail 2018, 202). Abdullah Türkiye gezisi boyunca Türkleri över. Övgülerin kapsamı Türk Ordusu'na kadar genişler; Abdullah, Türk ordusunun ağırbaşlı ve vakur olduğunu, darbecilik yapmadığını söyler (İsmail 2018, 216). Abdullah'ın eşi ile yaptığı İslam dünyası gezisi aslında İslam Birliği söyleminin romanda işlenişinden ibarettir.

İttihad-ı İslam, yani İslam Birliği, Soğuk Savaş Dönemi İslamcılığının hidayet romanlarına akseden dış politika söylemlerinden biridir. Elbette İttihad-ı İslam, Namık Kemal'den başlayarak tüm İslamcılarının neredeyse ortak söylemi, İslamcılığı var eden temel argümanlardan biridir. Ancak Soğuk Savaş döneminde büyük ölçekte çevirilerden yola çıkılarak terkip edilen ve izlerini hidayet romanlarında sürdürdümüz İslamcılık, millet ile ümmeti uyumlulaştıran, ümmeti milletler birliği olarak gören bir

yaklaşımındadır. Türkiye'nin demokratik anlamda en müesses İslamcıları Milli Görüş partilerinin (MNP-MSP-RP-FP-SP) ideolojilerini "Milli" sıfatıyla adlandırmaları, bir başka İslamcı grup sayılan Milli Mücadelecilerin de aynı sıfatı kullanmaları bunu işaret eder. İttihad-ı İslam, bu çerçevede tek bir İslam Devletini değil, AB ve NATO gibi Batılı örgütlerden de esinlenme ile bir Müslüman milletler birliğidir. Zaten Milli Görüş'ün "İslam Ortak Pazarı"nı kurmak, "İslam Ortak Para Birimi"ne geçmek gibi hedefleri ve bu bağlamda ilk adım olarak kurulan gelişmekte olan sekiz Müslüman ülkenin bir araya geldiği D-8 oluşumu de buna matuftur. Benzer şekilde 1970'lerin sonlarından itibaren özellikle Milli Görüş çizgisindeki İslamcılar; Filistin, Keşmir, Eritre, Moro, Musul ve Kerkük gibi pek çok Müslüman bölgedeki sorunları Türkiye'nin gündemine taşıdılar(Çalış 2018, 898). Hidayet romanları bu çerçevede bir yönüyle milliyetçi ama diğer taraftan Müslüman milletlerin birliği şeklinde bir itttihad-ı İslam'ı da savunan bir söylemi işlediler.

Hidayet romanları da milletlerden oluşan bir dünya sistemi içinde Müslümanların birlik içinde olmaları gerektiğini savunur. En başta, pek çok roman, yazarlarının dahi ayaklarını basmadığı farklı Müslüman coğrafyalarda geçer. Mısır, Suriye, Tunus, Afganistan gibi ülkelerde geçen bu romanlar bir taraftan tamamı esasen Türkiye'ye yönelik kendi İslamcılık propagandalarını yaparken diğer yandan o ülkelerdeki Müslümanların durumlarına dair bir farkındalık da oluştururlar. Örneğin, Ahmet Pakalın'ın, *Mushaflar ve Bombalar*, *Şehit Hama ve Hamalı* roman dizisinde bir yandan cihat kavramı birincil anlamı ile, yani din uğruna savaşma anlamıyla işlenirken diğer taraftan Hama'da yaşananlara ve Suriye'deki Müslümanların durumlarına dair okurda farkındalık oluşturmak, Türkiyeli Müslümanlar ile Suriyeli Müslümanlar arasında manevi bağ kurulmak ve güçlendirilmek istenir. *Tunus Kıyamında Bir Şehit Ömer* romanı Habib Burgiba Tunus'unda geçer. Sosyalist Destur Partisi Lideri olan ve

Tunus’u 1957-1987 yılları arasında 30 yıl yöneten Burgiba aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk’e hayranlığı ile bilinen bir liderdir. Dolayısıyla roman hem “tağuti” bir rejime karşı şehitlikle biten bir cihadı anlatırken diğer taraftan da Tunus’ta Türkiye’dekine çok benzeyen seküler reformları eleştirir, Tunus’taki Müslümanlar hakkında bilgi ve farkındalık oluşturur. Zarifoğlu’nun *Savaş Ritimleri* Afgan cihadından haberler verir. *Maria*’da Maria sonunda Mısırlı Arap Abdulvahhab ile evlenir. *Huzur Sokağı*’ndan bir yıl sonra, 1971’de yayınlanan *Kıbrıslı*’da roman Kıbrıs’ta geçer ve romanın başkahramanı Kıbrıslı Mehmet önce Türkiye’de üniversite okur ve sonra vatanına döner, Kıbrıs’ta cihada katılır (Karatay 2005). Bu örgünün alt metninde hem milliyetçilik hem de ittifak-ı İslam fikri bulunur. *Minyeli Abdullah* da romanın sonunda eşi Sevde ile bir İslam ülkeleri turuna çıkarlar. Yunanistan ve Bulgaristan’daki Müslümanlara değinilir, Türkiye detaylı bir şekilde tasvir edilir, İran ve Pakistan ziyaret edilir. Pakistan’da cemaat-i İslami ile dostluk kurulur. Sonra da Hacca gidilir. Çünkü hac da hidayet romanları İslamcılığında önemli bir mefhumdur. İslam Birliği mesajları hac ve umre üzerinden verilir. Burada renk renk her milletten Müslümanın aynı ruh ve heyecanla buluştuğu vurgulanır. *Oğlum Osman* da *Minyeli Abdullah* da romanın sonlarında hac yapılır, bu gözlemler okuyucuyla paylaşılır.

Hidayet romanları, Soğuk Savaş Dönemi İslamcı propaganda metinleri olarak İslamcıların dış politika duruşunu Batı Bloku ve ABD yanlısı, Doğu Bloku ve Sovyet karşıtı, milliyetçi ve ittifak-ı İslam yanlısı olarak göstermektedir. Tezin beşinci bölümünde, biri hidayet romanlarının ilki kabul edilen *Minyeli Abdullah* diğeri de çok satan örneklerinden *Oğlum Osman* olmak üzere, ikisi de sinemaya uyarlanmış romanlar üzerinde bu dış politika söylemi incelenecektir.

BÖLÜM V

İKİ ÖRNEK ROMAN: *MİNYELİ ABDULLAH, , OĞLUM*

OSMAN

Ömer Okçu'nun Hekimoğlu İsmail müstear ismiyle yazdığı *Minyeli Abdullah*, hidayet romanlarının ilki ve en çok satanlarından biri, belki de birincisidir. 1967'de yayınlanan roman, özellikle tebliğ ve propaganda aracı olarak romanı kullanması ile İslamcılar arasında bir çığır açmıştır. Nitekim Mahir İz, romanı eleştiren mektubunda İslam'ın roman vasıtasıyla anlatılması yeniliğini över(İsmail 2016, 145–75). Romanda işlenen konular ve üslupta Ömer Okçu'nun kişisel hayatından ciddi yansımalar bulunur.

Ömer Okçu, 1932 yılında Erzincan'da doğdu. “Hekimoğlu İsmail” müstear ismi dedesi İsmail Efendi'den mülhemdir. İlkokul ve Ortaokulu Erzincan'da okudu. Ortaokuldan sonra Zırhlı Birlikler Astsubay Okuluna girdi. Astsubay okulundayken 1952'de Nihal Atsız vasıtasıyla milliyetçilikle, 1953'te de Serdengeçti ve Büyük Doğu dergileri ve Risale-i Nur kitapları vasıtasıyla Mukaddesatçı-İslamcı görüşlerle tanıştı. Astsubay okuluna kadar hiçbir dini eğitim almamış olan Okçu, buradaki dini fikirlerden etkilendi ve kendini dini alanda yetiştirmeye başladı. O dönem İstanbul'daki tarikat cemaat liderleri ile görüştü, Mehmet Zahit Kotku'nun sohbetlerine katıldı. 1956'da tayini Erzurum'a çıkan Okçu, burada Nurcu ekolden Mehmet Kırkıncı'nın sohbetlerine iştirak etti. 1958'de Said Nursi'yi Afyon Emirdağ'daki mecburi ikametinde ziyaret etti. Bir araya geldikçe Said Nursi'nin talebesi Avukat Bekir Berk'in şoförlüğünü yaptı. 1960'ta ABD'ye gitti ve burada füze eğitimi aldı. ABD'deki eğitimi sırasında Necip Fazıl'a yazdığı mektup *Büyük Doğu* dergisinde yayınlanınca bu dergideki yazarlığı başlamış oldu. 1960lı yıllarda,

muvazzaf astsubayken *Minyeli Abdullah* romanını yazdı. Roman ilk defa 1965'te *Babiali'de Sabah* gazetesinde parça parça yayınlandı. 1967'den 1971'e kadar *İttihad* gazetesinde "His ve Fikir" adlı köşede yazıları çıktı. 1972'de ordudan emekli oldu.

1972'den itibaren *Yeni Asya* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. 1975'te bir başka hidayet romanı yazarı olan Ahmet Günbay Yıldız ile birlikte Türdav Yayınevini kurdu. 1976 yılında *Sur Dergisi*'ni çıkarmaya başladı. Dergide on farklı isimle yazılar yazdı. Aynı yıl Hizmet Vakfı'nın müdürlüğüne getirildi ve *Risale-i Nur kitaplarını* Sözler Yayınevi adıyla neşretti. 1982'de arkadaşlarıyla birlikte Timaş Yayınevi'ni kurdu. 1988'den itibaren Zaman gazetesinde yazmaya başladı. 1992'de Zaman Gazetesi'nde çıkan "Demek ki Öyle" başlıklı, imam hatip lisesi öğrencilerinin askeri okullara alınmasını savunduğu yazısından dolayı ağır ceza mahkemesinde yargılandı ve 72 gün hapis yattı. Okçu'nun 50'den fazla eseri bulunuyor (Anonim 2019; Ekinci 2013; TYB 2019).

Hekimoğlu İsmail'in 1965'te parça parça yayınlanıp 1967'de kitaplaşan *Minyeli Abdullah* romanının 1989'da sinema filmi yapıldı. Yücel Çakmaklı'nın yönettiği, Berhan Şimşek'in Abdullah rolünde oynadığı film iki bölüm olarak gösterildi ve gişe rekorları kırdı.

Roman, Mısır'ın Minye şehrinde doğan Abdullah'ın hayatını anlatır. Kral Faruk Mısır'ında başlayan romanda, Batılılaşma yanlısı rejim İslami faaliyetleri sıkı bir şekilde kontrol altında tutmaktadır. Zeki bir çocuk olan Abdullah, ortaokulda "modern" yaşayan tarih öğretmenin farklı ilgisine edebi gereği cevap vermeyince cezalandırılır ve okulu bırakır. Bu süreçte hem çalışır hem de gece gündüz kitap okuyarak kendini geliştirir. Bu süreçte farklı dinleri ve ideolojileri de araştırır ve İslami şuura erer. Tarih öğretmenin okuldan ayrılmasından sonra Abdullah okulunu bitirir

ve çalışmak için Kahire'ye gider. Çalışkanlığı sebebiyle iş bulur ve yükselir ama çok mütevazı bir hayat yaşar, kazancını ihtiyaç sahipleri ile paylaşmaya ve kitaplara harcamaktadır. Bu arada sohbet grupları kurar ve evinde kitap okuyup anlatmaya başlar. Sürekli olarak çevresine İslam'ı anlatır. Annesinin Minye'den bulduğu Sevde ile görücü usulüyle, içkisiz, haremlik selamlık bir düğünle evlenir. Hatice adında bir kızı ve Bilal adında bir oğlu olur. Bir gün evlerinde kitap okuyup sohbet yaparlarken evleri polis tarafından basılır ve Abdullah vatana ihanetle suçlanarak hapse girer. Davada Abdullah'ı Müslüman Kardeşler bağlantılı bir avukat olan Al Bey savunur. Hapiste de Abdullah mahkûmlara İslam'ı anlatmaya devam eder. Abdullah'ın hapse girmesiyle ailesi zor duruma düşünce Sevde istemeyerek Abdullah'tan boşanır ve Minye'ye, baba evine taşınır. Abdullah idamını beklerken Mısır'da darbe olur ve General Necip Kral Faruk'u devirir. Tüm Kral Faruk muhalifleri hapisten çıkarılırlar. Abdullah Minye'ye annesine gider ama annesi kavuşma anında vefat eder. Abdullah İskenderiye'ye giderek limanda hamallığa başlar. Kazandığı para ile öğrenci okutur. Kitap okumaya, İslam'ı anlatmaya devam eder. Müslüman Kardeşler ile tanışır, onlara katılmaz ama onlarla dostluk kurar. Hırsızlık yaparken yakaladığı Hüseyin'i kitap okuması karşılığında para vererek bundan vazgeçirir ve bir esnafın yanına çırak yapar. Fakir ama çalışkan bir öğrenci olan Halit'i de himayesine alır ve okutur. Hüseyin ileride varlıklı bir esnaf, Halit de üniversitede hoca olur. Halit Abdullah'ın hikâyesini sınıfta anlatınca öğrencilerinden Bilal Abdullah'ın babası olduğunu söyler ve aile bu vesileyle bir araya gelir. Abdullah'ın hikâyesi Devlet Başkanı Nasır'a kadar ulaşır ve Nasır Abdullah'a Kahire'nin emniyet müdürlüğünü verir. Hırsızlık yapan bir vekil oğluna iltimas geçmediği ve affetmediği için görevinden alınır. Bu arada Abdullah arkadaşlarına sermayelerini bir araya getirerek ortak şirketler açmalarını tavsiye eder. Tavsiyesiyle kurulan iplik fabrikasına müdür yapılıır. Abdullah ve ailesi örnek bir

İslamî hayat yaşamaktadırlar. Farklı olaylar vesilesiyle sürekli İslam anlatılır, farklı sosyal gruplardan insanlarca sorulan sorular cevaplanır. İslam'ın özellikle Komünizme, Sosyalizme karşı olduğu vurgulanır. Abdullah, Müslümanların bir araya gelerek kurduğu İslam Yardımlaşma Sandığı adlı holding şirketin müdürü olarak ABD'ye bir iş ve keşif ziyaretine gider. Kızı Hatice mütercim olmuştur ve o da ABD'deki dini hayat üzerine ilk tercümesini yapar. Hatice, Abdullah'ın yetiştirdiği öğrencilerden üniversite hocası Halit ile evlenir. Abdullah ekonomik faaliyetlerin yanında sohbet ve konferanslara devam eder. Oğlu Bilal de yetişmiştir ve ona katılmaktadır. Bir konferans sırasında komünistler Bilal'i şehit ederler. Evde yalnız kalan Abdullah ve Sevde Müslüman ülkeleri gezmeye karar verirler. Yunanistan ve Bulgaristan'dan sonra Türkiye'ye gelirler. Bulgaristan'da Komünizmin halkın hayatını nasıl mahvettiğini görürler. Türkiye'de ise halkın Osmanlı torunlarına yakışmayan batı taklitçisi bir yaşam sürdüğünü müşahade ederler. Türkiye'de Mete adlı milliyetçi bir üniversite araştırma asistanı ile tanışır ve onun misafiri olurlar. Mete ile Türk tarihi ve İslam hakkında sohbet ederler. Sosyalizm tehlikesini konuşurlar. Abdullah ve Sevde Türkiye'den sonra İran ve akabinde Pakistan'a geçerler. Burada cemaat-i İslami olduğu anlaşılan Müslümanlar ile tanışır ve onların misafirleri olurlar. Pakistanlı Müslümanlar Abdullah'tan çok etkilenirler. Minyeliler Pakistan'dan sonra hacca giderler. Mısır'a dönen Abdullah, arkadaşı Mahmut'un şikâyet ettiği sürekli etrafına zarar veren, ahlaksız bir hayat yaşayan ve kamu görevlilerini rüşvetle susturan mafyavari bir adamın önce gizlice öldürülmesini tavsiye eder ama sonra bundan cayar. Mahmut adamı üç gün hapsedip döverek hidayete erdirir. Yıl 1967 olmuştur ve İsrail Savaşı başlar. Abdullah ve Sevde savaşa katılırlar ve şehit olurlar. Nispeten basit bir olaylar zincirine sahip romanda sürekli olarak dönem İslamcılığının siyasi ve dini propagandası yapılır. Kimi zaman gündelik hayata

ilişkin ilmihal bilgileri kimi zaman itikadi bilgiler verilir. Ancak romanın esasa odağı İslam'ın hayatın her alanında hükmü olan bir din olduğunu göstermek olduğu için siyaset ve ekonomiye dair yoğun bir mesaj yükü vardır. Dış politika söyleminde de Soğuk Savaş Dönemi İslamcılarının ekseriyetinin benimsediği tüm unsurlar bulunur.

Minyeli Abdullah'ta Batı Blokuna ve ABD'ye müzahir pek çok enstantane bulunur. Romanın tamamına hâkim anti-komünist, anti-sosyalist söylem bir yana doğrudan ABD'yi ve temsil ettiği siyasi ve ekonomik düzeni öven kısımlar mevcuttur.

İlk açıktan ABD övgüsü Abdullah'ın kızı Hatice'nin tercümesini yaptığı makale ile başlar. Makalede ABD'nin devlet olarak dini hayatı programına aldığı, dine doğrudan ve dolaylı yardımlar yaptığı, din ve aile aleyhine filmlerin yasaklandığı, devletin Allah'a inanan bir nesil yetiştirmeyi hedeflediği ve bunu zaruri gördüğü, Hristiyan cemiyetlerinin çocuklara sürekli dini aşıladığı anlatılmaktadır. Abdullah “demek garp âlemi hem dindar hem de teknik üstünlükte geri kalmıyor” diyerek ABD'deki bu durumu takdir eder ve “Kendini inkâr eden, Garbın safahatını alan bir millete; Garbın dinini, ahlakını, ilmini, sanatını göstermek vazifemiz oldu” der (İsmail 2018, 156–57). ABD hem dindar hem de süper güç olabilmiştir ve Müslümanlar da böyle yapmalıdır. Makalede geçen hususlar Abdullah'ın ABD ziyaretinde ayrıntılı olarak tekrarlanır.

Abdullah, arkadaşlarına maddi kalkınmanın öneminden bahseder ve bunun için ayrı ayrı esnaflar olarak çalışmaktansa şirketleşmeyi, holdingleşmeyi salık verir. Kapitalist bir yaklaşımla sermayenin temerküzünü ve birikimini önemser. Maddi kalkınma hamlesi için “İslam Yardımlaşma Sandığı” adında bir yatırım fonu kurar. Fon giderek büyür. Sermayedarlar Abdullah'ı ABD'ye göndermeye karar verirler. Abdullah, “Oradaki her türlü ticari müesseseleri gezecek, böylece Mısır'a yenilikler” getirecektir (İsmail 2018, 176). Burada yeniliğin ve ekonomik bilginin alınacağı adresin ABD

olması önemlidir. Dünyaya kabaca iki ekonomik modelin dayatıldığı Soğuk Savaş döneminde yazar ABD modelini tercih etmektedir.

Abdullah ABD'ye giderken uçakta ABD'li hostes ile arasında çok ilginç bir diyalog gerçekleşir. Bu diyalogda tam anlamıyla ve nedenselliğiyle bir siyasal tercih göze çarpmaktadır. Abdullah uçakta namaz kılmak ister ve hostes bunun için yer gösterir. Ayrıca kendisinin ve pilotun Abdullah'ın namaz kılmasından memnun olduğunu bildirir. Abdullah sebebini sorduğunda hostes dindarlardan insanlara zarar gelmeyeceğini, asıl tehlikeli insanların komünistler olduğunu söyler. Hostes devamla sorar:

'Mısır'da Komünizm tehlikesi var mı?'. 'Tahmin ederim'. 'Nasıl?'. 'Komünizm kötü bir rejimdir. O her ülkeyi, her milleti tehdit edebilir. Mesela, Meksika Komünizm anayasası ile idare edilir. Hâlbuki Meksika nerede, Rusya nerede?'. 'Haklısınız'. 'Amerikalıları seviyor musunuz?'. 'Biz Allah'ı severiz. Komünist düşmanlarını da dost biliriz'. 'Memnun oldum.' “(İsmail 2018, 178).

Bu sahnede hidayet romanı İslamcılığının, Soğuk Savaş'ta aldığı dış politika pozisyonunun açık bir propagandası yapılır. Hristiyan, yani ehli kitap olan ve üstelik dindar olan ABD'lilerle müştereklerimiz vardır. Hâlbuki tarihi çok önemseyen Soğuk Savaş İslamcılığının bunu söylemesi dikkat çekicidir. Dikkat çekici olan şey, tarihsel olarak Türklerin uzun yüzyıllar boyu savaştığı Haçlı Ordusu'nun dindar Hristiyan ordusu olmasına rağmen; Türkiye'nin 20. yüzyıl hafızasında en az Rusya'nınki kadar canlı İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan gibi ülkelere Anadolu'ya gelen işgal orduları varken yazarın bunu dikkate almayıp Hristiyanlardan komünistler kadar zarar gelmeyeceği hatta hangi dinden olursa olsun “dindar insandan zarar gelmeyeceği”ni söyleyerek ABD propagandası yapması İslamcı dış politikanın Türkiye'nin devlet

politikasına ne kadar bağılı, ona ne kadar paralel olduğunu göstermekten başka çok az şey söyler. Romanda geçen bir başka Hristiyan da otobüs yolculuğunda yine ibadet etme konusunda Abdullah'a destek veren Hristiyan yolcudur (İsmail 2018, 125). Müslümanlar susarken, Hristiyan yolcu Abdullah'ın namaz molası talebine destek verir. ABD'nin dindarlığı da vurgulanınca resim tamamlanır. Hristiyanlar ve ABD mutlak kötü değillerdir. Komünizm ise mutlak manada kötü bir rejimdir ve coğrafi olarak Rusya ile sınırlı kalması gerekir. Abdullah'ın Komünizmi Rusya'ya hasreden düşüncesinde ABD'nin çevreleme politikasının İslamcı zihindeki karşılığını görmek mümkündür. Komünizm, Rusya ile mahdut kalmalıdır. Müslümanların baş düşmanı Komünizmle mücadele eden ABD de Müslümanların dostu bilinmelidir. ABD'yi dost ilan eden bu bedihî konuşmadan sonra hostes ayrılır ve bir başka Mısırlı Abdullah'la konuşmaya başlar. Bunca ABD övgüsü sonrası İslamcı ya da İslamcı adayı okurun aklına gelebilecek soruya yazar cevap vermektedir.

Uçakta Abdullah'ın yanında olan ve Hostesle diyalogu duyan Mısırlı adam; Amerikan, İngiliz, Fransız sömürgeciliğinin ve emperyalizmin komünizmden daha tehlikeli olduğunu söyler. Abdullah: 'Emperyalizm milletleri maddeten istila eder. Hâlbuki Komünizm milletleri manen yıkar ve fikir adına menfi fikirler nizamıyla, onları ebediyen esir eder, hatta kendi küfür potasında eritir.' Diye cevap verir (İsmail 2018, 179). Abdullah'a göre Batı emperyalizmi en fazla madde planında sömürmektedir. Komünizm ise ebediyen halkları köleleştirmekte ve milliyetlerini, dinlerini yok etmektedir. Abdullah bu şahsın istihbaratçı olduğunu ve kendisini takip ettiğini sonradan bir şekilde öğrenir. İstihbaratçının kendisini övdüğünü duyunca "zamanın çarkının İslamiyet lehinde dönmeye başladığını" düşünür.

Minyeli Abdullah'taki ABD övgüsü, Abdullah'ın ABD ziyareti ile doruğa çıkar. Aslında Ömer Okçu romanı yazmadan önce askeri eğitim için ABD'ye gitmiş ve bir süre orada yaşamıştır. Ama Minyeli'nin romandaki ABD gözlemleri gerçekten çok uzaktır. ABD neredeyse bir din ve ahlak devleti olarak tasvir edilmektedir. Abdullah'ın ABD notları şaşkıncı, uçuk şeylerle ve din konusunda mübalağalı övgülerle doludur; şirket vergisi olarak %95 bile vergi alınması, ABD'de İslami hayatın daha kolay yaşanması, ABD'nin dinine çok bağlı bir devlet olması, tüm medyanın kilisenin emrinde olması, dine aykırı filmlerin yasak olması, her fabrikada ve depoda kilisenin olması, papazların devlet okullarında öğretmenlik yapması, 20 yaşına kadar kız ve erkeklerin ayrı okullarda okuması, gibi. Demiryollarının ve havayollarının özel şirketlerce işletilmesi övülür. Ayrıca ABD'deki Komünizmle etkin mücadeleye değinerek “Komünizmle mücadele sağlam dini inançlarla ve maddi terakkiyle mümkün” der.(İsmail 2018, 182). Bu övgülerin ardından aslolanın İslam İktisadı olduğu, bunların sadece ABD'nin iyi yönleri olduğu, “Amerika'nın kötü yönlerini Abdullah'ın not etmediği” belirtilir ama bunun sebebi belirtilmez. Abdullah bazı iş bağlantıları kurarak Mısır'a döner. Bu ziyaret kısmı sonrasında okur ABD'nin iyi yönlerini öğrenmiş ve benimsemiş olur. ABD küresel çapta özenilecek, işbirliği yapılacak, kendisinden öğrenilecek bir ülkedir. Abdullah'ın şahsında ideal Müslümanın keşfedeceği, işbirliği yapacağı adres gösterilmiş olur. Bu, soğuk savaş şartlarında açık bir dış politik konumlanmanın resmidir. Türkiye, ticaret yapacaksa ABD ile yapmalı, bir şey alacaksa ABD'den almalı, bir teknik getirecekse ABD'den getirmeli ve Komünizmle mücadelede ABD'yi örnek almalıdır. Romandaki Batı Bloku propagandası sadece ABD övgüsü ile değil, daha yoğun olarak eşanlımlı kullanılan Komünizm, Sosyalizm, sol düşünce ve Rusya yergisi üzerinden yapılır.

Minyeli Abdullah, siyasal anlamda yoğun bir Komünizm karşıtı propaganda metnidir. Kendisinden sonra gelecek onlarca örneği gibi, roman Komünizmde olan ya da olmayan unsurlar ayrımı yapmaksızın Komünizmi kötüler. Aslında ilk İslamcıların Batıyı ve moderniteye yönelttikleri eleştirilerin üzerine devletin Komünizm karşıtı politikasını da ekleyerek bütünlükten uzak ama propaganda olarak kesif bir Komünizm düşmanlığı sergiler. Örneğin Abdullah ilk gençliğinde Komünizm ile tanışır ve “...Böylece komünistleri ve Komünizmi tetkik etme imkânı da buldu. Bu adamların maddeleşen ruhu Abdullah’ı çok sıktı. Her şeyi para ile ölçmeleri ve her şeye madde gözüyle bakmaları; sonra namus, şeref, din, iman tanımamaları Abdullah’ın hem ismine hem de içinde hissettiği hicran ateşine aykırı düşüyordu.” (İsmail 2018, 27). Dönemin para sisteminin kurucusu ABD’ye ve temsil ettiği kapitalizme bu konuda bir şey söylenmez. Komünistlerden hazzetmeyen Abdullah ileride tam bir Komünizm düşmanı olur. İlk nezarete düştüğü zaman kendisine gelen ve dininden vazgeçmesini isteyen şube müdürüne durumunu anlatır ve “Mısır’ın Bulgaristan gibi komünist olamayacağını”, “Davasında sonuna kadar ısrar edeceğini” söyler (İsmail 2018, 38). Dinî sohbet yaptığı için karakola düşen Abdullah’ın davası bir anda Komünizmle mücadele olarak görünür. Çıktığı ilk mahkemede Abdullah “Anarşiyi önlemekte hükümete yardımcıyım. Çünkü gönüllere yerleştirilecek Allah sevgisi her müminin içinde bir polis gibi bekleyecektir” der (İsmail 2018, 53). Burada rejimin, özellikle sol gruplarla mücadele ederek başarmak istediği düzenin kurulmasına İslamcıların katkıda bulunduğu ve aslında rejimle ittifak halinde olduğu belirtilir.

Roman boyunca pek çok yerde Komünizm ağır ifadelerle kötülenir. Komünizmle mücadelede Müslümanların birlik olamadığından yakınılır; “Ortada bir yılan vardı ve bu yılan milleti sokup geziyordu. Komünizm gibi mülkiyeti, aileyi ve dinleri reddeden

bir rejim adına gazete çıkarken, Müslümanlar birbirleriyle münakaşa halindeydi.” (İsmail 2018, 56). Abdullah’ın hırsızlık yaparken yakalayıp sonra himaye ettiği Hüseyin zengin olunca Abdullah’a sermaye vermek ve onu hamallıktan kurtarmak ister. Abdullah’ın cevabı sert olur:

“O parayı götür, komünist, sosyalist denen köpeklerin önüne at, kemirsinler. Maddeyi putlaştıran, manaya ehemmiyet vermeyenlere bu layıktır.’ ‘Ama ağabey, dükkâna bazı sosyalistler geliyor. Onların da haklı tarafları var’. ‘Sen sosyalist, komünist olsaydın sana böyle bir dükkân verirler miydi? Bu hamalın ekmeğini sana yediren İslamiyet’tir.” Yani kapitalizm sana bu dükkânı verdi mi diyor? Zira buradaki bağlamda Hüseyin’e “dükkânı. Burada Abdullah bir yandan komünistleri yererken diğer taraftan Hüseyin’in zenginleşmesini sağlayan serbest piyasa şartlarını ona hatırlatmaktadır. Çünkü az sermaye ile başlayan ama işleri iyi giden Hüseyin zengin olmuştur. Abdullah konuşmada noktayı koyar: “İslamiyet’te Sosyalizm, sosyalizm yok” (İsmail 2018, 97).

Abdullah sürekli tebliğ halinde olan, bulduğu her fırsatta İslam’ı anlatan biridir. Abdullah bir arkadaşının muhallebici dükkânında Sosyalizmi savunan gençlerle sohbet eder. Onlara uzun uzun Sosyalizmin niçin akla ve dine aykırı olduğunu anlatır. Sonra “ismi Abdurrahman olanlar Sosyalizmi kuranın neresinde görmüşler?” diye sorar(İsmail 2018, 130). Ama ismi Abdullah olanların ABD’ye ve kapitalizme niçin yakın olması gerektiği pek açıklanmaz.

Komünizm düşmanlığı öyle yoğun işlenir ki, hidayete eren kişinin ilk yapması gereken şey komünistlere düşman olmak olarak nitelenir. Abdullah’ın evini vaktiyle arayan Komiser de hidayete gelmiştir. Abdullah’a “söyle ne yapayım” der. Abdullah; “Allah düşmanlarına düşman olmak ve Allah dostlarına dost olmak, baş vazife.

‘Yani?’. ‘Komünistlere düşman, Müslümanlara dost olmakla işe başlanabilir.’”
(İsmail 2018, 169). Komünizm düşmanlığı propagandası Abdullah’ın oğlu Bilal’i komünistlerin şehit etmesi ile duygusal zirvesine ulaştır. Suikastın olacağı konferansta Abdullah “İslam memleketi olan bu vatanda Bolşevik baykuşlarının seslerini işitiyoruz...Bu imansız kitleye karşı mücadele ediyorum... Beni bu gayemden alıkoyanlar da korkarım ki Bolşevikler olsun. Bu iman düşmanlarına karşı mücadele açan sizin gibi dindar kuvvetlerle el ele vermek benim için mukaddes bir vazifedir.”
der. Bu sırada “yaşasın Sosyalizm” sesleri ile ortalık karışır ve Abdullah’ın oğlu Bilal “şehit olur”. Cinayeti “gizli komünist partisi genel sekreteri” gerçekleştirmiştir. Fakat konferanstaki halk hakkını almayı bilmiş ve olay çıkaran komünistleri öldürmüşlerdir. “Rusya, Mısır’a bu kadar yardım ederken” bu beklenmeyen bir tepkidir ama “cami yıkılmışsa da mihrap yerinde”dir (İsmail 2018, 193–96). Burada Abdullah’ın içinde olduğu hareket, komünistlere karşı şiddeti ve cezalandırmayı meşru görece kadar Komünizm düşmanı resmedilir. Çünkü daha önce pek çok farklı eziyet gören Abdullah şiddet ve cezalandırma bir yana savunma bile yapmayan, hakkını öbür dünyaya havale eden bir profil çizer.

Minyeli Abdullah, eşi ile gezisi sırasında Bulgaristan’a uğrarlar. Doğu Bloku ülkesi olan Bulgaristan gözlemleri okuyucu için net bir mesajdır (İsmail 2018, 203):

Halk birbirinden korkuyordu. Ahlaksızlık almış yürümüştü. Burada Müslümanların hali içler acısıydı. Sünnet olmayı bile yasak ettiklerinden baba çocuğunu sünnet ediyordu... Komünizm idaresinden ekseri Bulgarlar da memnun değillerdi ‘insan gibi yaşamayı unuttuk’ diye fısıldayanlar oluyordu. Hele komünist partisine girmeyenler uşak ve yabancı muamelesine tabiydiler. Sınıf farklarını kaldıracamız diyen bu rejimde evvela halk ikiye ayrılmıştı:

Komünist partiye mensup olanlar, olmayanlar. Komünist Partiye mensup olanlar tekrar ikiye ayrılıyordu; idare edenler ve edilenler. Pirinç tarlasında, balçık içinde çalışan bir işçi ile bunu kontrole gelen kooperatif memuru ne yaşayış ne yeme içme giyim konusunda müsaviydiler. Kısaca Komünizm koyu ve kalın bir yalan perdesi arkasında, insanların namuslarına ve canlarına mukabil maddi bir kalkınma vaat ediyordu. Bu haliyle Bulgaristan bir randevu evine benziyordu.

Abdullah, Bulgaristan'dan önce Yunanistan'ı gezer ama NATO üyesi Yunanistan'daki ekonomik ve sosyal hayata ilişkin hiçbir paylaşım yapılmaz, hiçbir olumsuz gözlemleri yoktur. Sadece Osmanlı eserlerinin silindiği notu vardır (İsmail 2018, 202–3). Bu yergi de sistemik bir eleştiri değildir. Yani Yunanistan'ın bağlı olduğu Batı Bloku sebebiyle olan bir şey değildir. Yunanistan'ın devlet olarak yaptığı Türkiye özelinde bir düşmanlıktır. Ama Bulgaristan Doğu Bloku üyesi olduğu için haraptır, bataktadır. Kıbrıs konusu sebebiyle Yunanistan ile ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde yazılan romanda Yunanistan'a dair bundan başka bir olumsuzluğun, yerginin olmaması dikkate şayandır. Bu durum, Minyeli Abdullah'taki dış politika önceliğinin Komünizm karşıtlığı ve Batı Bloku yanlılığı olduğunu gösterir

Roman, 1967 İsrail-Mısır savaşı ile biter. Savaşta Mısır yenilir. Abdullah bunu en başta ordudaki maneviyat eksikliğine ve bundan kaynaklanan ihanete, liyakatsizliğe ve disiplinsizliğe bağlar. Ancak ilginç bir şekilde “...Mısır galip gelseydi, İslamiyet'ten ayrılıp sosyalist olmakta iyiliklerin olduğunu ilan edecekti. Bu, daha acı olacaktı.” diyerek Sosyalizmin Mısır'da hâkim olmasının İsrail'e karşı savaş kaybetmekten daha kötü olduğuna işaret eder.

Minyeli Abdullah, hidayet romanları İslamcılığının dış politika söyleminde takındıkları milliyetçi tutumu çok net olarak benimser. Daha önce Said Halim Paşa ve Said Nursi gibi isimlerce dile getirildiği şekliyle müspet ya da İslami milliyetçiliğin İslam ile bağdaştığı vurgulanır. Abdullah romanın bir bölümünde bir Mısırlı milliyetçi ile konuşur. Milliyetçiliğin İslam üzere olduğunda iyi olduğunu söyler. Vatanseverliği de İslam'ın gereği olarak anlatır: “Allah vatanımızı müdafaa etmemizi emrediyor. Mısır'ı her türlü tecavüzdten koruyacağız. Bu işi yaparken Allah için yapacağız. İbadet diye yapacağız. Ecelimiz Allah'a ait düşüncesiyle ileri atılacağız. Şehit olursak cennette, kalırsak cennet vatanımızda yaşayacağız.”(İsmail 2018, 144).

Abdullah ve Sevde, İstanbul'da Mete adında bir gençle tanışırlar. Mete doğudan gelmiş Türklüğü ve Müslümanlığı öğrenmeye çalışan milliyetçi bir gençtir. Türk'tür ama Türk'ün ne olduğunu bilmemektedir(İsmail 2018, 206). Yazarın bu karakter için Mete adını seçmesi de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Mete, İslam'ın Türkiye'de hayata hâkim olmamasından mustarıptır. Ona göre okullarda andımız okunuyor ama kimse doğru ve çalışkan olmuyordur. Felsefe bölümünde asistandır. Tanıştıktan sonra Minyelileri evinde misafir eder. Abdullah, Mete'ye Türk milletinin asaletinden bahseder. Türk ordusunu över; “Asil bir milletsiniz. İçinizde sık sık anarşi çıkmadığı gibi ordunuz da ağırbaşlı ve vakur!.. Bu sebeple, Suriye ve Irak gibi ihtilalcilik oynamıyorsunuz. Elbette ki devletler idare etmiş bir millete bu asalet yakışır.” der (İsmail 2018, 216). Bu sözler romanın iç kronolojisinde göre 1966-1967 yılında geçmektedir. Roman da 1965'te yazılmış, 1967'de kitaplaşmıştır. Yani 27 Mayıs darbesi olalı 6-7 yıl olmuştur ve 1971 muhtırasına da 4-5 yıl vardır. Bu pek de yerinde olmayan “darbe yapmayan ordu” övgüsü ya yazarın kendisi ve eserine ilişkin adli endişelerine ya da okuyucuyu rejimle barıştırmaya, uzlaştırmaya yönelik niyetine verilebilir.

Abdullah, Türk milletini, tarihini ve ordusunu genç Mete'ye övdükten sonra devam eder (İsmail 2018, 216);

ümit ederiz şu komünistleri de tesirsiz hale getirirsiniz. 'Efendim bizdekiler hep sosyalist olarak geçiniyorlar' 'Bence sosyalistle komünist aynı şey! Baksana Rusya'nın ismi de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Komünizm lideri ve tatbikçisi olan Rusya kalkıp Sosyalist ismini almış. Artık sosyalist başka şey, komünist başka şey diye şu memleketten bu âlemden misaller getirmek safsatadan başka bir şey değildir. Asil Türk milletinin karşısında komünist barınamayacağı için kuzu postuna bürünmüş kurt gibi, onlar da sosyalist maskeleriyle meydana çıkıyorlar'.

Bu sahnede felsefe asistanı Mete, Sosyalizmi ve Komünizmi Abdullah'tan öğrenmektedir. Burada hidayet romanı İslamcılığının Komünizm karşıtlığı ve milliyetçilik üzerine kurulu yapısı birlikte görünmektedir. Abdullah Müslüman olduğu için, Mete ise hem Müslüman hem de Türk olduğu için komünist, sosyalist olamazlar, olmamalıdır. Abdullah, romanda daha çok sosyal demokratları ima eden solculara dair de fikir beyan eder ve onları da Kuran'da geçen ehli dalalet, yani sapkınlık ehli olarak niteler. Solculuk Komünizme giden yolun ilk basamağıdır. Solcular hakkında:

Onların maskesi biraz daha kalın...Bence solcular, sosyalist, bütün bunlar, komünist binasının harcı ve tuğlası gibidir. Bunlar olmadan Komünizm olamaz ve dünyada tutunamaz....Solculuk, sosyalistlik ve komünistlik sadece bir iktisadi görüşle gelmez. Bunlar gelirse hem iktisadi hem hukuki hem maarif hem de siyasi görüşleriyle gelirler ki o zaman İslamiyet'e hayat hakkı tanımazlar. Çünkü İslamiyet'in de bu konularda görüşleri vardır. Ve bunlar birbirine zıttır. Dolayısıyla ya o yaşayacak ya bu!" der (İsmail 2018, 216).

Dolayısıyla romana göre Türkler için sosyal demokratlık dâhil her türlü sol hareket, hayat hakkı tanınmaması gereken bir ölçüde tehlike arz etmektedir. Hakiki milliyetçiliğin gereği Komünizme düşman olmaktır.

Minyeli Abdullah'taki milliyetçi dış politik söylem bir Arabin ağzından anlatılarak okuyucuya bir iftihar vesilesi olur. Epik bir anlatımla İstanbul'un fethi anlatılır, İstanbul'un camileri tanıtılır. Türkler hakkında; "Yine yaparsa Türkler yapar ve İslamiyet'i yirminci asra takdim edip kabul ettirirler." Diyerek Türklerin Müslümanlar arasındaki liderliği izhar edilir. Bu takdim ve kabul bahsi, Mehmet Akif Ersoy'un "Âsım" şiirindeki "Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı, Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı."beyitine bir göndermedir. Klasik İslamcılığın eklektik modernizmini sembolize eder. Romanda bunu, yani yeni ve modern bir İslam medeniyetini kurma işini; şanlı mazileri, devlet tecrübeleri ve asaletleri ile Türklerin yapabileceği, bunun da yegâne şartının Türklerin İslam'a sarılmaları olduğu belirtilir. "Saltuk Buğra Karahan ile İslamiyet'i kabul edip, Karahan, Gazneli, Babür, Harzemşah, Altınordu, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları gibi devletleri İslamiyet'e sarıldıkları müddetçe kuran ve yükselten, İslamiyet'ten ayrıldıkları zaman yıkılan ve yıkan Türkler yine şahlanabilirlerdi" diye İslamcı pozitif milliyetçilik vurgusu yapılır.(İsmail 2018, 202). Mete'nin şahsında sembolleştirilen, şanlı bir tarihe sahip, aslında özü temiz ama dininden mahrum edilmiş, kendini arayan Türklerin, gerçek İslam'ı (yani Abdullah'ın anlattığını) bulduğunda nasıl özüne dönerek buna sınıksız sarıldığı gösterilir. Minyeli Abdullah'ın milliyetçi söylemi, ümmetçiliği değil, milletlerden ve ulus devletlerden kurulu bir birliği destekler. Bu da İslam birliğidir.

Minyeli Abdullah, hidayet romanlarında propagandası yapılan Soğuk Savaş dönemi İslamcılığının ittifak-ı İslam, yani İslam Birliği anlayışını yansıtır. Buna göre

milletlerden kurulu bir ümmet, tıpkı Batının yaptığı gibi iş birliği yapabilmeli, birbiri ile kardeş olabilmelidir. Klasik dönem ümmetçiliği görülmez. Bunun yerine, aslında Türkleri de eşitler arasında birinci gören, yer yer üstün de görebilen bir milliyetçiliğin eşlik ettiği ittihad-ı İslam vurgusu vardır. Abdullah, dini faaliyette bulunan, İslam'a hizmet eden herkesi kucaklamak gerektiğini belirtir. "Kur'an-ı Kerim'in, 'Bütün müminler kardeşler' mealindeki ayetine binaen mümini kardeş bilenler birbirleriyle görüşür, konuşur ve ziyaret yaparlar" der(İsmail 2018, 100). Nitekim daha sonra Abdullah bunu uygular ve Müslüman ülkeleri ziyaret eder. Abdullar; "İslam âlemi bir insan hükmündedir. Ayağa batan dikenin ıstırabını bütün vücut duyar esasınca bütün müminler bir şahs-ı manevi durumuna geçerler ve birbirlerinin dertleriyle dertlenirler, saadetleriyle mesud olurlar." Diyerek ümmet kavramını siyasi değil manevi bir şahsiyet olarak tanımlamaktadır. Bu, milletlerden ve milletler arası dayanışmadan müteşekkil bir ittihad-ı İslam siyasetini anlatır. Zira hidayet romanlarının propagandasını yaptığı milliyetçilik vurgusunu ancak bu şekildeki bir İslam Birliği modeli mümkün kılmaktadır. Abdullah Pakistan'daki temaslarında da Cemaat-i İslami olduğu belli olan Müslüman gruplarla tanışır. Buradaki İslami harekete dair bilgileri veren yazar hem Pakistan hakkında bir ittihad-ı İslam farkındalığı oluşturur hem de Müslümanlar arasında yaklaşım farklılıkları olsa da bir manevi birliğin kurulabileceğini gösterir. Zaten evvelen Müslüman Kardeşler üyeleri de Abdullah için "o bizden değil ama biz ondanız" diyerek bunu göstermişlerdir. Romandaki Müslüman Kardeşler tanıtımı da yine İttihad-ı İslam farkındalığı amacına hizmet eder.

Minyeli'deki hac sahneleri de Müslüman milletler arasındaki ittihad-ı İslam politikasının birer yansımasıdır. Hacda Müslümanların bir araya gelerek dertlerine çare arayacakları bir dünyevi tarafı da olan bir toplantı olarak anlatılır; "Bir iman ki kabileleri topluyor. Bir iman ki dertleri dağıtıp saadetleri derliyor. İşte bu noktada

hareket edip bir vücut haline gelen Müslümanların ayağına batan dikenden bütün vücut muzdarip olur ve bunun şifası Hac anında aranır, bulunur. Bütün iyi, güzel şeyler de birbirine tavsiye olunur.”(İsmail 2018, 225). Hac sahnesi, ulus devletlerden müteşekkil İttihad-ı İslam politikasının bir resmi olarak pek çok hidayet romanında işlenir.

Minyeli Abdullah klasik bir hidayet romanı olarak Soğuk Savaş Dönemi İslamcılığının, resmi politikayla uyumlu dış politika anlayışını bütünüyle sergilemektedir. İkinci roman olarak incelenen Oğlum Osman da, farklı vurguları ile birlikte benzer bir dış politika temasını işlemektedir. Yazarı Raif Cilasun, diğer hidayet romanı yazarlarından hem yaşının ileriliği, hem şehirliliği hem de eğitim seviyesi ile ayrılır. Ancak çok benzer temaları kullanarak hidayet romanları yazmıştır.

Raif Cilasun, 1906’da İzmir’de doğdu. İzmir’de Mekteb-i Sultânî’de eğitim görürken İzmir’in işgali ile burayı bıraktı ve İstanbul Robert College’da öğrenim gördü. Daha sonra İzmir’e döndü ve özel hocalardan dinî ilimler, Arapça, İngilizce, Fransızca, Rumca öğrendi. İzmir’de İl Fakirlerini Koruma Derneği, Halk Eğitim Derneği gibi kuruluşlarda görev aldı. 1949’da milletvekili adayı olduğu Cumhuriyet Halk Partisi saflarında ilkokullara din dersi konulması ve İmam-Hatip okullarının açılması hususunda çaba sarf etti. Burası önemlidir. Zira Demokrat Parti seçimlere girdiği halde Cilasun CHP adayı olmuştur.

Cilasun, 1950’de İzmir’de Kur’an Öğrencilerini Koruma Derneği’nin kurulmasına ve Kestanepazarı Camii Kur’an Kursu’nun çalışmalarına katıldı. Bu dernekte, daha sonra 1960 sonrasının Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Yaşar Tunagür ve ondan sonra Fetullah Gülen de görev aldılar. 1951’de İstanbul’da İlim Yayma Cemiyeti’nin, 1959’da Sönmez Neşriyat’ın kuruluşunda rol aldı. Aynı yıl İlâhiyat Tedrisatına

Yardım Eden Dernekler Federasyonu'nun tüzüğünü hazırladı. 1970lerde hidayet romanları çalışmalarını başlandı. 1975'te ilk romanı Oğlum Osman ile geniş bir okuyucu kesiminin ilgisini çekti, defalarca basıldı ve Yücel Çakmaklı tarafından sinemaya aktarıldı. Benzer başka hidayet romanları da yazdı; *Bir Annenin Feryadı*, *Beklenen Sabah* ve *Haram Lokma* bazılarıdır. 19 Ağustos 1998'de vefat etti. Nakşibendî şeyhi Mehmet Zahit Kotku'ya intisap eden Cilasun; Hasan Basri Çantay, Said Nursi ve Necip Fazıl Kısakürek gibi önce gelen İslamcı isimler ile de yakın dostluklar kurmuştur.”(Kahraman 2016). *Oğlum Osman* Cilasun'un en meşhur eseridir.

Romanda başkarakter Osman, Kevserizade İhsan Bey'in oğlu olarak bir köşkte dünyaya gelir. Milli ve manevi değerlere göre yaşayan İhsan Bey oğlunun adını Dördüncü Halife Hz. Osman'dan ve Osman Gazi'den ilhamla Osman koyar. İhsan Bey roman boyunca Osman'ı her andığında bunu dile getirecektir. Osman küçük yaştan itibaren sıkı bir dini eğitim alır. Babası ile beş vakit namazı camide kılar. Okula ilk gittiğinde okulda Allah'tan bahsedilmeyişinden şikâyet eder Osman. Etrafındaki kızların etek boylarına karışır, arkadaşlarını sürekli dini konularda uyarır. Derslerinde çok başarılı olan Osman diğer hidayet romanlarındaki benzerleri gibi modern okul sistemi ve modern öğretmenle çatışmaktadır. Çevresinde farklı dünya görüşünden (seküler, milliyetçi, aileleri temsil eden arkadaşları vardır. Osman ilk kavgasını seküler aileden gelen Hamdi ile eder. Osman o dönem popüler olan sinemaya da dine aykırı olduğu için gitmemektedir. Arkadaşlarının ısrarıyla “Buzlar Erirken” adlı filme gider. Romanda bu bir dönüm noktasıdır. “Buzlar Erirken” adlı sosyalist argümanlara dayalı film, Osman'ın dini duygularında ciddi bir tahribatın başlangıcı olur. Osman, öğretmenin makine mühendisi olabileceğini söylemesi ile imam hatip okuluna değil düz ortaokula devam eder. Artık sinemaya gitmekte ve romanlar okumaktadır. Okuldaki derslerin ağırlığı sebebiyle namazlarını camide kılamamaktadır. Giderek

kendisini sol yazarların eserlerine kaptırır ve ortaokulun sonunda solcu olmuştur. Lisede Osman ailesinden iyice kopar. İçki içer, sarhoş olur. Artık “ilerici”dir ve komünisttir. Komşularının kızı ve çocukluk aşkı Fatma’nın, mahalleden arkadaşı dindar bir aileden gelen Mesut’un hatta seküler bir aileden gelmesine rağmen az da olsa Türklük bilinci olan Hamdi’nin uyarılarını dinlemez ve onlardan uzaklaşır. Lise sondaki bir okul gezisinde kız lisesi lisan öğretmeni alman Zikmond’un kızı Jülyani ile tanışır ve sevgili olur. Zikmond ve Jülyani komünisttir. Osman artık ailesini düşman bellemiştir, hatta bir gün amcası ile Komünizm üzerinden kavga edip onu yaralar. Adını da Kaya olarak değiştirir. Tüm bunların sonunda İhsan Bey’e inme iner, ama Osman’ın umurunda olmaz. Osman Jülyani ile birlikte Doğu Almanya’ya gider, üniversiteyi orada bitirir, Jülyani ile orada evlenirler. Timur adında bir oğulları olur. Timur’u tam bir sosyalist olarak yetiştirmektedirler. Jülyani’nin amcası Filip entelektüel bir Hristiyan’dır. Ara ara aile ile görüşürler, Filip İslam’a dair sorular sorar, Osman geçiştirir. Timur okula başladığında aslında bir Türk çocuğu olduğunu fark eder. Ailesine sorular sorar cevap alamayınca amca Filip ile sohbet eder. Türkleri ve İslam’ı araştırır. Timur, amca Filip’in de yönlendirmesiyle Müslüman olur. Ailesi ile bu sebepten kavga eder. Okulunu bitirdikten sonra, ailesinden habersiz, Filip’in de yardımıyla dedesini bulmak için Türkiye’ye kaçar. Bu arada Osman’ın arkadaşı Mesut ile Fatma evlenirler. Hülya adında bir evlatları olur. Timur İstanbul’da tesadüfen Osman’ın amcası Şevket ile tanışır. Şevket yeğeni olduğundan haberiz Timur’u çok sever ve onu evlat edinir. Sanat mektebinin makine bölümüne kaydettirir, adını da Ali olarak değiştirir. Şevket Bey hacca gider. Bu arada Osman oğluyla yaptığı Sosyalizm konulu son tartışmaların ve oğlunun evi terk edişinin etkisindedir. Korkulu bir rüya görür. Rüyasında solcu arkadaşları; Osman’ın Türk ve Müslüman olduğu için komünist olamayacağını söylemekte ve onu öldürmek istemektedir. Onlardan

kaçarken bir Hz. Osman diğeri Osman Gazi olan iki mübarek zat Osman'la konuşurlar ve Osman'ı babasına götürürler. Osman babasıyla buluşur ve Timur ve Filip'in de orada olduğunu görür. B rüya Osman'ı kendine getirir. Tekrar Müslüman olur. Jülyani de Müslüman olur ve adı Şakire olarak değişir. Bunun üzerine amca Filip'i ziyaret ederler ve ona Timur'u sorarlar. Amca Filip de gizli olarak Müslüman olduğunu itiraf eder. Onun da adı Hidayet olur. Timur'un İstanbul'da olduğunu söyler. İstanbul'dan önce hacca giderek günahlarından temizlenmeye karar verirler. Hacca giderler orada Osman, oğlu Timur ve amcası Şevket ile buluşur. İstanbul'a dönerler. Ama İhsan Bey zaten rüyasında Osman'ın kendisine döndüğünü, Timur'un da kendi öz torunu olduğunu görmüştür. Bu rüya da gerçek olur. Osman babasıyla buluşur. Mesut ve Fatma'nın kızları Hülya ile Timur'u nişanlarlar. Büyük bir mevlit ve kutlama ile roman biter. Romanda klasik hidayet romanlarında görülen dış politika söylemi özelliklerinin hemen hepsi görülmektedir. Minyeli Abdullah'tan farklı olarak romanda milliyetçi vurgular daha baskındır ve karakterler şehirlidir. Didaktik söylem daha az, propaganda tarafı daha çoktur. Bu biraz da yazarın şehirli ve aristokrat bir aileden gelmesine bağlanabilir. Oğlum Osman romanı özellikle koyu bir milliyetçilikle bezeli sol karşıtlığı söyleminin olduğu, dış politika söylemi bağlamında Türkiye'nin Soğuk Savaş şartlarında benimsediği dış politika pozisyonunun din ve milliyetçilik üzerinden propagandasının yapıldığı bir hidayet romanıdır.

Oğlum Osman, hidayet romanlarının dış politika söylemindeki Batı Bloku propagandasının açık ifadelerle döküldüğü bir romandır. İlk işaret Osman'ın okuldaki dini sözlerinden ve arkadaşlarını uyarılarından dolayı rahatsız olan okul müdürünün Osman'ın velisini çağırması sonucu görüşmede verilir. Müdürle görüşmede ortam gerilince Osman'ın babası İhsan Beyin komşusu Muammer Beyin liberal demokrasi tınılı sözleri önemlidir. Muammer Bey Osman'ın söz ve davranışlarından şikâyet eden

idareciye demokrasi bağlamında bir savunu yapar; “Ben Müslümanım, Müslümanca yaşamak isterim. Başkası İslam’ın emirlerini arkaya atmıştır, hududu geçmiştir, istediği gibi eğlenir ve yaşar. Kimsenin kimseye dil uzatmaya hakkı yoktur, demokrasi anlayışı da bunu amirdir. Bu hadler tanınırsa mesele kalmaz.” (Cilasun 2014, 25–26). Bu savunu, dönemin İslamcılarının Batı tipi (Amerika ve Avrupa tipi) demokrasiyi din ve ifade hürriyeti bağlamında desteklemesinin sonucudur. Çünkü burada getirilen savunma, aslında Batı Blokunun Doğu Blokuna yönelttiği liberal demokrasi iddiasının bir tezahürüdür. Türkiye’nin çok partili hayata geçişinin de Batı Blokuna girişi ile alakası bilinmektedir. 1960 Darbesi sonrası ise Milli Birlik Komitesi dine karşı ılımlı bir siyaset izlemiştir. “Komitenin amacı muhafazakâr çıkar gruplarının ve siyasi partilerin elinden İslam’ı alarak devletin milli bir siyasi aracı niteliğine dönüştürmekti” (Tekin and Akgün 2018, 658). Demokrasi ile birlikte kamusal alanda görünürlük ve güç kazanan İslamcılar da, tarihteki seleflerinin meşveret kavramı çerçevesinde yaptıkları gibi demokrasiyi desteklemişlerdir; “...demokrasinin kendilerine sunduğu imkânlardan yararlanan İslamcılar...kendi en iyilerini oluşturma aracı olarak demokrasiyi sahiplendiler”(Tekin and Akgün 2018, 663). Romadaki bu demokrasi vurgusu bu bağlamda düşünülmelidir. Zira burada Muammer Bey Osman’ın davranışının doğruluğundan ziyade Osman’ın böyle davranabilme özgürlüğünden bahsederek demokratik bir savunu yapar. Batı Blokunun iddiaları üzerinden dolaylı olarak savunulmasının yanında romanda açık Batı Bloku propagandası yapılan yerler de vardır.

Oğlum Osman’da açık Batı Bloku Batı Almanya üzerinden yapılmaktadır. Osman komünist olduktan sonra üniversite için Doğu Almanya’ya gider, orada evlenir ve orada yaşamaya başlar. Burada yazar şu ifadelerle Osman’ın komünistliğinin onu körleştirdiğini anlatır; “Osman zeki idi, anlayışlı idi ama Batı Almanya ile Doğu

Almanya'nın Berlin'deki yaşayış farklarını göremeyecek kadar gözleri kapanmıştı. Doğu Almanya'nın, yakın komşuları Polonya, Lehistan ve çeklerin imdat seslerini duyamayacak kadar kulakları tıkanmıştı” (Cilasun 2014, 85) ²⁶. Burada yazar açıkça Batı Almanya'nın Doğudan üstünlüğünü anlatır, civar Doğu Bloku ülkelerinin de Komünizmden mustarip olduğu mesajını verir.

Çok açık bir Batı Bloku savunusu ise Osman'ın, Müslüman olan oğlu Timur ile arasında geçer. Kendi arayışı ile Müslüman olan Timur, Osman'a şöyle cevap verir; “Baba...Komünizmi bilmeyen ülkelerde palavranız geçer ama burada değil. Doğu Almanya ile Batı Almanya'yı fikir terazisinden bir geçiriver yeter. Hangisi cennet, hangisi cehennem anlaşılır. Bu kadar açık farkı anlamamakta ısrar edenlere hasta denir.” (Cilasun 2014, 113). Bu ifadeler çok çarpıcı ve dönem İslamcılarını için bir radikaldir. Çünkü Batı Bloku, Komünizme karşı desteklenmekle birlikte “cennet” olacak kadar yüceltilemez. Pragmatik olarak Batı Blokunun desteklediği bu dönemde yazar burada ipin ucunu kaçırmış görünmektedir. Liberal demokrasi ile yönetilen ve Batı kampında yer alan Batı Almanya cennet olarak nitelenirken, “komünist”lerin Doğu Almanya'sını cehennem olarak tavsif edilmektedir. Bu benzetme ve diyalog romanın sonraki kısımlarında birkaç kez tekrarlanır. Hatta Osman'ın tekrar hidayete erdiği düşünme sürecinde Osman bu diyalogu tekrar tekrar hatırlar. Yazarın bu vurgusu ve tekrarlanan cennet-cehennem benzetmesi açık bir Batı Bloku övgüsünden başka bir şey değildir ve hidayet romanlarında propagandası yapılan İslamcılığın Batı Bloku yanlısı dış politika söylemini örneklemektedir.

---

²⁶ Soğuk Savaş döneminde Avrupa'daki SSCB yanlısı (uydusu) ülkeler; Doğu Almanya, Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan'dı. Lehistan ise bugünkü Polonya'nın eski adıdır.

Oğlum Osman, tıpkı Minyeli gibi açıktan ve hakaretimiz bir şekilde Komünizm/Sosyalizm/sol eleştirisi yapar. Osman'ın bozuluğu ilkokul sonunda solcu bir filme gitmesi ile başlar. Solcu romanlar okuyarak Osman'ın dönüşümü, dalaletle sapışı devam eder ve nihayetinde solcu arkadaş çevresi ile tamamlanır. Bu dönüşümü yazar şöyle anlatır (Cilasun 2014, 42–43):

Osman okuduğu sol yazarların eserlerine kendini kaptırmıştı....Sol bir ahtapotun doladığı kolları arasında manevi duygularının her geçen gün emildiğini ve imandan yana olan güç ve kuvvetini yitirmekte olduğunu anlamaktaydı. İçinden bazen kopan 'Osman nereye gidiyorsun? Adımını attığın araba seni temiz mefkûrenden ayırıp yabancı bir doktrine sürüklüyor. Cennet yuvandan cehennemler diyarına götürüyor. Kendine gel, uyan!' sesi ile irkiliyor, toparlanmak istiyor, fakat arkasından iten kuvvet 'durma, beşeriyetin özgürlüğü, sosyal adaletin doğuşu, hakların eşit ölçüde bölümü, huzur ve mutluluğun ancak adımını attığın yolun üzerindedir. Ahiret yok, dünya var. Allah yok, madde var, hayal yok hakikatler var. Artık geri dönemezsin sen, ilericilerin çocuğusun' diyerek kulağına daha keskin ve gür sesler geliyordu.”

Mahalleli Osman'ın arkadaşlarını “züppe”den bile aşağı görmekte ve onlara “sosyalist bozuntuarı” demektedir (Cilasun 2014, 50). Osman'ın amcasını yaraladığı tartışmada ise amcası Osman'ın bu davranışını solculuğuna bağlar; “...beni mi döveceksin. Yaparsın da. Allah'tan korkmayandan korkulur. Komünist, mason bozuntusu!”. Osman kitap dolu çantasını amcasın kafasına fırlatır, amcasını yaralar ve “...evet ben bir komünistim. Kulağını aç, iyi dinle. Saklamıyorum. Komünistim ben.” diye bağırır (Cilasun 2014, 62). Burada ilginç olan İslamcılar için bir nefret hedefi olan masonluğun, tıpkı müstehcenlik ya ad vatan sevgisinden yoksunluk gibi Komünizmle

birlikte anılmasıdır. Bu özellik hidayet romanlarının propagandist yönünün bir sonucudur. Osman'ın sevgilisi Jülyani'nin babası Alman komünist Zikmond, Osman'la Jülyani'nin karşısında sevişmesini hoş karşılar ve felsefesini şöyle anlatır; “Tıpkı hayvanlar gibi. Sevip sevişip yaşamak. Bağımsız tam bir hürriyet. Dinden, milliyetten, aileden, vatandan tamamen sıyrılmış, kayıtsız şartsız bir özgürlük. Ye, iç, yat, uyu, seviş” (Cilasun 2014, 79). Bu olumsuz sol tasviri öyle güçlüdür ki yer yer “batı” kelimesi bile sosyalistler için kullanılarak okurun muhayyilesindeki haçlı ve batı düşmanlığı Komünizm düşmanlığına yöneltilecek işlevselleştirilir. Jülyani'nin babası Zikmond'un önünde sevişen Osman'ın durumunu yazar anlatırken “Bu yüz kızartıcı haya ve edep perdesini yırtan batı geleneklerine kapıyı açanlar hiçbir zaman Türklükten söz edemezler. Türk demek namus demektir. Hiçbir zaman batının rezaletlerini ‘türküm’ diyen benimseyemez.” (Cilasun 2014, 71) der. Burada “batı”dan kasıt Sosyalizmdir zira romanın başka yerlerinde komünist olmayan Batılı ülkeler cennet olarak tasvir edilir, Hristiyan Filip bilge bir adam olarak tanıtılır ve Allah'a inanması sebebiyle övülür. Romanda ortalama bir Türk okur için kötü olan her şey Komünizmde birleşmiştir; müstehcenlik, nikahsız hayat, ahlaksızlık, ana babaya karşı saygısızlık, vatan sevgisinin olmaması... hatta batı ve masonluk bile.

Osman'ın dönüşümünü, arkadaşı Mesut'un mütedeyyin babası Basri şöyle anlatır; “Osman'ın artık iflah olmayacağını biliyordu. Osman kıpkızıl bir komünistti. Sosyalist perdesi altında Lenin ve Marksist ideolojisi güden azılı bir yoldaşı. Osman şimdi Moskof çamuruna saplanmıştı.” (Cilasun 2014, 67). Osman'ın düşünceleri de bunu destekler. Lenin'in gelmiş gelecek en büyük adam olduğunu söyler (Cilasun 2014, 79). Çünkü Osman'ın beyninden kuran silinmiş ve “Marksizmin temel felsefi yerleşmişti” (Cilasun 2014, 85).

Komünizm eleştirisi Oğlum Osman'ın her yerinde karşımıza çıkar. Osman'ın oğlu Timur ilkokulda karşılaştığı gurbetçi Türk arkadaşına “Siz de komünist misiniz? Allah'ı bilmeyen ve bildirilmeyen memleketler komünist ülkelerdir” der(Cilasun 2014, 98). Bir başka sahnede Jülyani'nin Hristiyan amcası Filip Osman'a;

Komünizmin üstüne şeker ekerek zehri bal diye sana yutturmuşlar....Şu Komünizm dediğiniz doktrin evvela kafalardaki din ışığını söndürür, gönüldeki milli duyguları siler. Hür yaşatacağım der, zincire vurur. Egemenliğe ışık tutar, karanlıklarda yaşatır. Misilleri pek çok; İşte Doğu Almanya, işte Macarlar, İşte Çekler, işte Polonyalılar. Bu milletlerin medeniyeti size hakikatleri görebilecek bir ışık tutmuyor mu?... Bu sana hak güneşinin yolunu göstermeye yeterlidir.

diyerek mukayeseli olarak Komünizmi anlatır (Cilasun 2014, 129). Romanın her yerine dağılmış bu Komünizm karşıtı söylem, milliyetçi bir yaklaşımla ele alınır. Bu da hidayet romanlarının dış politika söylemindeki milliyetçi tavırla uyumludur.

Oğlum Osman'da, diğer hidayet romanlarında görüldüğü gibi milliyetçilik ile İslamcılık, Türklük ile Müslümanlık aynı söylem içinde kullanılır. Romana Türk eşittir Müslüman ve Türk komünist olamaz yaklaşımı hakimdir. Osman'ın adının hem Hz. Osman'dan hem de Osman Gazi'den ilhamla konulması ile başlayan roman boyunca milliyetçi ve İslamcı yaklaşım birleştirilerek kullanılır. Örneğin, Timur din seçmek istediğinde Hristiyan Alman Filip Amca; “Sen Müslüman bir nesilden geldiğin için sana Müslüman olmanı tavsiye ederim” der. Timur ise “Evet ben Türk olduğuma göre Müslüman olmam gerek” diye düşünür (Cilasun 2014, 100). Osman'ın hiçbir İslami terbiye almayan arkadaşı Hamdi karakteri bile Türk olduğu için Komünizme düşmandır (Cilasun 2014, 49). Diğer taraftan Osman'ın imam-hatip okuluna giden

arkadaşı Mesut, komünist olan Osman ile konuşmasında gerçek milliyetçiliğin ne olduğunu ortaya koyar(Cilasun 2014, 54):

Ölüme sürüklemekte olduğunuz Türk Milletinin hayat ve dirliğine biz ruh katacağız, can vereceğiz. Sizin talana çevirdiğiniz iffet bahçesine haya ve namus çiçeklerini biz dikeceğiz. Senin körkütük bıraktığın nesline insanlık ve fazilet duygusunu biz telkin edeceğiz. Ona insan olduğunu hatırlatacağız, Allah ve iman realitesini boğup üstüne tüy diken küfür ve inkarcılığınızı biz parçalayıp ‘Allahu Ekber’ sesleri ile vatan semalarını çınlatacağız. Sizin inkar ettiğiniz Türklüğünüzü, benliğinizi size biz öğreteceğiz”

Osman ise gençliği milliyetinden, örf ve ailesinden uzaklaştırmak için Doğu Almanya’ya gidip öğretmen olmak hevesindedir(Cilasun 2014, 80).

Romanda Türk övgüsü de baskındır. Örneğin Timur’u gören dinler tarihi uzmanı Almanlar “çocuk güzel ve sevimli, güçlü ve kuvvetli elbette, babası Türk, kanı da ruhu da Türk” derler. Filip ise Timur’a geniş geniş Türkleri över; “Dünyanın en üstün en şerefli milletidir Türkler. Batıya, Avrupa’ya insanlığı öğreten, medeniyet ışıklarını yakan, sanat ve ilim kapılarını açan bir millettir. Tarihte dünyaya Rönesans gibi bir medeniyet çağına adını atan ulu Türk Hakanı Fatih Sultan Mehmet’tir. Tarihine, milliyetinle her zaman her yerde iftihar edebilirsin oğlum” der. Timur da cevaben “Türkler gibi” Allah’a kul olmak istediğini söyler(Cilasun 2014, 97). Yine Timur “babasının Türk olmasına rağmen bu büyük nimetin kadrini anlayamamasına” şaşırılmaktadır (Cilasun 2014, 102). Osman ile Timur’un atıştığı sahnede Osman rakıyı kaldırır ve “iç oğlum, Türkün tek değeri rakısıdır” der ve Timur “Türkün yalnız rakısı değil medeniyeti de ahlakı, şanı ve şerefi de çok üstündür. Ben bir Türk çocuğuyum. Türklüğümle, tarihimle övünüyorum...(Timur) Türklük kelimesinden ürken ana

babasına, milli duyguları kökünden silen Komünizme içinden lanet ediyordu....Ben Türküm ve Müslümanım. Bunlarla övünürüm.” (Cilasun 2014, 104) diye cevap verir. Timur’un dile getirdiği bu düşünceler ise “sağ” düşünceler olarak Osman’ı ve Jülyani’yi endişelendirmektedir. Bu ifade de Soğuk Savaş dönemi İslamcılarındaki milliyetçilik, muhafazakarlık ve İslamcılık arasındaki geçişken algıyı yansıtır.

Hidayet romanlarındaki ulus devletlere ve milletlere dayalı ittihad-ı İslam yaklaşımı daha seyreltiktir. Öncelikle koyu bir milliyetçilik barındıran romanda Müslüman olan Almanlar; Jülyani ve Filip, Türklerle bir araya gelir ve İstanbul’a dönerler. Türklerin üstünlüklerini kabul eden Filip, artık Müslümanlarla birlik olmuştur. Osman, Jülyani ve Filip hac yolculuğunda önce Kahire’ye varırlar. Orada Hüseyin Camii’nde diğer Müslümanlarla birlikte namaz kılarlar. Bu camii 1154 yılında yapılmış, Mısır’ın en önemli camilerinden biridir ve hidayet romanlarındaki diğer Müslüman ülkelere ve halklara dair farkındalık oluşturma mesajı bu vesileyle verilmiş olur. Hac Oğlum Osman’da da Müslümanların birliğinin sembolü olarak kullanılır. Müslümanların tek vücut olduğunu göstermektedir(Cilasun 2014, 145). Cidde’den Mekke’ye yolculuk ve hac duygusal bir dille anlatılır. Kabe “milyonlarca Müslümanın kalplerini, ruhlarını, gözlerini birleştiren ilahi bir ev”dir(Cilasun 2014, 148). Hacca gelen Müslümanlar ise; “Siyahı, beyazı, sarısı, esmeri çeşitli millet, çeşitli ırk, çeşitli dil. Ama hepsinin kalbi bir, inancı bir, kafası bir, gönlü bir. Kardeş, kardeşten daha kardeş. Allah’ın ‘sevişin, bölünmeyin’ dediği tek ümmet; Muhammed Ümmeti” olarak ittihad-ı İslam anlayışı içinde anlatılır(Cilasun 2014, 149). Osman ve Filip, Pakistanlı, Türk ve Ugandalı Müslümanlarla aynı odayı paylaşırlar ve beyaz ya da kara diye renk ve milliyet ayrımı yapmaksızın yardılaşmakta ve birbirlerini sevmektedirler(Cilasun 2014, 150). Bu hac içinde işlenen İslam Birliği temasını yazar şöyle anlatır; “İşte bu Kabe ve Hac vazifesi dünyaya yayılmış beyaz, kara, sarı, esmer,çeşitli dil konuşan çeşitli ırk ve milletlere

mensup Müslümanların bir araya gelip toplanarak tanışacakları anlaşacakları, dertleşecekleri ve nihayet sevişecekleri ilahi bir makamdır” (Cilasun 2014, 151). Milliyetçiliğin yoğun olarak işlendiği romanda, Hac teması çerçevesinde İttihad-ı İslam notu da iletilmiş olur.

Oğlum Osman bazı farklılıkları olsa da klasik bir hidayet romanıdır. Bir Soğuk Savaş ürünü olan hidayet romanlarının sahip olduğu epik ve kolektif hidayet anlatısı, epifanik hidayet anları, didaktik pasajlar gibi özelliklerin tamamına sahiptir. Diğer taraftan, Soğuk Savaş dönemi İslamcılığının benimsediği devletle uyulu dış politik konumlanmayı da benimser. Sevgiye varan Batı Bloku yanlılığı, nefret düzeyinde Doğu Bloku karşıtlığı işlenir. Milliyetçilik oldukça baskındır. İttihad-ı İslam’a da hidayet romanlarında genel bir uygulama olan hac çerçevesinde değinilmiştir. Diğer taraftan, 1904 doğumlu yazarının nispeten daha büyük olan yaşı ve içinden çıktığı zengin ve şehirli sosyal çevre sebebiyle özellikle şehirli bir karakteri anlatması ve milliyetçiliği ve muhafazakarlığı daha çok vurgulaması ile hidayet romanlarının ana çerçevesinden kısmen farklılık gösterir.

BÖLÜM VI

SONUÇ

Kısa bir tanım olarak referansını İslam'dan alan her siyasi söylem İslamcılık içine girer. Türkiye'de İslamcılık modern Batıya karşı tepkisel bir ideoloji olarak doğmuştur. Türkiye'deki İslamcılığın diğer Müslüman ülkelerdeki çağdaşlarından farkı ise Türkiye'nin siyasi merkez ve hilafetin taşıyıcısı konumu, işgale uğramamış olması, Avrupa ile yoğun siyasi ve kültürel tarihsel ilişkileri ve Osmanlı entelijansiyasının daha eşit düzeylerde Batıyla münasebet içinde olmasıdır. Osmanlı'da yüzyıllarca tıkanan sistemdeki sorunları eskiye dönmekte arayan siyasi İslam düşüncesi, Tanzimat ile birlikte Batı modernizmini eklektik olarak almaya evrilmiş ve İslamcılık Türkiye'de 19. Yüzyılda bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de 19. Yüzyılda ortaya çıkan İslamcılık, eklektik olarak Batının bilim, teknik ve sair medeniyet tecrübesini bazen aynıyla bazen de kendne has usullerle müslümanlaştırarak almayı ve İslam'ın ruhuyla bunu mezcederek yeni bir medeniyet inşa etmeyi amaçlamaktaydı. Aydınlanmacı bir yaklaşımla gazete ve edebi eserlerle, halkın bilgi ve şuur seviyesini yükselterek Osmanlı toplumunu ve devletini dönüştürmeyi amaçlamaktaydı. Aynı amaçları güden Osmanlıcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi hareketlerle de oldukça fazla ortak yönleri barındırmaktaydı. Cumhuriyete geçişle birlikte gelen seküler devrim süreci İslamcılarının entelektüel ve kamusal alandan çekilmelerine yol açtı. Türkiye'nin ikinci dünya savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu dünyada tercihini Batı Blokundan yana kullanma iradesi sonucu geçilen çok partili düzen İslamcıları tekrar kamusal alana ve entelektüel üretime dahil etti. Cumhuriyet Halk Partisinin Menderes Hükümeti öncesi son Başbakanı Şemsettin

Günaltay dindar kişiliğiyle tanınmaktaydı ve kuran kursları, imam hatip kursları açmak gibi açılımlarla Türkiye’de dini özgürlük alanı genişletildi. Akabindeki muhafazakar Demokrat Parti iktidarı ile ciddi anlamda dini özgürlükler artarken Türkiye dış politikada da iyice Batı Blokuna yanaştı. Marshall yardımları ile Türkiye Doğuya, SSCB’ye, Batı Blokunun en yakın müttefiki olarak konumlandı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD tarafından uygulamaya konulan Çevreleme Politikası çerçevesinde Türkiye, SSCB’yi çevreleyen anahtar ülkelerden bir oldu. Çevreleme Politikası, Eisenhower Doktrininin uzantısı olarak domino taşı teorisi ABD’nin müttefiklerinin içinde canlanabilecek sol akımlara karşı siyasi ve kültürel önlemleri almayı da mecbur kıldı. Bu önlemlerin en güçlüsü dini ve milli akımların desteklenerek Sosyalizme karşı ulusal bloklar oluşturulmasıdır. Bu çerçevede Türkiye’de de Komünizmle Mücadele Dernekleri gibi oluşumlar devlet düzeyinde desteklenmiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel 1965’e kadar Komünizmle Mücadele Derneği’nin fahri Başkanlığını yürüttü.

1960 Darbesi sonrasında Anayasa siyasi ve sivil özgürlük alanını genişletmiştir. Dernek ve Vakıflar ciddi özgürlük alanı elde ettiler. Uzun zamandır koma halindeki İslamcılık da bu dönemde yeni bir usulle yeniden canlanmıştır. Bu dönemde geçmişten bağımsız olarak yeni bir İslamcılık şekli Türkiye’ye girmiştir. Başta Mısır’daki Müslüman Kardeşler’den ve Pakistan’daki Cemaat-i İslami’den yapılan çevirilerle bugün adına çeviri İslamcılığı diyebileceğimiz bir birikim oluşmuştur.

Edebiyat ve süreli yayınlar başından beri İslamcılarının kullandığı iki temel araçtır. Ancak 1965 yılında Minyeli Abdullah romanı ile yeni bir ürün tipi ortaya çıkmıştır. İslamcılarının batının hastalıklı ve faydasız bir ürünü olarak gördükleri roman, Soğuk

Savaş Dönemi İslamcılığının bir propaganda ve doktriner eğitim aracı olarak temayüz etmiştir. Minyeli Abdullah, edebi niteliği düşük ama günlük islami pratikler, iman esasları gibi alanlarda eğitimci bir yaklaşıma sahip, dahası politik olarak da propagandist bir metin olarak hidayet romanları türünün ilki oldu. Hidayet romanları epik ve toplu bir hidayet anlatısı olan, epifanik hidayete erme sahneleri ile son bulan, idealleştirilmiş iyi ve kötü karakterler üzerinden İslamcılık anlatısı yapan bir nesir türüdür. Başkarakterleri genellikle İslamcılığın modernite ile çarpışmasının sonucu olarak genellikle modern meslek erbabı, iyi yetişmekle birlikte kenar mahallelerden gelen ama İslami bilinci ve bilgi seviyesi yüksek, sürekli tebliğ ve mücadele halindedir. Bu erkek başkarakter genelde Türk Toplumunu ve devletini temsil eden; aslını, özünü unutmuş, yanlış Batılılaşarak batı taklitçisi olmuş, manevi bir buhran içinde yaşayan seküler kızları hidayete erdirirler. Başkarakterin uzun moderniteye cevap tiratları ve günlük İslam pratiği anlatılar ile bezeli bu romanlarda İslam'ın, daha doğrusu dönem İslamcılığının siyasi ve ekonomik argümanları da dile getirilir. Hidayet romanları dönem İslamcılığının önemli bir kısmının savunduğu politik duruşu yansıtır, bunun propagandasını yaparlar. Bu durum dönem İslamcılarının dış politika duruşu için de geçerlidir. Bu duruş, Batı Blokunu seçen Türkiye'nin resmi dış politikası ile de uyumludur.

Soğuk Savaş Dönemi İslamcılığının dış politika söylemi hidayet romanları üzerinden incelendiğinde dört temel vasfı taşıdığı görülmektedir. Birincisi ABD ve Batı yanlısı tutumdur. Bu tema romanlarda bazen liberal demokrasi, serbest piyasa ekonomisi gibi Batı Blokunca savunulan kurumlar üzerinden örtülü olarak gerçekleşir. Bazen de doğrudan doğruya ABD'nin Müslümanların dostu olduğu, çünkü ABD'nin Müslümanların en büyük düşmanı Komünizmin düşmanı olduğu ifade edilir.

İkinci olarak hidayet romanlarında vaz edilen dış politika tutumu SSCB / Komünizm / Sosyalizm / Sol karşıtlığıdır. Hemen hemen tüm romanlarda koyu bir sol düşmanlığı bulunur. Hatta esasen kimisi Komünizmin retoriğinde doğrudan olmayan, hatta dost bilinen ABD’de de bulunabilen müstehcenlik, açıklık, nikahsız hayat, paragözlük, pozitivistlik, masonluk hatta Batılılık gibi kavramlar üzerinden okurun nefreti Komünizm etrafında toplanır. Doğrudan, yer yer hakaretamiz bir şekilde SSCB / Komünizm / Sosyalizm / Sol eleştirisi yapılır. Hidayet romanları Komünizmi sadece din üzerinden değil milliyetçilik üzerinden de eleştirirler. Çünkü dış politika döylemlerinde milliyetçilik de önemli yer tutar.

Hidayet romanları üzerinden dönem İslamcılığının dış politikası incelendiğinde üçüncü önemli nosyon milliyetçilik olarak karşımıza çıkar. Milliyetçi söylem hidayet romanlarında açık bir şekilde görülür. Türk milletinin faziletleri, Türk tarihinden örneklerle anlatılır. Burada Said Nursi’nin ve Babanzade’nin tanımı ile müspet ve islami bir milliyetçilik güdülür. Türklük ile Müslümanlık müteradif kullanılır. Türk milletinin İslam’a hizmetlerinden kaynaklanan asaleti anlatılarak islami bir milliyetçiliğin propagandası yapılır. Hakiki bir Türkün asla Komünizmi tercih edemeyeceği vurgulanır. Propagandası yapılan bu milliyetçilik, İslamcılığın genetik kodlarındaki ittihad-ı İslam, yan İslam Birliği fikri ile uyumlulaştırılır.

Hidayet romanlarındaki İslamcılığın dış politika eksenini tanımlayan dördüncü umde ittihad-ı İslam fikridir. Ancak bu fikir geçmişteki gibi bütün bir ümmetin tek devlet ve tek millet olarak birliğini değil, Müslüman milletlerden oluşan devlet ve milletler arası bir dayanışmayı anlatır. Türk milleti ise eşitler arasında birinci unsur olarak bu birlik fikrinde yer alacaktır. İttihad-ı İslam fikri hidayet romanlarında genelde diğer Müslüman milletlerin sevdirmesi, onların ahvalinden ve ülkelerinde

haberler verilerek bir farkındalık oluşturulması gibi usullerle işlenir. Tematik olarak ise umre ve hac gibi Müslümanların bir araya geldiği ibadetler anlatılır, bazen de Afganistan gibi işgale uğrayan ya da Suriye gibi “tağuti” bir rejimde eziyet çeken Müslümanların durumları ve mücadelesi anlatılır.

KAYNAKÇA

Akçay, Ahmet Sait. 2012. *Bellekteki Huriler İslamcı Popülist Kültüre Eleştirel Bir Bakış*. 2nd ed. İstanbul: Okur Kitaplığı.

Akkaya, Mustafa, and Hasan Eroğlu. 2017. “Gelibolulu Mustafa Ali’nin Nüshatü’s Selâtinî ve ‘Adalet’ Kavramı.” *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4 (3): 100–111.

Aktay, Yasin. 2018. “Sunuş.” In *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt 6 İslâmcılık*, edited by Tanıl Bora and Murat Gültekingil, 5th ed., 1112. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Anonim. 2019. “Hekimoğlu İsmail.” *Wikipedia*.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Hekimoğlu_İsmail.

ATV. 2012. “Huzur Sokağı.” ATV. 2012. <https://www.atv.com.tr/klasik-diziler/huzur-sokagi/hakkinda>.

Bayraktar, Necla. 2012. “Allah’ım Bu Kitabı Herkes Okusun.” *Sabah*. 2012.
<https://www.sabah.com.tr/pazar/2012/08/12/allahim-bu-kitabi-herkes-okusun>.

Beşer, Faruk. 2014. “Asrın Şehidi Seyyid Kutup.” *Yenişafak*, January 14, 2014.

Bey, Görüceli Mustafa Koçi. 2008. *Koçi Bey Risaleleri*. Edited by Zuhuri Danışman and Seda Çakmakiçioğlu. 1st ed. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Bilici, Faruk. 2007. “RENAN, Ernest.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/renan-ernest>.

Black, Antony. 2010. *Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi Peygamberden Bugüne*. 1st ed.

Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Bora, Tanıl. 2018. *Cereyanlar Türkiye’de Siyasî İdeolojiler*. 6th ed. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çalış, Şaban H. 2018. “İslâmcıların Dünyası Uluslararası İlişkilerin Dinî-Politiği.” In *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt 6 İslâmcılık*, edited by Tanıl Bora and Murat Gültekingil, 5th ed., 1112. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çayır, Kenan. 2011. “Kadın Yazarlar ve Hidayet Romanları: Huzur Sokağı İdealinden Huzursuzlukların İtirafına.” In *Türkiye V. Dinî Yayınlar Kongresi*, 227–32. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

http://isamveri.org/pdfrg/D162406/2012/2012_CAYIRK.pdf.

———. 2015. *Türkiye’de İslâmcılık ve İslâmî Edebiyat*. 2nd ed. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çetinkaya, Hikmet. 2014. *Fethullah Gülen’in 40 Yıllık Serüveni*. 8th ed. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Çetinsaya, Gökhan. 2018. “İslâmcılıktaki Milliyetçilik.” In *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt 6 İslâmcılık*, edited by Tanıl Bora and Murat Gültekingil, 5th ed., 1112. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cilasun, M. Raif. 2014. *Oğlum Osman*. 9th ed. İstanbul: Hisar Yayınevi.

Dinçer, Ömer. 2018. *Siyasetnâmeleri Yeniden Okumak Bir Yönetim Bilimci Gözüyle Geleneksel Siyasi Düşünce*. 1st ed. İstanbul: Klasik Yayınları.

Ekinci, Ömer Tamer. 2013. *Derdini Seven Adam Hekimoğlu İsmail*. 1st ed.

İstanbul: Işık Yayınları.

El-Benna, Hasan. 2016. *İslam ve Siyaset*. İstanbul: Beyan Yayınları.

El-Kettânî, Muhammed Abdülhay. 2003. *Hz. Peygamberin Yönetimi Et-Terâtîbu'l-Idâriyye 1*. 2nd ed. İstanbul: İz Yayıncılık.

Erbakan, Necmettin. 2018. *İslam ve İlim*. 2nd ed. Ankara: MGV Yayınları.

Gencer, Bedri. 2017. *İslâm'da Modernleşme (1839-1939)*. 4th ed. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Görgün, Hilal. 2009. "SOSYALİZM." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sosyalizm>.

Hacı, Gürkan. 2011. "Komünizmle Mücadele'de Yetişip Bugüne Damga Vurdular." *Akşam*, April 23, 2011.

<http://www.aksam.com.tr/guncel/komunizmle-mucadelede-yetisip-bugune-damga-vurdular--35622h/haber-35622>.

İsmail, Hekimoğlu. 2016. *Müslüman Darbeci Olamaz Musibet Mektebi*. 1st ed. İstanbul: Timaş Yayınları.

———. 2018. *Minyeli Abdullah*. 95th ed. İstanbul: Timaş Yayınları.

İzzetbegoviç, Aliya. 2007. *İslam Deklarasyonu ve İslami Yeniden Doğuşun Sorunları*. 2nd ed. İstanbul: Fide Yayınları.

Kahraman, Alim. 2016. "M. Raif Cilasun." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cilasun-m-raif>.

Kandemir, Naim, and Cengiz Türüdü. 2018. *Hayat Üzerine Diyaloglar*. 1st ed.

İstanbul: Nota Bene Yayınları.

Kara, İsmail. 1998. *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi Metinler Kişiler 3*.

İstanbul: Kitabevi.

———. 2017a. *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslâm - 2*. 2nd ed.

İstanbul: Dergâh Yayınları.

———. 2017b. “Türkiye’de İslam ve İslamcılık: İsmail Kara İle Mülakat.” The

Maydan. 2017. [https://www.themaydan.com/2017/10/turkiyede-islam-ve-](https://www.themaydan.com/2017/10/turkiyede-islam-ve-islamcilik-ismail-kara-ile-mulakat/)

[islamcilik-ismail-kara-ile-mulakat/](https://www.themaydan.com/2017/10/turkiyede-islam-ve-islamcilik-ismail-kara-ile-mulakat/).

———. 2017c. *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi Metinler / Kişiler 1*. 3rd ed.

İstanbul: Dergâh Yayınları.

———. 2017d. *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi Metinler / Kişiler 2*. 3rd ed.

İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaman, Hayreddin. 2013. *İslami Hareket Öncüleri*. 2nd ed. İstanbul: İz

Yayıncılık.

Karatay, Hüseyin. 2005. *Kıbrıslı*. 11th ed. İstanbul: Çıra Yayınları.

Karpat, Kemal. 2017a. *İslam’ın Siyasallaşması*. 6th ed. İstanbul: Timaş

Yayınları.

———. 2017b. *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*. 7th ed. İstanbul: Timaş

Yayınları.

———. 2017c. *Türk Dış Politikası Tarihi*. 3rd ed. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kartal, Hüseyin. 2014. *Tunus Kıyamında Bir Şehit Ömer*. 12th ed. İstanbul:

Bengisu Yayınları.

Katırcı, Şerife. 1989. *Müslüman Kadının Adı Var*. 2nd ed. İstanbul: Seha Neşriyat.

Kazdal, İsmail. 2004. *Serencam-Anılar*. 1st ed. İstanbul: Pınar Yayınları.

Kennan, George F. 1947. “The Sources of Soviet Conduct.” *The Foreign Affairs* 25 (4). <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>.

KGM. 2014. “Karayolları Genel Müdürlüğü Dün, Bugün, Yarın...” Ankara. <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMimages/Gorseller/DundenBuguneKarayollari/tarihce.pdf>.

Kılıç, Mehmet. 2015. “Uluslararası İlişkiler, Yeşil Kuşak Teorisi ve Örnekleri.” *International Journal of Political Science Researches* 1 (1): 50–72. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/160566>.

Kolektif. 2012. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980*. Edited by Baskın Oran. 17th ed. İstanbul: İletişim Yayınları.

Komsuoğlu, Ayşegül, and Gül M. Kurtoğlu Eskişar. 2009. *Siyasal İslam'ın Farklı Yüzleri*. 1st ed. İstanbul: Profil Yayıncılık.

Küçük, Yavuz Selim. 2011. “Zarifoğlu'nun Çabası Neydi?!” *Dünyabizim*. 2011. <https://www.dunyabizim.com/mercek-alti/zarifoglununun-cabasi-neydi-h4569.html>.

Laçiner, Ömer. 2018. “İslâmcılık, Sosyalizm ve Sol.” In *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt 6 İslâmcılık*, edited by Tanıl Bora and Murat Gültekingil, 5th ed., 1112. İstanbul: İletişim Yayınları.

Lazar, Judith. 2009. *İletişim Bilimi*. 2nd ed. Ankara: Vadi yayınları.

Meşe, Ertuğrul. 2016. *Komünizmle Mücadele Dernekleri*. 1st ed. İstanbul: İletişim Yayınları.

Moran, Berna. 2015. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış - 1*. 28th ed. İstanbul: İletişim Yayınları.

Nişanyan, Sevan. 2018. *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. İstanbul: Liber Plus Yayınları.

Nursi, Said. 2014. *Mektubat*. İstanbul: Şahdamar Yayınları.

Oğur, Yıldray. 2018. *Alternatif Türkiye Tarihi - 1*. 1st ed. İstanbul: Vadi Yayıncılık.

Okur, Hülya. 2012. “Şule Yüksel Şenler: Türban Rus Başıdır.” *TIMETURK*, February 2, 2012. <https://www.timeturk.com/tr/2012/03/02/sonradan-hidayete-erenler-daha-suurlu.html>.

Oran, Baskın. 2012a. “1945-1960 Batı Bloku Ekseninde Türkiye - 1.” In *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt-I 1919-1980*, edited by Baskın Oran, 17th ed., 900. İstanbul: İletişim Yayınları.

———. 2012b. “1960-1980 Görelî Özerklik-3.” In *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt-I 1919-1980*, edited by

Baskın Oran, 17th ed., 900. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özel, Mustafa. 2018. *Roman Diliyle Siyaset*. 2nd ed. İstanbul: Küre Yayınları.

Özpek, Burak Bilgehan. 2015. “Bir Hidayet Romanının Akıllara Durgunluk Veren Sonu.” *Birikim*, no. 314–315: 195–203.

Pakalın, Ahmet. 2012. *Hamalı*. 1st ed. İstanbul: Bengisu Yayınları.

———. 2018a. *Mushaflar ve Bombalar*. 7th ed. İstanbul: Bengisu Yayınları.

———. 2018b. *Şehit Hama*. 8th ed. İstanbul: Bengisu Yayınları.

Paşa, Said Halim. 2003. *Buhranlarımız ve Son Eserleri*. Edited by Ertuğrul Düzdağ. 4th ed. İstanbul: İz Yayıncılık.

Roy, Olivier. 2017. *Siyasal İslamın İflası*. 5th ed. İstanbul: Metis Yayınları.

Samsakçı, Mehmet. 2014. *Siyaset ve Roman Çok Partili Türkiye ve Türk Romanı*. 1st ed. İstanbul: Kitabevi.

Saruhan, Emeti. 2016. “İslam’ı Tercümelemlerle Kavradık.” *Gerçek Hayat*, January 11, 2016. <http://www.gercekhayat.com.tr/dosya/islami-tercumelerle-kavradik/>.

Şenler, Şule Yüksel. 2019. *Huzur Sokağı*. 119th ed. İstanbul: Timaş Yayınları.

Şenlikoğlu, Emine. 2018. *Maria*. 2nd ed. İstanbul: Festival Yayıncılık.

Tekin, Yusuf, and Birol Akgün. 2018. “İslamcılar-Demokrasi İlişkisinin Tarihi Seyri.” In *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt 6 İslâmcılık*, edited by Tanıl Bora and Murat Gültekingil, 5th ed., 1112. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tellal, Erel. 2012. “SSCB’yle İlişkiler.” In *Türk Dış Politikası Kurtuluş*

Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt-I 1919-1980, edited by Baskın Oran, 17th ed., 900. İstanbul: İletişim Yayınları.

Topçu, Nurettin. 2018. *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi*. 8th ed. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Trimberger, Ellen Kay. 2003. *Tepeden İnmece Devrimler Japonya, Türkiye, Mısır, Peru*. 1st ed. İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

TYB. 2019. "TYB'nin 40. Yılında İlk 40 Üyemiz: Ömer Okçu (Hekimoğlu İsmail)." Türkiye Yazarlar Birliği. 2019. <http://www.tyb.org.tr/tybnin-40-yilinda-ilk-40-uyemiz-omer-okcu-hekimoglu-ismail-34969h.htm>.

Ushmmfellows. 1995. "The Mladic Files: Mladic Entering Srebrenica - July 11, 1995." 1995. <https://www.youtube.com/watch?v=QfInjINoT4Q>.

Uslu, Nasuh. 2000. *Türk Amerikan İlişkileri*. 1st ed. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.

Uştuk, Hilal. 2017. "Milli Sinemanın Öncü İsmi Yücel Çakmaklı." Anadolu Ajansı. 2017. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/milli-sinemanin-oncu-ismi-yucel-cakmakli/890872>.

Yıldırım, Celal. 1997. *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri Mezheplere Göre Fikhî Hükümler ve Şerhleri*. 1st ed. Konya: Uysal Kitabevi.

Yıldız, Ahmet Günbay. 2019a. *Boşluk*. 50th ed. İstanbul: Timaş Yayınları.

———. 2019b. *Yanık Buğdaylar*. 61st ed. İstanbul: Timaş Yayınları.

Zarifioğlu, Cahit. 2011. *Romanlar*. 3rd ed. İstanbul: Beyan Yayınları.

Žižek, Slavoj. 2016. *Yamuk Bakmak: Popüler Kültürden Jacques Lacan'a Giriş*.

7th ed. İstanbul: Metis Yayınları.

